

ACEST PROIECT
ESTE REALIZAT
CU SPRIJINUL:

DEPARTAMENTUL
PENTRU RELAȚIA CU
REPUBLICA MOLDOVA

UNIVERSITATEA
DE STAT DIN
MOLDOVA

ORGANIZATORI:

FACULTATEA
DE ISTORIE ȘI
FILOSOFIE

LATINITATE • ROMANITATE • ROMÂNITATE • LATINITATE • ROMANITATE • ROMÂNITATE

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ
INTERNAȚIONALĂ

LATINITATE, ROMANITATE, ROMÂNITATE

Ediția a VIII-a

PROGRAMUL ȘI REZUMATELE
COMUNICĂRILOR

Chișinău, Republica Moldova,
31 octombrie - 2 noiembrie 2024

IN HONOREM ION EREMIA LA 70 DE ANI

LATINITATE • ROMANITATE • ROMÂNITATE • LATINITATE • ROMANITATE • ROMÂNITATE

Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Istorie și Filosofie
Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir”
Chișinău – Oradea

Conferința științifică internațională

LATINITATE, ROMANITATE, ROMÂNITATE

Ediția a VIII-a

Chișinău, 31 octombrie – 2 noiembrie 2024

PROGRAMUL ȘI REZUMATELE COMUNICĂRILOR

IN HONOREM
Ion EREMIA
la 70 de ani

Chișinău 2024

Volumul a fost tipărit cu sprijinul Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova
(www.drrm.gov.ro)

COMITETUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD

- Igor Șarov, prof. univ., dr. (Universitatea de Stat din Moldova)
Sorin Șipoș, prof. univ., dr. hab. (Universitatea din Oradea)
Ștefan Purici, prof. univ., dr. hab. (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)
Ion Eremia, prof. univ., dr. hab. (Universitatea de Stat din Moldova)
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, prof. univ., dr. hab. (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Florin Pintescu, prof. univ., dr. hab. (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)
Gabriel Moisa, prof. univ., dr. hab. (Universitatea din Oradea)
Dan Cepraga, prof. univ., dr. hab. (Universitățile de Studii din Padova)
- Igor Bercu, dr. (Universitatea de Stat din Moldova)
Emil Dragnev, prof. univ., dr. în istorie (Universitatea de Stat din Moldova)
Sergiu Cornea, conf. univ., dr. hab. (Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul)
Igor Cereteu, cercet. șt. princip., dr. hab. (Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova)
Alina Felea, conf. univ., dr. hab. (Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova)
Aurel Zanoci, conf. univ., dr. (Universitatea de Stat din Moldova)
Viorel Vizureanu, prof. univ., dr. (Universitatea din București)
Sorin Liviu Damean, prof. univ., dr. (Universitatea din Craiova)

COMITETUL DE ORGANIZARE/ORGANIZING COMMITTEE

- Igor Șarov, rectorul Universității de Stat din Moldova, președinte
Igor Bercu, decanul Facultății de Istorie și Filosofie (Universitatea de Stat din Moldova)
Ion Eremia, directorul Centrului de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir” Chișinău – Oradea (Universitatea de Stat din Moldova)
Sorin Șipoș, prorector, Universitatea din Oradea
Gabriel Moisa, decanul Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării (Universitatea din Oradea)
Florin Pintescu, decanul Facultății de Istorie și Geografie (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)
Octavian Moșin, conf. univ., dr. în teologie, dr. în filosofie (Universitatea de Stat din Moldova)
- Băț Mihai, conf. univ., dr. (Universitatea de Stat din Moldova)
Marcel Revencu, lect. univ. (Universitatea de Stat din Moldova)
Ion Cheptene, asist. univ., (Universitatea de Stat din Moldova)
Ionela Solovei, stud. (Universitatea de Stat din Moldova)
Diana Mocanu, stud. (Universitatea de Stat din Moldova)
Ana-Maria Condrea, stud. (Universitatea de Stat din Moldova)
Daniela Doncilă, stud. (Universitatea de Stat din Moldova)

„Latinitate, Romanitate, Românități”, conferință științifică internațională (8 ; 2024 ; Chișinău). Conferința științifică internațională „Latinitate, Romanitate, Românități”, Ediția a 8-a, Chișinău, 31 octombrie-2 noiembrie 2024 : Programul și rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Igor Șarov (Moldova), Sorin Șipoș (Oradea) [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2024 (Lexon-Prim). – 172 p.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir” Chișinău – Oradea. – Texte paral.: lb. rom., engl. – Cu sprijinul Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova. – [60] ex.

ISBN 978-9975-173-02-5.

CZU 94(478+498)(082)=135.1=111

L 26

mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6G, 13a
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

Conținutul acestui volum nu reprezintă poziția oficială a Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova

PROGRAMUL CONFERINȚEI / CONFERENCE PROGRAM
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA/MOLDOVA STATE UNIVERSITY

Joi, 31 octombrie 2024 / Thursday, October 31, 2024

14.00-22.00 – Sosirea și cazarea participanților / Arrival and check-in of the participants

Vineri, 1 noiembrie 2023 / Friday, November 1, 2024

9.00-18.00 – Expoziție „Foamea organizată de URSS în Basarabia (1946-1947)” (Bloc Central) / Exhibition „Famine organized by the USSR in Bessarabia (1946-1947)”

09.00-09.30 – Înregistrarea participanților / Registration of participants

09.30-10.15 – Deschiderea oficială a Conferinței / The official opening of the conference

10.15-11.00 – Sesiunea plenară / Plenary session

11.00-11.30 – Lansare de carte / Book release

11.30-12.00 – Pauză de cafea / Coffee break

12.00-13.30 – Sesiune de comunicări pe secțiuni / Communication session by sections

13.30-15.00 – Prânzul / Lunch

15.00-17.30 – Sesiune de comunicări pe secțiuni / Communication session by sections

17.30-18.00 – Discuții și concluzii / Discussions and conclusions

Sâmbătă, 2 noiembrie 2023 / Saturday, November 2, 2023

09.30-17.00 – Vizita de documentare la „Conacul lui Carabet Balios” com. Ivancea, raionul Orhei și „Muzeul socialismului și comunismului”, Condița, mun. Chișinău / Documentary visit to the „Mansion of Carabet Balios” Ivancea commune, Orhei district and the „Socialism and Communism Museum”, Condița, Chișinău municipality

18.00 – Cina / Dinner

Informații suplimentare/ Additional Information

+373 0795 7 2798 (Igor Bercu)

PROGRAMUL CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE / PROGRAM OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE

Vineri, 1 noiembrie 2024 / Friday, November 1 2024

**Sala Senatului Universității de Stat din Moldova /
Conference Hall of the State University of Moldova**

09.00-09.30 – Înregistrarea participanților / Registration of participants

09.30-10.15 – **DESCHIDEREA OFICIALĂ A CONFERINȚEI /
OFFICIAL OPENING OF THE CONFERENCE**

Moderator: Igor Bercu, decanul Facultății de Istorie și Filosofie /
Moderator: Igor Bercu, Dean of the Faculty of History and Philosophy

CUVÂNT DE SALUT / WELCOME SPEECHES

- ✓ **Igor Șarov**, rectorul Universității de Stat din Moldova
- ✓ **Igor Grosu**, președintele Parlamentului Republicii Moldova
- ✓ **Dan Perciun**, Ministrul Educației și Cercetării
- ✓ **Adrian Dupu**, secretar de Stat al Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova
- ✓ **Liviu Brătecu**, senator, vicepreședinte al Comisiei pentru românii de pretutindeni din Senatul României
- ✓ **Sorin Șipoș**, prorector, Universitatea din Oradea
- ✓ **Ștefan Purice**, prorector, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
- ✓ **Lucrețiu Mihăilescu-Bârliba**, decan, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

- ✓ **Viorel Vizureanu**, decan, Universitatea din București
- ✓ **Sorin Liviu Damean**, decan, Universitatea din Craiova

10.15-11.00 – SESIUNEA PLENARĂ / PLENARY SESSION

10.15-10.35 – Sorin Șipoș, Igor Șarov, Ion Eremia, *Limba Română versus limba moldovenească în societatea civilă și politică. Dezbateri reflectate în presa din Republica Moldova / The polemic of Romanian Versus Moldavian Language reflected in Civil and Political Society. Debates reflected in written mass-media of the Republic of Moldova*

10.35-11.00 – Ștefan Purici, Florin Pintescu, *Elemente de conștiință națională premodernă în opera lui Dimitrie Cantemir / Elements of Premodern National Consciousness in the Work of Dimitrie Cantemir*

11.00-11.30 – Lansare de carte / Book releases

1. *Latinitate, Romanitate, Românitate: Conferința științifică internațională, Ediția a 7-a, Chișinău, 2-4 noiembrie 2023 / coordonatori: Igor Șarov, Sorin Dominițian ȘIPOȘ, Gabriel MOISA, Ion ERE-MIA, Igor BERCU; referenți științifici: Demir DRAGNEV, Dan CEP-RAGA. Chișinău: Lexon-Prim; Oradea: Ratio et Revelatio, 2023. ISBN 978-9975-172-36-3 (Lexon-Prim). ISBN 978-606-9659-92-2 (Ratio et Revelatio). Prezintă: Sorin Șipoș, dr. hab., prof. univ.*
2. Ion Eremia. *Biobibliografie. Chișinău, 2024. Prezintă: Ion Vârțanu, redactorul lucrării.*
3. Ion Eremia. *Basarabia. Dăinuire românească prin istorie și limbă. Chișinău, 2024. Prezintă: Alina Felea, dr. hab., conf. univ.*

11.30-12.00 – Pauză de cafea / Coffee break

SESIUNE DE COMUNICĂRI PE SECȚIUNI/ SESSION ON DISCUSSING DIFFERENT TOPICS

SECȚIUNEA I / PART I

12.00-13.30

Blocul central, sala Vasile Pârvan

Moderatori / Moderators:

Dr., prof. univ., Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba; dr., conf univ., Aurel Zanoci

- 12.00-12.15** – Bogdan Minea, Imaginea societății Paleoliticului superior din spațiul carpatic reflectată în descoperirile cu caracter artistic / The image of Upper Paleolithic society in the Carpathian space reflected in the artistic discoveries.
- 12.15-12.30** – Aurel Zanoci, „Ecouri” ale unor tradiții de edificare a fortificațiilor din epoca fierului în opera lui Vegetius (în baza descoperirilor din spațiul est-carpatic) / “Echoes” of some fortification traditions of the Iron Age in the works of Vegetius (based on finds in the East Carpathian region).
- 12.30-12.45** – Lucrețiu Bîrliba, Veteranii de la Ibida (Moesia Inferior) / The veterans from Ibida (Moesia Inferior).
- 12.45-13.00** – Iulian Moga, Evrei și simpatizanți în sud-estul Europei și nordul Mării Negre. O critică a surselor epigrafice / Jews and sympathizers in southeastern Europe and the northern Black Sea. A critique of epigraphic sources.
- 13.00-13.15** – Sorin Ignătescu, Întrevederi diplomatice pe granițele fluviale ale Imperiului roman / Diplomatic meetings on the fluvial borders of the Roman Empire.
- 13.15-13.30** – Nicola Perencin, Mituri grecești și latine în folclorul românesc: o moștenire europeană? / Miti greci e latini nel folklore romeno: un'eredită europeană?.
- 13.30-15.00** – **Prânzul / Lunch**

SECȚIUNEA II / PART II

15.00-18.00

Blocul central, sala 535

Moderatori / Moderators:

Dr. prof. univ., Emil Dragnev; dr. Lilian Ciachir

- 15.00-15.15** – Andrei Corobcean, Practicile funerare – indiciu identitar? Despre interpretarea etnică a tratamentului funerar în arheologie / Are the funerary practices an identity sign? On the ethnic interpretation of funerary rites in archaeology.
- 15.15-15.30** – Mihail Băț, Aurel Spânu, Vlada Condrea, *Privind spre public #2*. Activități de pedagogie muzeală și educație patrimonială în Republica Moldova. Studiu de caz: Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală / Looking towards the public #2. Museum education and heritage activities in the Republic of Moldova. A case study of the National Museum of Ethnography and Natural History.
- 15.30-15.45** – Dan Octavian Cefruga, Evul mediu românesc văzut dinspre Occident: o nouă ediție a cărții *Medioevo rumeno* de Ramiro Ortiz / The Romanian Middle Ages seen from the West: a new edition of the book *Medioevo rumeno* by Ramiro Ortiz.
- 15.45-16.00** – Ion Chirtoagă, Precizări referitoare la formarea statului românesc la est de Carpați / Specifications regarding the formation of the Romanian state to the east of the Carpathians.
- 16.00-16.15** – Alexandru Simon, Urmașii lui Roman și Vlahata între descendenții lui Palemon și papii *od Vlah rodom* / The Successors of Roman and Vlahata between the Descendants of Palemon and the Popes *od Vlah rodom*.
- 16.15-16.30** – Gheorghe Onișoru, Istoricul Gheorghe I. Brătianu despre „o enigmă și un miracol” / Historian Gheorghe I. Brătianu about „an enigma and a miracle”.
- 16.30-16.45** – Alexandru Bejenaru, Hotarul Țării Moldovei cu Transilvania și specificul frontierelor montane medievale / The border of Moldova with Transylvania and the specifics of medieval mountain borders.

- 16.45-17.00** – Laura Ardelean, Limba latină ca accelerator al dezvoltării culturale în Oradea secolului al XV-lea / Latin Language as an Accelerant of Cultural Development in 15th-Century Oradea.
- 17.00-17.15** – Valentin Constantinov, Între pluralitatea politică și unitatea medievală. Țările Române până la începutul secolului al XVI-lea / Between political plurality and medieval unity. Romanian countries until the beginning of the 16th century.
- 17.15-17.30** – Emil Dragnev, Particularitățile programului iconografic al pronaosului bisericii *Sf. Nicolae* a mănăstirii Coșula. Două cicluri hagiografice și un portret funerar (?) / The particularities of the iconographic program of the narthex of the church of St. Nicholas of the Coșula monastery. Two hagiographical cycles and a funerary portrait (?).
- 17.30-17.45** – Ion Cheptene, Rivalitatea politică și militară dintre Bogdan Lăpușneanu și Ioan Vodă / The political and military rivalry between Bogdan Lăpușneanu and Ioan Vodă.
- 17.45-18.00** – Lilian Ciachir, Românii în Transilvania secolului XVI: Dinamici identitare, confesionale și socio-politice / The Romanians in Sixteenth-Century Transylvania: Identity, Confessional, and Socio-Political Dynamics
- 18.00-18.30** – **Discuții și concluzii / Discussion and conclusions**

SECȚIUNEA III / PART III

15.00-18.00

Blocul central, sala 533

Moderatori / Moderators:

Dr. hab., prof. univ., Sorin Domițian Șipoș;

dr. hab., conf. univ. Alina Felea

- 15.00-15.15** – Costin Croitoru, Ion Ghelețchi, Construcția ideologică a domnilor români. Studiu de caz: Domnul Țării Moldovei Ioan al III-lea zis și Ioan Armeanul, Ioan vodă cel Viteaz, Ioan vodă cel Cumplit / The ideological construction of the Romanian rulers. Case study: voivode Moldavia Ioan

al III-lea, Ioan Armeanul, Ioan vodă cel Viteaz, Ioan vodă cel Cumplit.

- 15.15-15.30** – Lilia Zabolotnaia, Textele feminine din secolul al XVII-lea ca domeniu de cercetare interdisciplinară / Women's texts of the 17th century as a field of interdisciplinary research.
- 15.30-15.45** – Igor Bercu, Imaginea domnilor Țării Moldovei în viziunea cronicarilor turci¹ / The image of Moldovan's rulers in the view of the turkish chroniclers.
- 15.45-16.00** – Vasile M. Demciuc, Mitropolitul Dosoftei al Moldovei în slujba afirmării limbii române literare – Psaltirea în versuri - 400 de ani de la naștere / The Metropolitan of Dosoftei of Moldavia in the service of affirming the literary Romanian language - 400 years since the birth.
- 16.00-16.15** – Maria Dragnev, Generațiile de ctitori în tablourile votive de la biserica Sf. Împărați din Târgoviște (secolele XVII-XVIII) / The generations of founders in the votive paintings from the church of St. Emperors in Târgoviște (17th-18th centuries).
- 16.15-16.30** – Sorin Domițian Șipoș, Imaginea regimului politic din Principatele Române în relatările călătorilor străini (1710-1810) / The Image of the Political Regime in the Romanian Principalities in the Accounts of Foreign Travelers (1710-1810).
- 16.30-16.45** – Radu Romînașu, Asociaționismul cultural românesc din Transilvania și rolul lui în apărarea identității naționale / Romanian Cultural Associationism in Transylvania and its Role in Defending National Identity.
- 16.45-17.00** – Alexandr Ponomariov, Documente inedite despre situația socio-economică și militar-politică a Principatelor Dunărene (Române) în timpul războiului ruso-turc din anii 1768-1774 / Unpublished documents on the socio-economic and military-political situation of the Danube (Romanian) Principalities during the russo-turkish war of 1768-1774.

---

¹ Cercetarea este realizată în cadrul subprogramului: Cultură și politică în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova (acronim: CPCSRP, cod: 010402) al subdiviziunilor de cercetare ale Universității de Stat din Moldova.

- 17.00-17.15** – Vlad Mischevca, Principatele Române în cadrul Problemei Orientale: Pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) / The Romanian Principalities in the Eastern Question: The Peace of Kuchuk-Kainargi (1774).
- 17.15-17.30** – Alina Felea, Relațiile interpersonale în familie în lumina documentelor din Țara Moldovei din sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea / Interpersonal relationships in the family in the light of documents from Principality of Moldova from the 17th century – beginning of the 19th century.
- 17.30-18.00** – **Discuții și concluzii / Discussion and conclusions**

SECȚIUNEA IV / PART IV

12.00-13.30

Blocul central, sala 532

Moderatori / Moderators:

Dr. hab., conf. univ. Igor Cereteu; dr., conf. univ., Cristina Gherasim

- 12.00-12.15** – Eugen Cernenchi, Războiul ruso-turc din anii 1806-1812 și tătării din sudul Basarabiei / The Russo-Ottoman War of 1806-1812 and the Tatars of Southern Bessarabia.
- 12.15-12.30** – Teodor Candu, Condica Sămeșiei ținutului Codru (1813-1814). Contribuție la valorificarea izvoarelor istorice / The Condica of Chancellery of Codru district (1813-1814). Contribution to the valorization of historical sources.
- 12.30-12.45** – Igor Cereteu, Informații inedite despre tipografia particulară a lui Nicanor Dezideriev din Chișinău / New details regarding Nicanor Dezidieriev's private typography in Chișinau.
- 12.45-13.00** – Sergiu Boțolin, Rolul elitei locale în formarea structurilor periferiilor occidentale ale Imperiului Rus / The role of the local elite in shaping the structures of the western peripheries of the Russian Empire.
- 13.00-13.15** – Cristina Gherasim, Locuințele nobilimii basarabene sub dominație țaristă - spațiu de sociabilitate, divertisment și reprezentare socială / The dwellings of the Bessarabian

nobility under tsarist rule - space for sociability, entertainment and social representation.

13.15-13.30 – Galina Corman, „Asia” și „Europa” în descrierile călătorilor ruși a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea / „Asia” and „Europe” in the descriptions of Russian travelers of Bessarabia in the first half of the 19th century.

13.30-15.00 – **Prânzul / Lunch**

SECȚIUNEA V / PART V

15.00-18.00

Blocul central, sala 532

Moderatori / Moderators:

Dr., conf. univ. Florentina Nițu; dr. hab., prof. univ., Valentin Tomuleț

15.00-15.15 – Ion Gumenâi, Prezența românească în Muntele Athos în anii 60-70 ai secolului al XIX-lea, / The Romanian presence in Mount Athos in the 60s-70s of the 19th century.

15.15-15.30 – Eugen-Tudor Scifos, Problema Basarabiei la Congresul de la Berlin (1878) în corespondența presei francize, / The question of Bessarabia at the Congress of Berlin (1878) in the correspondence of the French press.

15.30-15.45 – Valentin Tomuleț, „Privilegiații” – boiernașii, mazilii, ruptașii, ruptele și negustorii – în sursele documentare de epocă / The „privileged” – boiernași, mazils, ruptaș and traders – in documentary sources of the time.

15.45-16.00 – Florentina Nițu, Noua relație cu spațiul exterior la finalul premodernității românești. Despre pălării, umbrele și mănuși în moda feminină / The new relationship with outer space at the end of Romanian premodernity. About hats, umbrellas and gloves in women's fashion

16.00-16.15 – Viorel Vizureanu, Importanța logicii maioresciene pentru filosofia și cultura românească / The importance of Majorian logic for Romanian philosophy and culture.

16.15-16.30 – Viorel Bolduma, Încercări de emigrare a populației din Județul Soroca în Extremul Orient/Siberia la sfârșitul secolului XIX începutul secolului XX / Attempts to emigrate

the population from Soroca County to the Far East/Siberia at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century.

- 16.30-16.45** – Adrian-Bogdan Ceobanu, „Românii și francezii sunt veri, dacă nu chiar frați”. România în presa rusă de la finele secolului al XIX-lea / „The Romanians and the French are cousins, if not actually brothers”. Romania in the Russian press since the end of the 19th century.
- 16.45-17.00** – Liviu Brătescu, Intelectualii români: de la tribuna politică la misiunea civică (sfârșitul secolului al XIX-lea -începutul secolului XX). Cazul Spiru Haret / Romanian intellectuals: from the political tribune to the civic mission (the end of the 19th century - the beginning of the 20th century). The case of Spiru Haret.
- 17.00-17.15** – Alexandru Istrate, Narațiunile unui *odinioară* aparate în notele de călătorie ale lui Gh. Ghibănescu / The narratives of a *special* past in Gh. Ghibanescu’s travel notes.
- 17.15-17.30** – Andrei Emilciuc, Incidente și dispute româno-ruse privind dreptul la pescuit la gurile Dunării (1878-1916) / Romanian-Russian incidents and disputes regarding the right to fish at the mouths of the Danube (1878-1916).
- 17.30-18.00** – **Discuții și concluzii / Discussion and conclusions**

SECȚIUNEA VI / PART VI

12.00-13.30

Blocul central, sala 530

Moderatori / Moderators:

Dr., prof. univ. Sorin Liviu Damean; dr. Lidia Prisac

- 12.00-12.15** – Constantin-Tufan Stan, Ioan Vidu, doinitorul Marii Uniri, și Avram Iancu / Ioan Vidu, the singer of the Great Union, and Avram Iancu.
- 12.15-12.30** – Sorin Liviu Damean, Regele Ferdinand și Regina Maria în sprijinul idealului unității naționale / King Ferdinand and Queen Marie in support of the ideal of Romanian national Unity.

- 12.30-12.45** – Iulian Criminceanu, Aspecte generale cu privire la atribuțiile și activitatea miliției din județul Chișinău (1917-1918) / General aspects regarding the duties and activities of the militia in Chișinău county (1817-1918).
- 12.45-13.00** – Alexandru Malacenco, Ofensiva bolșevică pe frontul invizibil în Basarabia, anul 1919. *Modus operandi*, premise și cauze / Bolshevik offensive on the invisible front in Bessarabia, 1919. *Modus operandi*, premises and causes.
- 13.00-13.15** – Lidia Prisac, Habitatul și modul de trai în Chișinăul interbelic / Habitat and way of life in interwar Chisinau.
- 13.15-13.30** – Mihai Ghițulescu, Basarabia electorală interbelică. Partide și voturi în Estul României Mari / Interwar Electoral Bessarabia. Parties and Votes in Eastern Greater Romania.
- 13.30-15.00** – **Prânzul / Lunch**

SECȚIUNEA VII / PART VII

15.00-18.00

Blocul central, sala 530

Moderatori / Moderators:

Dr. hab., conf. univ. Nicolae Enciu; dr., conf. univ. Ion Valer Xenofontov

- 15.00-15.15** – Ion Teca, Generalul-erou Dimitrie Petrescu Tocineanu – moldovean prin naștere, bănățean prin adopție, militar prin vocație, erou prin sacrificiu / General-hero Dimitrie Petrescu Tocineanu – Moldavian by birth, Banat by adoption, military by vocation, hero by sacrifice.
- 15.15-15.30** – Aurel-Florin Țușcanu, † Lucian Triteanu – episcop al Romanului (1923-1947) / † Lucian Triteanu – bishop of Roman (1923-1947).
- 15.30-15.45** – Iacov Chelaru, Reforma calendarului: propagandă și nemulțumirea creștinilor de stil vechi în România (anii 1934-1937) / Calendar reform: propaganda and the discontent of old-style Christians in Romania (1934-1937).
- 15.45-16.00** – Nicolae Enciu, Considerații privind viața cotidiană în județul și municipiul Bălți în anul 1938 / Considerations regarding daily life in the county and municipality of Balti in 1938.

- 16.00-16.15** – Oleg Bercu, Reconfigurarea puterii: Constituția României din 1938 și monarhia autoritară / Reconfiguration of Power: The Constitution of Romania from 1938 and the Authoritarian Monarchy.
- 16.15-16.30** – Sergiu Cornea, Starea învățământului primar din județul Cetatea Albă în anul școlar 1938-1939 / The state of primary education in Cetatea Albă county in the school year 1938-1939.
- 16.30-16.45** – Anatol Petrencu, Căminele culturale în Basarabia interbelică: promovarea Istoriei românilor și culturii naționale / Cultural homes in interwar Bessarabia: promoting Romanian history and national culture.
- 16.45-17.00** – Ion Șișcanu, Considerații privind trasarea granițelor RSS Moldovenești în 1940 / Considerations regarding the drawing of the borders of the Moldavian SSR in 1940.
- 17.00-17.15** – Ion Valer Xenofontov, Activitatea lui Efrem Tighineanu în Basarabia reflectată în revista Bisericească „Misionarul” (1942-1943) / Efrem Tighineanu activity in Bessarabia reflected in the church magazine „Misionarul” (1942-1943).
- 17.15-18.00** – **Discuții și concluzii / Discussion and conclusions**

SECȚIUNEA VIII / PART VIII

12.00-13.30

Blocul central, sala 534

Moderatori / Moderators:

Dr. hab., cercet. șt. Elena Negru; dr. Igor Cașu

- 12.00-12.15** – Igor Cașu, Evoluția sistemului fiscal față de țăranii individuali și colhoznici în RSS Moldovenească, 1944-1945 / The Evolution of Fiscal System toward individual peasants and kolkhozniki in Soviet Moldavia, 1944-1945.
- 12.15-12.30** – Liliana Rotaru, Patul lui Procust al educației comuniste: straturi de identități studențești în școlile superioare din RSSM / The Procustean Bed of Communist Education: Layers of Student Identities in Higher Schools in the Moldavian SSR.

- 12.30-12.45** – István, Bandi, Oláh János/Ioan Ola protopop de Miche-rechi viața unui ierarh al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria reflectate în dosarele poliției politice din Ungaria / Oláh János/Ioan Ola, Bishop of Micherechi - the life of a hierarch of the Romanian Orthodox Church in Hungary reflected in the files of the Hungarian political police.
- 12.45-13.00** – Ruslan Șevcenco, Relațiile internaționale ale RSS Moldo-venești în anul 1957 / The international relations of the Moldovan SSR in 1957.
- 13.00-13.15** – Liliana Rotaru, Vlada Condrea, Instituția cenzurii sovietice *versus* presa și literatura din RSSM: nemulțumiri, reclamații, note informative / The institution of Soviet censorship versus the press and literature of the MSSR: grievances, complaints, informative notes.
- 13.15-13.30** – Elena Negru, Strategii de „deromânizare” în RSS Moldo-venească în anii stalinismului / Stratégies de „deromanisation” dans la RSS Moldave au cours des années du stalinisme
- 13.30-15.00** – **Prânzul / Lunch**

SECȚIUNEA IX / PART IX

15.00-18.00

Blocul central, aula 534

Moderatori / Moderators:

Dr. hab., prof. univ., Gabriel Moisa; dr., conf. univ., Dumitru Dodul

- 15.00-15.15** – Cabriel Moisa, Operațiunea „Bastionul” sau despre supravegherea culturii în România anilor 1980 / Operation „Bastionul” or about the surveillance of culture in Romania in the 1980s.
- 15.15-15.30** – Sergiu Gurin, Sistemul de educație fizică și sport în tranziție: de la Uniunea Sovietică la Republica Moldova, anii 1988 - 1996 / The system of physical education and sport in transition: from the Soviet Union to the Republic of Moldova, years 1988 – 1996.

- 15.30-15.45** – Arhimandrit Iov (Cristea), 80 de ani de la exodul obștii Mănăstirii Curchi în România (1944-2024) / The 80th Anniversary of the Exodus of the Curchi Monastery Community to Romania (1944-2024).
- 15.45-16.00** – Dumitru Dodul, Periferii în tranziție: dependențe, reziliență și posibilități de dezvoltare într-o lume interconectată / Periferies in transition: dependencies, resilience and development opportunities in an interconnected world.
- 16.00-16.15** – Li Xiaoru, Inițiativa „One Belt, One Road” a Chinei și dezvoltarea istorică a Drumului Mătăsii / China’s „Belt and Road” Initiative and the Historical changes of the Silk Road.
- 16.15-16.30** – Constantin Manolache, Istoria cercetărilor genetice în RSS Moldovenească (1945-1991): abordare cronologică / History of genetic research in the Moldova SSR (1945 – 1991): chronological approach
- 16.30-16.45** – Marcel Revenco, Adelina Revenco, Evoluția comerțului extern al Republicii Moldova în perioada anilor 1991-2016 cu statele vecine (România și Ucraina) / The evolution of foreign trade of the Republic of Moldova in the period 1991-2016 with neighboring states (Romania and Ukraine).
- 16.45-17.00** – Oleg Ursan, Conceptul de perspectivă de gen în documentele oficiale din Republica Moldova / The concept of gender perspective in official documents from the Republic of Moldova.
- 17.00-17.15** – Octavian Moșin, Circulația pomelnicelor în parohiile ortodoxe din Republica Moldova la cumpăna secolelor XX-XXI / The circulation of pomelnicas in the Orthodox parishes of the Republic of Moldova at the turn of the XX-XXI centuries.
- 17.15-18.00** – **Discuții și concluzii / Discussion and conclusions**

REZUMATE / SUMMARY SESIUNEA PLENARĂ / PLENARY SESSION

Sorin Domițian Șipoș

dr. hab., prof. univ.

Universitatea din Oradea

Muzeul Țării Crișurilor Oradea, România

Cod ORCID: 0000-0002-4002-5136

Igor Șarov

dr., prof. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0009-0008-5349-2332

Ion Eremia

dr. hab., prof. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-2007-9233

Limba Română *versus* „limba moldovenească” în societatea civilă și politică. Dezbateri reflectate în presa din Republica Moldova

Problema lingvistică a fost una din principalele probleme care a fost formulată în programele politice ale mișcărilor naționale din fostele republici unionale sovietice, urmărindu-se scopul obținerii statutului de limbă oficială pentru limbile popoarelor indigene. În ultimii ani de existență a fostei RSS Moldovenești, această luptă s-a acutizat și din cauza că vorbitorii de limbă rusă, dar și forțele pro-ruse locale, insistau în continuare ca limba băștinașilor să se numească „limbă moldovenească”, așa cum se cultivase această idee pe parcursul întregii „epoci sovietice”, limbă care, deși, înrudită cu limba română, susțineau ei, este totuși o altă limbă. Și dacă în perioada sovietică, această problemă se discuta, în special în rândurile savanților, care se străduiau din răspuțeri să demonstreze existența „limbii moldovenești”, iar poporul era pur și simplu informat despre existența acesteia, se învăța în școală și în instituțiile de învățământ de toate gradele, spre sfârșitul anilor 1980, discuțiile pe această temă au trecut în discursul politic, devenind un „argument” politic în ceea ce înseamnă poziționare

pro-rusă sau pro-occidentală. Examinarea materialelor publicate în presa din Republica Moldova în perioada de la sfârșitul anilor 1980 a secolului trecut și până în prezent pe problema limba română versus „limba moldovenească” atestă o confruntare dură dintre adepții vechiului stereotip, care recunosc „limba moldovenească” drept o limbă deosebită de limba română și consideră că această denumire trebuie să fie menținută în continuare pentru RM, și adepții care recunosc că numele corect al limbii este limba română. Și dacă adepții ultimului curent operează cu argumente științifice, de ordin lingvistic și istoric, adepții celui alt curent, așa numiții *moldoveniști*, foloseau în materialele publicate un vocabular vulgar, ofensator și intolerant, falsificau conștient sursele istorice și lingvistice. Mai mult chiar, ei se străduiau să creeze o imagine negativă statului România și poporului român. Apelarea la aceea că în perioada sovietică cercetătorii utilizau sintagma „limba moldovenească” și demonstrau că o asemenea limbă există, nu este un argument pentru a demonstra existența reală a „limbii moldovenești”. Savanții erau nevoiți să scrie așa, să se adapteze la cerințele regimului totalitar, care acționa conform principiului *divide et impera* și se străduia să creeze o „națiune moldovenească” și o „limbă moldovenească”, deosebită de națiunea și limba română, pentru a evita mișcări separatiste în republică și careva pretenții teritoriale din partea României. Examinarea materialelor publicate în presa periodică atestă că unii dintre cei mai zeloși apărători ai „limbii moldovenești” și „identității moldovenești” erau așa-numiții „moldoveni internaționaliști”, înregimentați în partidul comunistilor și în alte partide de centru-stânga, în diferite asociații, declarate culturale și științifice și care, de regulă, majoritatea dintre ei, nu cunoșteau această limbă. Această stare de lucruri ar explica de ce după istorica decizie a Parlamentului din 16 martie 2023, M. Zaharova, purtătorul de cuvânt al Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse, a manifestat o „grijă” enormă față de „limba moldovenească”.

Cuvinte-cheie: *limba română, „limba moldovenească”, națiunea română, „moldoveni internaționaliști”, presa din Republica Moldova.*

The polemic of Romanian Versus Moldavian Language reflected in Civil and Political Society. Debates reflected in written mass-media of the Republic of Moldova

The linguistic problem was one of the main problems which was presented in political programs of the nationalist movements from the post-soviet states. The aim of the programs was gaining official status of national language for their nations. During the last years of the Moldavian Soviet Socialist Republic, the struggle got harder because the Russian language

speakers, especially their officials, were insisting for the name of Moldavian language. This idea that the Moldovan language is a different language from the Romanian one was promoted during the *soviet era*. In the soviet era, this problem was discussed by researchers, who did great efforts to prove the existence of a supposed *Moldavian language*. People were taught in schools and all educational levels that there is only one language spoken in Moldavian Soviet Socialist Republic and that is Moldavian. In the 80's of the XX-th century, this linguistic consideration became an important political speech, which became an important political argument. In such a way, it meant a Pro-Russian or Pro-Occidentalism position for the country. By analyzing the information from Moldavian press about the 80's of XX-th century, historians confirmed that there was a mass which supported the idea of a Moldavian language and another one which thought correctly about their native language-Romanian. If the last category used scientific proofs, like historical and linguistic, the first category used a gross, offensive and intolerant vocabulary. They purposefully faked historical and linguistic sources. Even more, they wanted to create a negative image about Romania and its nation. The affirmation that the researchers from the soviet era used the phrase - *Moldavian language*, and their evidence about this language is not a real argument. The investigators adjusted their scientific works for a totalitarian regime, therefore one must not use the phrase 'Moldavian language' of soviet researchers as a scientific argument. This system of government acted in the base of a principle – *divide et impera* and wanted to create a Moldavian nation and a Moldavian language. This nation should be different from the Romanian one. Therefore, they wanted to stop separatist movements of Moldova from Russia and territorial disputes with Romania. The analysis of all published materials from that period of time show that ones of the most dedicated protectors of Moldavian language and Moldavian identity were people like 'internationalist Moldavians'. They were involved into Communist Party or in other Centre-left political parties, into different cultural or scientific associations where the majority of people didn't know this language. This is why after Parliament approved a historical decision, on the 16th of March, 2023, M. Zakharova, speaker for the Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation, expressed an authentic care for the Moldavian language.

Key words: *Romanian language*, „*Moldovan language*”, *Romanian nation*, „*internationalist Moldovans*”, *the press from the Republic of Moldova*.

Ștefan Purici

dr. hab., prof. univ.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Cod PRCID: 0000-0003-1217-402

Florin Pintescu

dr. hab., prof. univ.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Cod ORCID: 0000-0002-5374-2871

Elemente de conștiință națională premodernă în opera lui Dimitrie Cantemir

Nucleul central al acestei comunicări științifice este dat de analiza operelor cantemiriene *Descrierea Moldovei și Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, în context european și românesc, în vederea decelării elementelor de conștiință națională premodernă în opera principelui și cărturarului moldovean. În Introducere, sunt prezentate o serie de aprecieri privitoare la „rădăcinile naționalismului” (Lotte Jensen) și „criza conștiinței europene” (Paul Hazard și continuatorii săi), de sfârșit de secol XVII și început de secol XVIII, perioada formării intelectuale a lui Dimitrie Cantemir. Partea centrală a comunicării este dedicată prezentării și interpretării pasajelor din operele cantemiriene mai sus menționate, care tratează următoarele teme: unitatea teritorială, națională, originea latină, continuitatea românilor în spațiul carpato-danubiano-pontic, moravurile, talentele militare și ortodoxia lor. Relativ la problema continuității, este evidențiată ideea că principele moldav poate fi considerat inițiatorul acesteia în istoriografia română, sarcina dezvoltării sale fiind preluată și dezvoltată, la șapte ani după moartea acestuia, de către reprezentanții Școlii Ardelene. Sunt aduse în discuție și analizate opiniile istoriografiei române relative la acest subiect, pornind de la Nicolae Iorga și finalizând cu lucrările științifice apărute în secolul XXI. Partea finală a comunicării pune în evidență concluziile de bază ale școlii istorice „perennialiste” (cu accent pe operele lui Anthony D. Smith și Adrian Hastings), care consideră că națiunile, a căror componentă esențială este etnicitatea, sunt creații sensibil mai vechi decât epoca modernă, așa cum susține școala istorică „modernistă” (vor fi citate în special concluziile lui Ernest Gellner și Benedict Anderson). În final, sunt prezentate concluziile autorilor. Pornind de la vechea apreciere a lui Pompiliu Teodor, care îl încadrează pe Dimitrie Cantemir în categoria scriitorilor preilumiști, autorii conchid că operele principelui moldovean realizează tranziția logică, dată de evoluția științei istorice eu-

ropene, de la umanismul marelui logofăt Miron Costin și a stolnicului Constantin Cantacuzino la iluminismul „patriotic” al Școlii Ardelene. În plus, analizând trimiterele științifice aduse în discuție și concepțiile personale ale domnului Moldovei legate de ideea de patrie și popor, autorii conchid că ultimele reprezintă expresia unei conștiințe naționale premoderne. În final, se arată că destinul implacabil a făcut ca nici Miron Costin să nu-și poată termina opera *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, după cum nici Cantemir nu și-a terminat *Hronicul*, care reprezintă o amplificare, de nivel superior, a concluziilor de bază ale operei costiniene. Terminarea acestor opere ar fi favorizat, cred autorii, atât acuratețea cât și dimensiunea concluziilor acestei comunicări: ar fi fost cu siguranță mai categorice și mai scurte.

Cuvinte-cheie: *Dimitrie Cantemir, Descriptio Moldaviae, Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor, umanism, preiluminism, iluminism, națiune, școala perenialistă, școala modernistă.*

Elements of Premodern National Consciousness in the Work of Dimitrie Cantemir

The central core of this scientific communication is given by the analysis of Cantemir's works *Description of Moldova* and *Chronicle and Antiquity of Roman-Moldo-Vlachs*, in a European and Romanian context, in order to reveal the elements of pre-modern national consciousness in the work of the Moldavian prince and scholar. In the Introduction, a series of assessments are presented regarding the 'roots of nationalism' (Lotte Jensen) and the 'crisis of European consciousness' (Paul Hazard and his successors), from the end of the 17th century and the beginning of the 18th century, the period of Dimitrie Cantemir's intellectual formation. The central part of the short paper is dedicated to the presentation and interpretation of the paragraphs from the Cantemirian works mentioned above, which deal with the following themes: territorial and national unity, Latin origin, continuity of the Romanians in the Carpatho-Danubian-Pontic space, moral qualities, military talents and their orthodoxy. Regarding the issue of continuity, is highlighted the idea that the Moldavian prince can be considered its initiator in Romanian historiography, the task of his development being taken over and developed, seven years after his death, by the scholars of the so-called 'Transylvanian School' (Rom. „Școala Ardeleană”). The opinions of Romanian historiography relative to this subject are discussed and analyzed, starting with Nicolae Iorga and ending with the scientific works published in the 21st century. The final part of the communication highlights the basic conclusions of the 'perennialist' school of

history (with an emphasis on the works of Anthony D. Smith and Adrian Hastings), which considers nations, of which ethnicity is an essential component, to be creations significantly older than the age modern, as claimed by the 'modernist' school of history (the conclusions of Ernest Gellner and Benedict Anderson will be particularly quoted). Finally, the authors' conclusions are presented. Starting from the old appreciation of Pompiliu Teodor, who classifies Dimitrie Cantemir in the category of pre-enlightenment writers, the authors conclude that the works of the Moldavian prince make the logical transition, given by the evolution of European historical science, from the humanism of the Moldovan Miron Costin and the Wallachian Constantin Cantacuzino to the 'patriotic' Enlightenment of the Transylvanian School. In addition, analyzing the scientific references brought into discussion and Dimitrie Cantemir's own conceptions related to the idea of homeland and people, the authors conclude that the latter represent the expression of a premodern national consciousness. In the end, it is shown that implacable destiny meant that even Miron Costin could not finish his work *On Moldovan Folks* (Rom. *De neamul moldovenilor*), just as Cantemir also did not finish his *Chronicle*, which represents an amplification, of higher level, of the basic conclusions of Costin's work. The completion of these works would have favored, the authors believe, both the accuracy and the size of the conclusions of this short paper: they would certainly have been more categorical and shorter.

Key words: *Dimitrie Cantemir, Descriptio Moldaviae, Chronicle and Antiquity of Romano-Moldo-Vlachs, humanism, Pre-enlightenment, Enlightenment, nation, „Perennialist School”, „Modernist School”.*

REZUMATE/ SUMMARY
SESIUNE DE COMUNICĂRI PE SECȚIUNI /
COMMUNICATION SESSION BY SECTIONS

Bogdan I. Minea

restaurator I A

Institutul de Arheologie, Iași, România

**Imaginea societății Paleoliticului superior din spațiul
carpatic reflectată în descoperirile cu caracter artistic**

Evoluțiile care au marcat cercetările științifice din domeniul Preistoriei generale în ultimul secol impun o reevaluare atentă a principalelor contribuții din domeniul cercetării Paleoliticului superior european. Spațiul carpatic, situat la interferența dintre tehno-complexele din Europa centrală și Europa răsăriteană, prezintă o evoluție culturală complexă. Rezultatele cercetărilor arheologice constituie abordări metodologice și interpretări realizate pe baza unor dovezi elocvente, nu au fost acceptate, însă, până în prezent, în mediile științifice drept „adevăruri absolute”. Din acest punct de vedere, doar, este utilă o revizuire a aspectelor istoriografice legate de interpretarea artefactelor denumite „opere de artă” cu scopul de a identifica reperele metodologice care sunt în acord cu sistemele de cercetare internaționale.

Cuvinte-cheie: *paleolitic superior; artă preistorică; cercetări arheologice interdisciplinare*

**The image of Upper Paleolithic society
in the Carpathian space reflected in the artistic discoveries**

The developments that have marked scientific research in the field of general Prehistory in the last century require a careful re-evaluation of the main contributions in the field of European Upper Paleolithic research. The Carpathian space, located at the interference between the techno-complexes of Central Europe and Eastern Europe, presents a complex cultural evolution. The results of archaeological research constitute methodological approaches and interpretations made on the basis of eloquent evidence, they have not been accepted, however, until now, in the scientific circles as “absolute truths”. From this point of view, only, a review of the historiographical aspects related to the interpretation of the artifacts called “works of art” is useful in order to identify the methodo-

logical benchmarks that are in agreement with the international research systems.

Key words: *Upper Paleolithic; prehistoric art; interdisciplinary archaeological research.*

Aurel Zanoci

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID : 0000-0002-3236-7582

**„Ecouri” ale unor tradiții de edificare a fortificațiilor
din epoca fierului în opera lui Vegetius
(în baza descoperirilor din spațiul est-carpatic)**

Printre lucrările autorilor antici despre arta militară se evidențiază *Epitoma rei militaris* (*Scurtă prezentare a artei militare*), atribuită lui Flavius Vegetius Renatus (Vegetius) și elaborată la sfârșitul sec. IV p. Chr. În acest tratat, compus din patru cărți, Vegetius vine cu o serie de recomandări despre organizarea armatei, cu unele principii de tactică și strategie militară etc. Pentru subiectul în discuție este importantă cartea a patra, care conține o serie de instrucțiuni cu privire la edificarea orașelor/cetăților, configurația sistemului defensiv, structura zidurilor de apărare etc. În urma analizei acestor recomandări, constatăm că ele au fost implementate cu mult înainte de lucrarea lui Vegetius, mai ales în cea de-a doua epocă a fierului. De exemplu, cerința de a evita ridicarea construcțiilor defensive dispuse într-o linie dreaptă este respectată la majoritatea fortificațiilor getice din sec. IV-III a. Chr., acestea având, de regulă, un contur arcuit (Arsura, Parcani, Saharna Mică ș.a.), semi-circular (Moșna, Curătura, Cogâlniceni „Cetățuie” ș.a.) sau chiar circular (Mateuți „La Șanțuri”, Păpăuți „Cetate”, Pohrebeni ș.a.). O altă sugestie întâlnită la Vegetius este amenajarea pe laturile mai accesibile a mai multor turnuri/bastioane consecutive. O astfel de situație – pentru cetățile din secolele IV-III a. Chr. – a fost documentată la Saharna Mare, Saharna „La Șanț” I, Horodiște „La Cot” etc. De asemenea, recomandările lui Vegetius cu privire la edificarea zidurilor de apărare își găsesc „reflectare” în mai multe cetăți getice, în special la cele de la Butuceni, Saharna Mare, Saharna Mică, Horodiște „La Șanț” etc. Astfel, conchidem că principiile enunțate de Vegetius la sfârșitul sec. IV p. Chr., au fost cunoscute și implementate și anterior, în epoca fierului, drept exemplu servind fortificațiile getice din spațiul est-carpatic.

Cuvinte-cheie: *autori antichi, arhitectură militară, cetăți, ziduri de apărare.*

**„Echoes” of some fortification traditions
of the Iron Age in the works of Vegetius
(based on finds in the East Carpathian region)**

Among the works of ancient authors on the art of war, the *Epitoma rei militaris* (*A Brief Summary of Military Science*) stands out, attributed to Flavius Vegetius Renatus (Vegetius) and elaborated at the end of the 4th century AD. In this treatise, consisting of four books, Vegetius gives a number of recommendations on the organization of the army, the principles of military tactics and strategy, etc. For the topic we are considering, the fourth book is important, containing a number of instructions regarding the construction of towns/fortresses, the configuration of the defensive system, the construction of defensive walls, etc. Having analyzed these recommendations, we noticed that they were followed long before the works of Vegetius, especially during the late Iron Age. For example, from the 4th-3rd centuries BC, in the construction of most Getic fortifications, which, as a rule, had arched (Arsura, Parcani, Saharna Mică, etc.), semicircular (Moșna, Curătura, Cogălniceni “Cetățuie”, etc.) or even round outlines (Mateuți “La Șanțuri”, Păpăuți “Cetate”, Pohrebenei, etc.), arranging of the defensive structures in a straight line was avoided.

Another recommendation found in Vegetius is the sequential building of several towers/bastions on the most vulnerable sides. Such an arrangement is recorded in the fortifications of the 4th-3rd centuries BC in Saharna Mare, Saharna “La Șanț” I, Horodiște “La Cot” and others. Also, Vegetius’ recommendations regarding the construction of defensive walls were “reflected” in several Getic fortresses, especially in Butuceni, Saharna Mare, Saharna Mică, Horodiște “La Șanț”, etc. Thus, we note that the principles set out by Vegetius at the end of the 4th century AD were already applied earlier, in the Iron Age, and an example of this is the Getic fortifications in the East Carpathian region.

Key words: *ancient authors, military architecture, fortresses, defensive walls.*

Lucrețiu Bîrliba

dr., prof. univ.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Cod ORCID: 0000-0002-8479-4666

Veteranii de la Ibida (Moesia Inferior)

Autorul prezintă trei diplome militare și o inscripție pe piatră provenind toate din aceeași localitate (Ibida, actualmente Slava Rusp, jud. Tulcea), se analizează motivele rămânerii în provincie și rolul social al veteranilor.

Cuvinte-cheie: *Moesia Inferior, Ibida, armata romană, veteran.*

The veterans from Ibida (Moesia Inferior)

The author presents three military diplomas and a stone inscription coming from Ibida (Moesia Inferior), analyzing the reasons of their setting in the province and their social role.

Key words: *Moesia Inferior, Ibida, Roman army, veterans.*

Iulian Moga

dr., conf. univ.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Evrei și simpatizanți în sud-estul Europei și nordul Mării

Negre. O critică a surselor epigrafice

Înțelegerea contextului social și religios în care au interacționat comunitățile evreiești din Diaspora a evoluat foarte mult în ultimele decenii, îndeosebi în ceea ce privește relația acestora cu simpatizanții păgâni din mediul păgân sau chiar din cel creștin. De aici și nevoia permanentă de reevaluare a criteriilor de diferențiere și de analiză contextuală îndeosebi la nivel epigrafic. Ele sunt cu atât mai relevante în aceste zone în care raportul numeric rămâne unul destul de modest comparativ cu Asia Mică sau alte regiuni orientale ale lumii greco-romane în perioada romană imperială.

Cuvinte-cheie: *Asia Mică, comunitățile evreiești, creștin, diasporă, lumea greco-romană, păgân.*

Jews and sympathizers in southeastern Europe and the northern Black Sea. A critique of epigraphic sources

Our understanding of the social and religious context in which Jewish communities in the Diaspora interacted has evolved greatly in recent decades, particularly regarding their relationship with pagan sympathizers

in the pagan or even Christian environment. Hence the permanent need to re-evaluate the criteria of differentiation and contextual analysis, particularly at epigraphic level. They are all the more relevant in these areas where the proportion in terms of numbers remains quite modest compared to Asia Minor or other eastern regions of the Greco-Roman world during the Roman imperial period.

Key words: *Asia Minor, Jewish communities, Christian, diaspora, Greco-Roman world, pagan.*

Sorin Ignătescu

dr., lect. univ.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Cod ORCID: 0000-0002-6269-7718

Întrevederi diplomatice pe granițele fluviale ale Imperiului roman

Pentru perioade importante de timp, deși nu neapărat simultan, granițele nordice și răsăritene ale Imperiului roman au fost reprezentate de trei cursuri importante de apă: Rinul, Dunărea și Eufratul. Relațiile militare și diplomatice ale Romei cu populațiile care trăiau dincolo de aceste limite naturale au fost influențate de caracterul fluvial al graniței. Prin trăsăturile lor, lățimea albiei, viteza apei, adâncime, aceste limite constituiau obstacole care împiedicau organizarea unor întrevederi diplomatice pe linia virtuală care despărțea Roma de teritoriul dușman. În aceste condiții, egalitatea sau dintre cei doi reprezentanți ai entităților politice implicate, dacă aceasta era dorită, era mult mai greu de subliniat. Documentația, deși nu foarte bogată, acoperă întreaga perioadă a Imperiului Roman, fiind asigurată mai ales de către cunoscuți istorici cum ar fi Velleius Paterculus, Tacitus, Josephus Flavius sau Ammianus Marcellinus. Din păcate, informațiile transmise nu ne permit identificarea exactă a locurilor unde evenimentele diplomatice au avut loc. Lucrarea subliniază mai întâi problema rangului participanților la aceste întrevederi și felul în care, în cazul Romei, acesta crește odată cu trecerea timpului. O altă problemă abordată este aceea a soluțiilor tehnice găsite de diplomații epocii pentru a surmonta dificultățile reprezentate de cursurile de apă: întâlnirea pe un mal, pe ambele maluri, pe insule, în ambarcațiuni, pe poduri etc. Desigur, o oarecare importanță o are și anotimpul în care aceste evenimente au avut loc, pentru că, trebuie ținut seama că fluviile nordice îngheață în timpul iernii și raportarea la ele se putea modifica. Dar cel mai important subiect dezbătut în lucrare

este acela al poziției celor doi participanți la întrunire față de graniță și al preocupării de a pune partenerul de discuție într-o poziție inferioară. În concluzie, în epoca imperiului târziu se constată o scădere a preocupării pentru organizarea unor întruniri costisitoare și conforme cu eticheta, prin comparație cu cele din epoca imperiului timpuriu. Mai mult decât atât, durata acestora scade și ea. De asemenea, rangul persoanelor care participă din partea statului roman la aceste întâlniri este tot mai înalt în epoca imperiului târziu, împăratul acceptând să se deplaseze la graniță pentru a se întâlni cu regi barbari, mai ales dacă se afla în regiune pentru desfășurarea unor campanii militare. Dar mai semnificativ pare a fi faptul că, cel puțin împărații din secolul al treilea sunt puși în situația de a se deplasa pe cursul fluviului, la mijlocul apei, pentru a se întâlni cu regi care refuză să se deplaseze în teritoriul roman. Această lipsă de respect vădită subliniază și pe această cale, decăderea autorității romane în raport cu populațiile aflate dincolo de granițele fluviale ale statului.

Cuvinte-cheie: *întrevedere diplomatică, fluviu, graniță, Roma, barbari.*

Diplomatic meetings on the fluvial borders of the Roman Empire

For important periods of time, not necessarily simultaneous, the Northern and Eastern borders of the Roman Empire were represented by three important water courses: Rhine, Danube and Euphrates. The military and diplomatic relations of Rome with the populations who lived beyond these natural limits were influenced by the fluvial character of the border. Through their features: width of the watercourse, speed of the water, depth, these limits were obstacles which prevented the organization of diplomatic meetings on the virtual line that separated Rome from the enemy territory. In these circumstances, the equality of the two representatives of the political entities involved, if it was intended, was difficult to suggest. The documentation, although not very rich, covers the entire period of the Roman Empire, being provided mostly by the roman historians like Velleius Paterculus, Tacitus, Josephus Flavius or Ammianus Marcellinus. Unfortunately, the information transmitted to us does not allow us to identify exactly the places where the diplomatic events took place. The paper underlines first how important was the question of the rank of the participants to these meetings and how, in the case of Rome, it increases in time. Another matter approached by the author is that of the technical solutions found by the diplomats of the age to overcome the difficulties represented by the watercourses: meeting on one side of the river, on both, on an island, on boats,

on bridges etc. Of course, the season when these events took place had a certain importance too, because we should take into account the fact that the rivers from the North freeze in winter and the political parts could have reported differently to them. But the most important subject to address in the paper is that of the distance of the two main participants to the meeting from the actual border and the intention to place the discussion partner in an inferior position. In conclusion, in the late empire we can see a decrease in the interest for organizing expensive and law abiding meetings, compared to the early empire. Moreover, the meetings seem to be shorter than before. Also, the rank of the persons who participate from the part of the roman state to these meetings is higher in the late empire, the emperor accepting to go to the border to meet barbarian kings, especially if is already in the region for military purposes. But more important we find the fact that, at least the emperors from the third century are forced to place themselves on the river itself, at the middle of the course way, to meet kings who refuse to step on the roman soil. This obvious lack of respect shows, in this way, the decrease of the roman authority, regarding the populations living beyond the fluvial borders of the state.

Key words: *diplomatic meeting, river, border, Rome, barbarians.*

Nicola Perencin

PhD

Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari
Università degli Studi di Padova

Mituri grecești și latine în folclorul românesc: o moștenire europeană?

Încă din vremea fraților Grimm, folcloriștii au descoperit că povești asemănătoare se regăsesc în țări îndepărtate și că unele dintre aceste povești seamănă foarte mult cu narațiuni foarte cunoscute din literatura greacă și latină, cum ar fi Cupidon și Psyche, Ulise și Polyphemus și multe altele. La începutul secolului al XX-lea, sistemul de clasificare a basmelor populare internaționale elaborat de Aarne, Thompson și Uther a oferit un cadru pentru investigarea coincidențelor dintre folclor și literatura antică. Începând cu anii 2000, specialiștii în literatura clasică au început să folosească această clasificare pentru a compara sistematic basmele populare internaționale cu literatura greacă și latină, relevând sute de corespondențe: referințele principale sunt Anderson 2000, 2006 și Hansen 2002, 2017. Aceste studii inovatoare au arătat că suprapunerile dintre folclor și literatura an-

tică sunt într-adevăr numeroase și semnificative și, prin urmare, merită să fie investigate după criteriile moderne. În acest tip de cercetare, un aspect neglijat de Anderson și Hansen se referă la proveniența basmelor populare utilizate în mod comparativ. Datorită originii autorilor săi, sistemul Aarne-Thompson-Uther analizează cu precădere folclorul din Europa de Nord și Centrală. Astfel, rămâne de văzut dacă zonele care au fost cele mai atinse de expansiunea civilizației greco-romane (*in primis*, zonele limitrofe Mării Mediterane și Mării Negre, al căror folclor a fost mai puțin cercetat) ar putea constitui un teren adecvat pentru investigarea corespondențelor dintre folclor și literatura antică. Mai precis, ar trebui văzut dacă în spațiul românesc, zonă care are o relație unică cu latinitatea și al cărei folclor este extrem de bogat, arhaic și conservator, se pot identifica date noi, utile pentru a clarifica evoluția istorico-culturală a unor narațiuni atestate atât în literatura clasică, cât și în folclor. Folosind instrumentele de „distant reading”, lucrarea evidențiază suprapunerile dintre repertoriul de basme populare românești și literatura greco-latină, arătând că literatura clasică și folclorul pot fi considerate două fețe ale aceleiași monede; și că ambele contribuie la un patrimoniu cultural european comun.

Cuvinte-cheie: *Basme populare; metoda istorico-geografică; clasificarea Aarne-Thompson-Uther; literatura greco-latină; folclor românesc; ecotipuri.*

Miti greci e latini nel folklore romeno: un'eredità europea?

Dai tempi dei fratelli Grimm, i folkloristi sanno che racconti simili sono raccontati in terre lontane, e che alcuni di questi richiamano da vicino storie ben note dalla letteratura greca e latina, come Amore e Psiche, Ulisse e Polifemo e molte altre. Agli inizi del Novecento, il sistema di classificazione dei folktales internazionali elaborato da Aarne, Thompson e Uther ha fornito una cornice per indagare tali coincidenze. A partire dagli anni Duemila, alcuni classicisti hanno iniziato ad utilizzare questa classificazione per comparare sistematicamente i folktales internazionali con la letteratura greca e latina, evidenziando *centinaia* di corrispondenze: i riferimenti sono Anderson 2000, 2006 e Hansen 2002, 2017. Questi studi innovativi hanno mostrato che le intersezioni tra folklore e letteratura antica sono molto consistenti e significative, e pertanto richiedono di essere investigate secondo criteri moderni. In questo tipo di ricerca, un punto che è stato in parte trascurato da Anderson e Hansen riguarda la provenienza dei folktales adibiti alla comparazione. Tradizionalmente, il sistema Aarne-Thompson-Uther analizza in maniera più accurata il folklore dell'Europa centro-settentrionale; quindi, è lecito chiedersi se

le zone un tempo maggiormente interessate dall'espansione della civiltà greco-romana (tra Mar Mediterraneo e Mar Nero *in primis*, aree il cui folklore è stato catalogato e studiatu meno minuziosamente), possano costituire un terreno di ricerca più adatto per indagare le corrispondenze tra folklore e letteratura antica. In particolare, ci si chiede, è possibile che dalla Romania, un'area che intrattiene un rapporto unico con la Latinità, e il cui folklore risulta estremamente ricco, arcaico e conservativo, possano giungere nuovi dati, utili ad illuminare l'evoluzione storico-culturale di certe "storie di lunga durata", attestate nella letteratura classica e nel folklore? L'intervento, utilizzando strumenti di *distant reading*, evidenzia le intersezioni tra il repertorio dei folktales romeni e la letteratura greco-latina, mostrando che i classici e il folklore sono in fondo due facce di una stessa medaglia; e che entrambi contribuiscono ad una comune eredità culturale europea.

Parole chiave: *Folktales; metodo storico-geografico; classificazione Aarne-Thompson-Uther; letteratura greco-latina; folklore romeno; ecotipi.*

Andrei Corobcean

dr., lect. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-9886-301X

Practicile funerare – indiciu identitar? Despre interpretarea etnică a tratamentului funerar în arheologie

Încercările de a asocia culturile sau aspectele culturale arheologice unor entități etnice din trecut au presupus deseori referința la unele domenii ale culturii considerate mai relevante decât altele în acest sens. Astfel, dintr-o perspectivă normativă a culturii, tradițiile funerare erau considerate drept unul din cele mai conservative aspecte. Această abordare a determinat, în mare măsură, importanța ritualului funerar ca indiciu al atribuirii etnice în interpretarea arheologică. Doar câteva elemente ale ritualului funerar pot lăsa amprente arheologice: forma și structura construcției funerare, modul de tratare, poziția și orientarea defunctului, inventarul funerar. Celelalte elemente nu pot fi decât reconstruite, de regulă, cu ajutorul unor analogii, care trebuie abordate cu prudență. Evident, ritualul funerar este analizat într-un set de asocieri cu celelalte elemente: mod de viață, cultură materială, stiluri decorativ-artistice etc. O analiză complexă a acestora și corelarea cu sursele scrise au permis for-

mularea unor concluzii etnicizante în abordarea diferențelor ansamblurilor arheologice. La acestea se mai pot adăuga unele analogii etnografice largi. Pe lângă faptul că vestigiile funerare reflectă doar fragmentar un anumit ritual funerar, instrumentele arheologice sunt și ele insuficiente pentru a argumenta că diferențele între tradițiile funerare ar fi determinate de diferențe etnice. Ne referim aici în special la diferențele de detaliu, care pot reflecta un specific local sau zonal, așa cum ne demonstrează chiar și unele relatări scrise din antichitate. La acestea adăugăm și diferențele de rit care pot reflecta o diferențiere socială. Interpretările etnice în arheologie au vizat în special protoistoria spațiului nord-vest pontic, adică vestigiile care datează din mileniul I a. Chr. și din perioada următoare. Astfel, izvoarele scrise ne oferă un tablou etnodemografic convențional, amintind de traci, cimerieni, sciți, geți, bastarni, tyrageți, sarmați, care înconjoară lumea elenilor pontici. De aici, arheologia secolului trecut a stăruit mult asupra identificării urmelor materiale ale acestor comunități-etnonim, unele dintre ele fiind cunoscute aproape exclusiv prin descoperiri funerare. Chiar dacă între comunitățile sedentare se insista asupra unei continuități culturale (traci-geți, *traco-geți*), pe parcursul primei jumătăți a mileniului I a. Chr. ritualul funerar al acestora a cunoscut transformări serioase. Asemenea transformări s-au datorat unor schimbări la nivelul credințelor religioase. Nu știm în ce măsură acestea au putut fi determinate din punct de vedere etnic. Păstrarea inhumației exclusive la comunitățile nomade și alternarea inhumației cu incinerarea și practica biritualismului necesită atenție nu doar din perspectiva atribuirilor etnice, ci și a unor procese mai largi.

Cuvinte-cheie: *arheologie, interpretare etnică, ritual funerar, etnicitate, mileniul I a. Chr.*

Are the funerary practices an identity sign? On the ethnic interpretation of funerary rites in archaeology

Attempts to associate archaeological cultures with ethnic entities of the past have often involved reference to some areas of culture considered more relevant than others in this respect. Thus, from a normative perspective, funeral traditions were considered one of the most conservative aspects. This approach has largely determined the importance of burial rite as a criterion of ethnic assigning in archaeological interpretation. Only a few elements of the funerary ritual can leave archaeological traces: the shape and structure of the funerary construction, the way of treatment, the position and orientation of the deceased and the funerary inventory. The other elements can only be reconstructed, as a

rule, with the help of analogies, which must be approached with caution. Obviously, the funeral ritual is analysed in a set of associations with the other elements: way of life, material culture, decorative-artistic styles, etc. A complex analysis of them and the correlation with the written sources allowed the formulation of ethnicizing conclusions in addressing the differences of the archaeological assemblages. To these can be added some broad ethnographic analogies. Besides the fact that the funerary remains only fragmentarily reflect a certain funerary ritual, the tools of archaeology are also insufficient to argue that the differences between funerary traditions are determined by ethnic differences. We are referring here especially to the differences in detail, which can reflect a local or zonal specificity, as even some written accounts from antiquity prove to us. To these we also add the differences in rite that may reflect a social differentiation. The ethnic interpretations in archaeology have focused especially on the protohistory of the northwestern Pontic region, i.e. the vestiges dating from the 1st millennium BC and the following period. Thus, the written sources give us a conventional ethnodemographic picture, recalling the Thracians, Cimmerians, Scythians, Getae, Bastarnae, Tyrageatae, Sarmatians, who surround the world of the Pontic Hellenes. From here, the archaeology of the last century insisted a lot on the identification of the material traces of these ethnonym communities, some of them being known almost exclusively through funerary discoveries. Even if cultural continuity was insisted upon between sedentary communities (Thracian-Getae), during the first half of the 1st millennium BC their funeral ritual underwent serious transformations. Such transformations were due to changes in religious beliefs. We do not know to what extent these may have been ethnically determined. The preservation of inhumation exclusive to nomadic communities and the alternation of inhumation with cremation and the practice of biritualism require attention not only from the perspective of ethnic attributions, but also of broader processes.

Key words: *archaeology, ethnic interpretation, funerary rite, ethnicity, 1st millenium BC.*

Mihail Băț

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0001-6642-2888

Aurel Spănu

master.

Universitatea de Stat din Moldova

Vlada Condrea

master.

Universitatea de Stat din Moldova

Privind spre public #2. Activități de pedagogie muzeală și educație patrimonială în Republica Moldova. Studiu de caz: Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Implicarea publicului în strategia și planul de parcurs al instituțiilor muzeale din Republica Moldova nu este de dată recentă. De altfel, chiar de la începuturile așezămintelor muzeale din Basarabia, de la finele secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, una dintre principalele misiuni acestor noi instituții înființate era organizarea lecțiilor publice și familiarizarea comunității despre patrimoniul cultural și natural. În acest mod, în conformitate cu actul din 1906 „Despre organizarea și administrarea Muzeului Zemstvei” (în prezent, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală) se propunea formarea unei secții de pedagogie muzeală și învățământ popular. De-a lungul anilor acest domeniu al diseminării informațiilor culturale și al transferului de cunoștințe a reprezentat o prioritate pentru această instituție, fapt datorat, în primul rând, politicilor de achiziționare și conservare a bunurilor de patrimoniu clasate în fondurile muzeului. În acest mod, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală devine un creator, promotor și partener al activităților de pedagogie muzeală și educație patrimonială din istoria modernă și recentă a Republicii Moldova. În oferta educațională din prezent, instituția se evidențiază prin diverse activități devenite bune practici în domeniu, mai ales datorită faptului că acestea implică toate categoriile de vârstă și profesionale. Dintre acestea, devenite tradiționale, menționăm în mod special *Atelierele de confecționare a mărtișoarelor*, *Atelierele de încondeiere a ouălor pascale*, *Atelierele de creație artistică organizate în contextul zilei internaționale a păsărilor*, *Atelierele de educație patrimonială și transfer de cunoștințe organizate în parteneriat cu comunitatea „Șezătoarea Basarabiei”* etc. Dintre cele mai recente activități trebuie să menționăm

și *Programul educațional „Excursia Europeană”*. Acest eveniment cultural, inițiat de Guvernul Republicii Moldova, este menit să faciliteze accesul tinerilor la resursele patrimoniale naționale, accentul fiind pus pe conservarea și promovarea valorilor etnografice și istorico-naturale.

Cuvinte-cheie: *Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, pedagogie muzeală, educație patrimonială, transfer de cunoștințe.*

Looking towards the public #2. Museum education and heritage activities in the Republic of Moldova. A case study of the National Museum of Ethnography and Natural History

Public involvement in the strategy and roadmap of museum institutions in the Republic of Moldova is not recent. In fact, from the very beginning of the museum settlements in Bessarabia, from the end of the 19th century - the beginning of the 20th century, one of the main missions of these newly established institutions was the organization of public lessons and the familiarization of the community about the cultural and natural heritage. In this way, in accordance with the act of 1906 „On the organization and administration of the Zemstva Museum” (currently, the National Museum of Ethnography and Natural History) it was proposed to form a department of museum pedagogy and popular education. Over the years, this field of cultural information dissemination and knowledge transfer has been a priority for this institution, a fact due, first of all, to the policies of acquisition and preservation of heritage assets classified in the museum’s funds. In this way, the National Museum of Ethnography and Natural History becomes a creator, promoter and partner of museum pedagogy and heritage education activities from the modern and recent history of the Republic of Moldova. In today’s educational program, the institution stands out through various activities that have become good practices in the field, especially due to the fact that they involve all age and professional categories. Among these, which have become traditional, we particularly mention *Workshops for making „Mărțișor”, Workshops for dyeing Easter eggs, Workshops for artistic creation organized in the context of International Bird Day, Workshops for heritage education and knowledge transfer organized in partnership with the „Șezătoarea Basarabiei” community*. Among the most recent activities, we must also mention the *„European Excursion” Educational Program*. This cultural event, initiated by the Government of the Republic of Moldova, is intended to facilitate young people’s access to national heritage resources, with the focus being on the preservation and promotion of ethnographic and historical-natural values.

Key words: *National Museum of Ethnography and Natural History, museum pedagogy, heritage education, knowledge transfer.*

Dan Octavian Cepraga

PhD, Full Professor of Romanian Literature

Università di Padova (Italia)

Cod ORCID: 0000-0001-7985-7653

Evul mediu românesc văzut dinspre Occident:

o nouă ediție a cărții *Medioevo rumeno* de Ramiro Ortiz

Publicată la Roma în 1928, în prestigioasa colecție a „Institutului pentru Europa orientală”, *Medioevo rumeno* de Ramiro Ortiz este un studiu important și original, în care marele filolog romanic și românist încercă să privească Evul mediu românesc din perspectivă occidentală, pentru a pune în lumină unele contacte precum și unele *coincidențe* între cultura medievală occidentală și cea răsăriteană. Cartea lui Ortiz dorește astfel să depășească lipsa unei faze propriu-zis medievale a literaturii române, comparabilă cu cea din Occident, pentru a integra mărturiile culturale românești într-un spațiu european comun de dialog și de analiză. Comunicarea va semnala punctele de forță și ideile încă actuale ale studiului, în stare să repună în discuție unele probleme, mai puțin considerate, ale Evului mediu românesc, cum ar fi, de pildă, chestiunea medievalității literaturii noastre populare. Urmând considerațiile lui Ortiz, putem afirma că primii folcloriști și culegători, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului următor, au surprins textele folclorului românesc într-o formă care încă mai prezintă trăsăturile nobile și solemne ale unei poezii orale de tradiție, în sens larg, medievală. Spre medievalitatea poeziei populare românești ne îndreaptă mai multe aspecte esențiale ale textelor: întrepătrunderea organică dintre religie și folclor, dintre semnificațiile creștine și riturile tradiționale, rafinata formă metaforică a imaginilor și complexa structură alegorică a tiparelor narrative, nu în ultimul rând existența unor asemănări substanțiale și a unor răsfrângeri și coincidențe tematice între poezia populară română și poezia medievală a Europei Occidentale. În această perspectivă, de exemplu, marele etnolog Mihai Pop a afirmat că poezia populară ale colindelor și ale cântecelor bătrânești ar fi păstrat până astăzi „ceea ce a creat mai de seamă literatura românească medievală, înainte de a apărea primele texte literare scrise”. Mărturiile poetice de tradiție medievală conservate în poezia noastră populară se încadrează, astfel, în lunga istorie de schimburi și influențe reciproce care au marcat întreaga dezvoltare culturală a diverselor regiuni europene, și au legat, pe căile adeseori obscure și imprevizibile ale tradiției orale, Europa orientală de cea occidentală. Studiul lui Ortiz afirmă pe bună dreptate ideea că folclorul și tradițiile populare românești, cu istoria lor milenară,

reprezintă o sursă de neînălăturat pentru a reconstitui mentalitatea, viața spirituală, universul de valori și de credințe ale comunităților noastre sătești de-a lungul secolelor, din Evul Mediu până la sfârșitul Epocii Moderne. Pe de altă parte, au o însemnătate care depășește limitele etnografice locale sau naționale, permițându-ne să reconstruim imagini și narațiuni, altminteri pierdute, care fac parte din fondul cel mai vechi al mitologiei populare și al memoriei simbolice europene. Comunicarea va fi și ocazia de a prezenta pregătirea unei noi ediții critice bilingve a studiului lui Ramiro Ortiz, în care textul italian original va fi însoțit de prima traducere românească integrală, îngrijită de Iulia Cosma, și de două studii introductive realizate de Sorin Șipoș și de Dan Octavian Cepraga.

Cuvinte-cheie: *Evul mediu românesc; Filologie romanică; istoriografie; poezie populară: Ramiro Ortiz.*

**The Romanian Middle Ages seen from the West:
a new edition of the book *Medioevo rumeno* by Ramiro Ortiz**

Published in Rome in 1928, in the prestigious collection of the „Institute for Eastern Europe”, *Medioevo rumeno* by Ramiro Ortiz is an important and original study, in which the great Romanian and Romanian philologist tries to look at the Romanian Middle Ages from a Western perspective, in order to put shed light on some contacts as well as some coincidences between Western and Eastern medieval culture. Ortiz’s book thus wants to overcome the lack of a properly medieval phase of Romanian literature, comparable to that of the West, in order to integrate Romanian cultural testimonies into a common European space of dialogue and analysis. The communication will signal the strengths and still current ideas of the study, able to bring back into discussion some less considered problems of the Romanian Middle Ages, such as, for example, the question of the mediocrity of our popular literature. Following Ortiz’s considerations, we can affirm that the first folklorists and collectors, from the second half of the 19th century and from the first decades of the following century, captured the texts of Romanian folklore in a form that still presents the noble and solemn features of a oral poems of the, broadly speaking, medieval tradition. Several essential aspects of the texts point us towards the mediocrity of Romanian popular poetry: the organic interpenetration between religion and folklore, between Christian meanings and traditional rites, the refined metaphorical form of the images and the complex allegorical structure of the narrative patterns, not least the existence of substantial similarities and of some thematic reversals and coincidences between Romanian folk poetry and medieval poetry of Western Europe. In this perspective, for

example, the great ethnologist Mihai Pop stated that the popular poetry of the carols and the old songs would have preserved to this day „what created especially the medieval Romanian literature, before the first written literary texts appeared”. The poetic testimonies of the medieval tradition preserved in our popular poetry are thus part of the long history of exchanges and mutual influences that marked the entire cultural development of the various European regions, and linked, along the often obscure and unpredictable paths of oral tradition, Eastern Europe from the western one. Ortiz’s study rightly asserts the idea that Romanian folklore and popular traditions, with their millennial history, represent an irreplaceable source to reconstruct the mentality, spiritual life, universe of values and beliefs of our village communities over the centuries, from Middle Ages to the end of the Modern Era. On the other hand, they have a significance that transcends local or national ethnographic boundaries, allowing us to reconstruct images and narratives, otherwise lost, that are part of the oldest background of European folk mythology and symbolic memory. Communication will also be the opportunity to present the preparation of a new bilingual critical edition of Ramiro Ortiz’s study, in which the original Italian text will be accompanied by the first complete Romanian translation, edited by Iulia Cosma, and two introductory studies by Sorin Șipoș and Dan Octavian Cefragă.

Key words: *Romanian Middle Ages; Romance philology; Historiography; folk poetry; Ramiro Ortiz.*

Ion Chirtoagă

dr. hab., conf-cercet.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-6226-4007

Precizări referitoare la formarea statului românesc la est de Carpați

În istoriografia românească predomină conceptul că statul moldovenesc s-a format în 1347 în frunte cu legendarul Dragoș, urmat de Sas și Balc, vasali ai regalității ungare. În 1359, în această entitate politică a avut loc o răscoală, reprimată de maramureșanul Dragoș din Giulești. În 1363 ori 1364 maramureșanul Bogdan l-a înlocuit pe Balc, în așa mod, punând capăt dominației regalității ungare în acest teritoriu. În contextul acestui concept apar câteva întrebări. De ce formarea statului românesc la est de Carpați se începe doar cu anul 1347? De ce în unele izvoare interne

se afirmă că în 1359 a avut loc formarea Țării Moldovei? De ce cronicarul Ioan de Târnave afirmă că, anume, Bogdan, venind din Maramureș a pus începutul Țării Moldovei, ignorând pe legendarul Dragoș, Sas și Balc? La aceste întrebări vom încerca să dăm unele explicații în cele ce urmează. Începând cu sec. al. XI-lea, la est de Carpați existau diferite entități politice. În valea unor râuri se constituiau formațiuni teritoriale compuse din 10-15 localități rurale, care rezolvau probleme de ordin economic. Mai multe din acestea constituiau formațiuni statale cu structuri politico-administrative și militare. Către mijlocul secolului al XIV-lea, în nord-vestul spațiului carpato-nistrean exista formațiunea statală cu centrul la Siret, iar în apropierea ei - cele teritoriale din valea Sucevei, Moldovei ș.a. În timpul pandemiei de ciumă din 1347 mai mulți locuitori ai orașelor mari din Europa se refugiau în regiuni mai puțin afectate de această boală contagioasă. Pe această cale au mers și unii orașeni de origine ungară și germană din Transilvania, refugiindu-se în anumite localități urbane de la est de Carpați, neafectate de această boală. Atunci un grup de refugiați ardeleni au ajuns în orașelul Moldova din valea cu același nume. Orașul a fost redenumit Baia (mină). În Baia regalitatea ungară a stabilit administrația sa (în frunte cu legendarul Dragoș urmat de Sas, Balc). În 1359, românii din Baia s-au răsculat împotriva administrației regale ungare. Răscoala a fost reprimată de Dragoș din Giulești. Tot atunci, probabil, administrația ungară din Baia și-a extins autoritatea în majoritatea localităților rurale din valea Moldovei. Ea era mai slabă în Rădăuți, unde peste câțiva ani a venit Dogdan, voievod din Maramureș, adversar al dominației regale ungare în regiune. În 1363 ori 1364 Bogdan a eliberat valea Moldovei de sub dominația ungară. Impresionată de succesul obținut de Bogdan în valea Moldovei, elita formațiunii statale românești cu centrul la Siret l-a invitat pe Bogdan la cârma entității lor politice. În așa mod, formațiunea teritorială cu centrul la Baia s-a unit cu cea statală românească din nord-vestul spațiului carpato-nistrean. Această uniune a preluat denumirea cunoscută - Țara Moldovei. Voievodul de la Siret, Petru Mușatin a extins autoritatea sa în formațiunea teritorială cu centrul la Suceava, unde și-a transferat reședința. După participarea lui Petru Mușatin la campania ungară din 1383 împotriva Poloniei, dominația acestuia s-a extins provizoriu în Podolia și stânga Nistrului. Acest succes a impresionat pe conducătorii altor formațiuni statale din spațiul carpato-nistrean, care au început să recunoască autoritatea Sucevei asupra lor. În 1383-1386 autoritatea lui Petru Mușatin s-a extins până la Nistru și Marea Neagră. În 1387 Petru Mușatin a cedat Podolia regelui polonez. La începutul secolului al XV-lea, în componența Țării Moldovei a intrat și Chilia, care o perioadă de timp s-a aflat sub autoritatea domnului Țării

Românești. În așa mod, pe parcursul a trei secole, la est de Carpați s-a format statul românesc numit Țara Moldovei. Revenind la conceptul vechi de formare a statului românesc de la est de Carpați, se poate de observat că Grigore Ureche a preluat din cronica ungară ideea că Țara Moldovei a fost întemeiată de un voievod venit din Maramureș. Din tradiția locală cronicarii noștri au preluat ideea că statul din valea Moldovei a fost întemeiat de un oarecare Dragoș. De fapt, în 1359 Dragoș din Giulești a extins diminația ungară asupra localităților rurale din Valea Moldovei. Această constatare ar putea rezolva unele neclarități care de mai multe secole trec dintr-o lucrare istorică în alta.

Cuvinte-cheie: *formațiune statală, formațiune teritorială, Baia, Moldova, Siret, Suceava.*

Specifications regarding the formation of the Romanian state to the east of the Carpathians

In the eleventh century, a Romanian state formation was formed in the northwest of the Carpathian-Dniester space. In 1347, due to the plague, some Transylvanian townspeople transferred to Baia, which came under the authority of the Hungarian royalty. In 1359, by repressing an uprising of the local people of Baia, Dragoș from Giulești extended the Hungarian domination throughout the Valley of Moldova. Bogdan, a voivode from Maramureș, eliminated the Hungarian domination in the Moldavian Valley, which united with the Romanian state formation with the center in Siret. In 1383-1386, the whole territory to the east of the Carpathians came under the authority of Petru Mușatin from Suceava

Key words: *state formation, territorial formation, Baia, Moldova, Siret, Suceava.*

Alexandru Simon

dr., cercet. șt.

Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca

Cod ORCID: 0000-0002-1553-2101

Urmașii lui Roman și Vlahata între descendenții lui Palemon și papii od Vlah rodom

În anii 1380, *valahii* (adică românii) din Moldova păreau meniți Papalității de la Avignon. Lituanienii, coborâți din nordul baltic spre sudul euxin, păreau sortiți Patriarhiei Ecumenice de Constantinop. Între anii 1386 și 1387, românii și lituanienii și-au schimbat – „între ei” – drumurile. Jogai-

la, ducele Lituaniei, s-a (re)botezat în rit *latin*, devenind (și) regele Vladislav al II-lea al Poloniei. Petru I, voievodul Moldovei, anterior duce de rit *latin*, a acceptat suzeranitatea lui Vladislav și păstorirea Marii Biserici de pe Bosfor. Mai există o „ciudățenie” româno-lituaniană transmisă de Evul Mediu. Românii (*valahii*) nu erau singuri romani din Răsărit. Mai „existau” și romanii ori doar italienii lituanieni „ai lui” Pal(a)emon, veniți după unele tradiții chiar din Veneția, precum frații Roman și Vlahata „ai” *valahilor*. Cele două romanități nu au fost privite împreună, cel puțin aparent și cel puțin până acum. Argumente ar fi fost însă destule. În cele din urmă, dar nu în ultimul rând, dinspre sud, trecând Adriatica din Peninsula Italică în vestul dalmat al Peninsulei Balcanice, veneau papii *od vlah rodom* (adică textual, *de neam vlah*). În fruntea lor, „a stat”, la scurt timp după victoria otomană de la Mohács (1526), Pius al II-lea (Enea Silvio Piccolomini). Locul său în istoria românilor din veacul al XV-lea nu este de multă vreme o necunoscută. Nu este nici un secret că „originile” sud-dunărene ale *v(a)lahilor*, ale românilor sunt un subiect foarte sensibil și chiar un punct istoriografic nevralgic. Să precizăm că, în anii 1470, pentru Republica Ragusa (Dubrovnik), *Vlachia Maior* era Țara Românească, iar *Vlachia Inferior* era o „anexă” a Herțegovinei (a Ducatului de Sfântul Sava). Orice perspectivă sudică trebuie să țină seamă de aceste identități *v(a)lahe*. Comunicarea își propune să contextualizeze locul medieval al romanității românilor prin raportare la aceste „extreme” (sud-vestice și nord-estice) ale identității romane asumate politic. Analiza se axează pe „constructivismul național” medieval, nu atât de diferit pe cât ar părea de constructivismul național modern. Este încă un motiv pentru informațiile coeve trebuie studiate și interpretate cu multă prudență.

Cuvinte cheie: *romanitate, români, lituanieni, Papalitate, Pius al II-lea.*

The Successors of Roman and Vlahata between the Descendents of Palemon and the Popes *od Vlah rodom*

In the 1380s, the Wallachians (i.e. the Romanians) in Moldavia seemed bound to and for the Papacy in Avignon. The Lithuanians, descended from the Baltic north to the Pontic south, appeared meant for the Ecumenical Patriarchate of Constantinople. Between 1386 and 1387, the Romanians and the Lithuanians traded lanes (between themselves). Jogaila, duke of Lithuania, was (re)baptized in the *Latin* rite and became Wladislas II, king of Poland. Peter I, voivode of Moldavia, previously a *Latin* rite duke, accepted the suzerainty of the new monarch in Krakow and the authority of the Great Church on the Bosphorus. There is another “odd” Romanian-Lithuanian “fact” conveyed by the Middle Ages. The Romanians (i.e. the Wallachians) were not the only

Romans in the East. There “were” also the Roman, or just Italian Lithuanians “of” Pal(a)emon, who, according to some traditions, had left Venice, alike the brothers Roman and Vlahata “of” the Wallachians. These two “Roman nations” were never analysed together. Last but not least, from the south, crossing the Adriatic from the Italian Peninsula into the Dalmatian west of the Balkan Peninsula, came the *od vlah rodom* popes (litterally: of the Vlah kindred). They were briefly “led”, after the Ottoman victory at Mohács (1526), by Pius II (Enea Silvio Piccolomini). His place in the 15th century history of the Romanians (i.e. Wallachians) is well-known since the 1800s. It is also no secret that the south-Danubian “origins” of the Vlachs/ Wallachians/ Romanians are a highly sensitive topic and even a historiographical vulnerability. Let us just highlight that, in the 1470s, for the Republic of Ragusa, *Vlachia Maior* was Wallachia (north of the Danube) and *Vlachia Inferior* was an “appendix” of Herzegovina. Any southern perspective must factor-in these *V(a)lach* identities. The paper aims at the contextualizing the medieval “location” of the romanity of the Romanians in relation to these south-western and north-eastern “extremes” of politically assumed Roman identity. The analysis focuses on “medieval national constructivism” not so different for modern national(ist) constructivism. This evidently calls for a most prudent and balanced approach of the coeval information.

Key words: *romanity, Romanians, Lithuanians, Papacy, Pius II.*

Gheorghe Onișoru

dr., prof. univ.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

Cod ORCID: 0000-0003-0426-6087

Istoricul Gheorghe I. Brătianu despre „o enigmă și un miracol”

Relațiile româno-ruse și contextul geopolitic din zona Mării Negre au constituit un prilej de dezbatere în lumea științifică. În acest context, în prima jumătate a secolului XX s-a remarcat opera istoricului Gheorghe I. Brătianu, iar două monografii semnate de el atrag atenția. În primul rând este vorba despre „Marea Neagră”, în două volume, o excelentă analiză istorică și geopolitică a situației din zona pontică, prilej pentru o interesantă incursiune în preistoria relațiilor cu popoarele slave. Al doilea volum „O enigmă și un miracol istoric: poporul român” este de fapt un răspuns pe care Brătianu îl dă profesorului lui de la Sorbonne, Ferdinand Lot. Este un exemplu pentru maniera în care o dispută academică trebuie purtată, în

care argumentele sunt cele care să fie în prim plan. Este foarte interesant faptul că în timpul regimului comunist, Nicolae Ceaușescu a permis scoaterea lui Gheorghe I. Brătianu de la index, astfel că cele două tomuri menționate mai sus au putut să fie reeditate datorită eforturilor istoricului ieșean Victor Spinei. Actualului președinte al Secției de Istorie de la Academia Română i se datorează și coordonarea unui excelent volum de „Confluente istoriografice”, dedicat și lui Brătianu, apărut tot în ultimii ani ai dictaturii comuniste. Comunicarea noastră va urmări temele principale din volumele menționate, destinul autorului și redescoperirea acestuia după 1980 de către istoriografia română.

Cuvinte-cheie: *Gheorghe I. Brătianu, Marea Neagră, Ferdinand Lot, etnogeneză, continuitate.*

Historian Gheorghe I. Brătianu about „an enigma and a miracle”

Romanian-Russian relations and the geopolitical context in the Black Sea area constituted an occasion for debate in the scientific world. In this context, in the first half of the 20th century, the work of the historian Gheorghe I. Brătianu stood out, and two monographs signed by him attract attention. First of all, it is about the „Black Sea”, in two volumes, an excellent historical and geopolitical analysis of the situation in the Pontic area, an opportunity for an interesting foray into the prehistory of relations with the Slavic peoples. The second volume „An enigma and a historical miracle: the Romanian people” is actually a response that Brătianu gives to his professor at the Sorbonne, Ferdinand Lot. It is an example of the way in which an academic dispute should be conducted, in which the arguments are the ones that should be in the foreground. It is very interesting that during the communist regime, Nicolae Ceaușescu allowed the removal of Gheorghe I. Brătianu from the index, so that the two volumes mentioned above could be republished thanks to the efforts of the historian Victor Spinei from Iași. The current president of the History Section at the Romanian Academy is also responsible for the coordination of an excellent volume of „Historiographic Confluences”, also dedicated to Brătianu, also published in the last years of the communist dictatorship. Our communication will follow the main themes from the mentioned volumes, the fate of the author and his rediscovery after 1980 by Romanian historiography.

Key words: *Gheorghe I. Brătianu, Black Sea, Ferdinand Lot, ethnogenesis, continuity.*

Alexandru Bejenaru

drd., asist. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0001-6508-3917

Hotarul Țării Moldovei cu Transilvania și specificul frontierelor montane medievale

Scopul acestei comunicări reprezintă analiza trecutului hotarului dintre Țara Moldovei și Transilvania de-a lungul munților Carpați prin prisma cazurilor frontierelor similare amplasate în diferite regiuni montane pe parcursul Evului Mediu. Un asemenea studiu ar putea elucida similitudinile dintre diferite cazuri ale frontierelor medievale în regiunile greu accesibile din munți, care la rândul său ar putea explica specificul hotarului moldo-transilvan în perioada secolelor XIV-XVII. În pofida accesibilității mai grele pentru practicarea diverselor activități economice, munții au fost din ce în ce mai activ populate și exploatate de comunitățile seminomade și sedentare, un exemplu major fiind Alpii de Sud francezi, care în Evul Mediu au trecut printr-o perioadă de schimbări intense, manifestate prin colonizarea teritoriilor la altitudini tot mai înalte încă din epoca carolingiană și cauzate de creșterea demografică și ascensiunea economiei lumii occidentale între anii 980-1250. Funcțiile și modul de gestionare a frontierelor montane medievale au variat de la un caz la altul. În Imperiul Bizantin pasurile montane din Anatolia și Balcani erau înzestrate cu turnuri de supraveghere pentru sistemul lor de apărare în adâncimea munților, dincolo de care se întindea un *no-man's-land* și teritoriile controlate de străini. În alte cazuri munții nu erau văzuți imediat ca frontiere naturale, iar punctul de referință între teritoriile unui conducător politic față de altele erau însăși centrele urbane sau așezările militare – un exemplu în acest sens reprezintă castelul Toron din Galileea de Nord în Regatul Ierusalimului, care delimita jurisdicțiile orașelor Tyr și Tiberias. În cazul Regatului Ungariei, intrarea și ieșirea prin hotarele de-a lungul Carpaților erau fixate în trecătorile montane, de-a lungul sau la intersecția drumurilor importante și a izvoarelor râurilor care păraseau limitele țării, fiind numite în cancelaria maghiară *indagines* (în maghiară – *gyepű*, în română – prisacă), prevăzute cu obstacole din copacii tăiați și locuri de trecere sub supraveghere, cunoscute ca *portae*. Construcțiile de fortărețe în pasurile montane nu însemnau modificarea hotarului, ci pătrunderea în *adâncul no-man's-land*-ului față de vecinii săi. Procesul dat a rezultat mai târziu în reacții din partea domnilor munteni și moldoveni, care vor iniția primele delimitări de frontieră în munții Carpați. În cazul frontierei Țării Moldovei cu Tran-

silvania, prima amintire a unui litigiu de hotar apare pe 28 iunie 1593, când Aron Tiranul s-a adresat locuitorilor Bistriței în privință cu încălcarea de către aceștia a vechii frontiere în preajma munților Suhard. Apariția atât de târzie a primelor referințe la delimitările de hotar în Carpați (în comparație cu primele înțelegeri de graniță atinse în cazul hotarelor Moldovei cu Polonia și Țara Românească încă la sfârșitul secolului XIV) se explică atât prin particularitățile frontierelor montane în Evul Mediu, cât și prin gradul limitat al exploatării economice a Carpaților răsăriteni, care a generat primele conflicte și rectificări ale vechilor hotare doar către sfârșitul secolului XVI și pe parcursul secolului XVII.

Cuvinte-cheie: *Țara Moldovei, Transilvania, Regatul Ungariei, frontiere medievale, munții Carpați.*

The border of Moldova with Transylvania and the specifics of medieval mountain borders

This paper aims to analyse the history of the border between the Principality of Moldavia and Transylvania along the Carpathian Mountains, looking at similar borders in different alpine regions during the Middle Ages. Such a study could shed light on the similarities between the different cases of medieval borders in the inaccessible mountainous regions, which in turn could explain the particularities of the Moldavian-Transylvanian border between the 14th and 17th centuries. Despite the more difficult accessibility for various economic activities, the mountains were more and more actively populated and exploited by semi-nomadic and sedentary communities, an important example being the French Southern Alps, which underwent in the Middle Ages through a period of intense colonization of areas at ever higher altitudes since the Carolingian period, caused by demographic growth and the rise of the Western world economy between 980 and 1250. The functions and management of medieval mountain frontiers varied from case to case. In the Byzantine Empire, the mountain passes of Anatolia and the Balkans were equipped with watchtowers for their defense system deep in the mountains, beyond which stretched no man's land and foreign-controlled territories. In other cases, the mountains were not immediately seen as natural boundaries, and the point of reference between the territories of one political ruler and others were the urban centers or military settlements themselves - an example of this is the castle of Toron in northern Galilee in the Kingdom of Jerusalem, which demarcated the jurisdictions of the cities of Tyre and Tiberias. In the case of the Kingdom of Hungary, the entry and exit points through the Carpathian Mountains were fixed in mountain passes along or at the junction of major

roads and river sources leaving the country's borders, known in Hungarian chancellery as *indagines* (Hungarian - *gyepű*, Romanian - prisacă), with obstacles made of felled trees and guarded crossing points known as portae. Building fortresses in mountain passes did not mean changing the border, but penetrating deep into no-man's-land towards its neighbours. This process later led to responses from the Wallachian and Moldavian voivodes, who would initiate the first border demarcations in the Carpathians. In the case of the Moldavian-Transylvanian frontier, the first record of a border dispute occurred on 28 June 1593, when Aron the Tyrant addressed the inhabitants of Bistrita about their violation of the old border near the Suhard Mountains. The comparatively late appearance of the first references to border demarcations in the Carpathians (in comparison with the first border agreements reached in the case of Moldavia's borders with Poland and Wallachia at the end of the 14th century) is explained both by the peculiarities of mountain borders in the Middle Ages and by the limited degree of economic exploitation of the eastern Carpathians, which caused the first conflicts and adjustments of the old borders only towards the end of the 16th and during the 17th century.

Key words: *Principality of Moldavia, Transylvania, Kingdom of Hungary, medieval frontiers, Carpathian Mountains.*

Laura Ardelean

dr., lect. univ.

Universitatea din Oradea

Cod ORCID: 0000-0001-7110-0162

Limba latină ca accelerator al dezvoltării culturale în Oradea secolului al XV-lea

Limba latină folosită de elitele vremii a jucat un rol semnificativ în Oradea în secolul al XV-lea, creând o punte care a conectat orașul cu importante centre umaniste. Considerăm că evidențierea implicării unor personalități este relevantă pentru o imagine a peisajului intelectual orădean. Episcopul Ioan Vitez a fost una dintre cele mai complexe figuri, care și-a petrecut peste 20 de ani la Oradea, punându-și amprenta pe viața culturală a orașului. A ținut legătura nu doar cu prelați importanți (a se vedea corespondența cu Enea Silvio Piccolomini, devenit în 1458 papa Pius al II-lea), ci și cu umaniști de renume din diferite centre europene, dar a și coagulat în jurul său un adevărat cerc cultural, la curtea sa episcopală perindându-se o întreagă pleiadă de oameni învățați ai vremii. Biblioteca lui Ioan

Vitez, renumită în cercurile umaniste, se compunea în mare parte din volume în limba latină, dar existau și câteva și în greacă. Cu toate că, deși fusese la un moment dat înscris la Universitatea din Viena, pe care se pare că nu a reușit să absolve, considera că studiul este un factor esențial. Educația pentru profesia de canonic era asigurată de școala capitulară de la Oradea, care oferea cunoștințe de bază, cum ar fi, printre altele, și însușirea limbii latine. Începând cu secolul al XV-lea, se pune tot mai mult accent pe educația în spirit umanist. În acest context, Ioan Vitez, a sprijinit, atât moral, cât și financiar mulți tineri entuziaști care doreau să se formeze în occident, în special în spațiul italian. Desigur, aici își desăvârșeau însușirea limbilor antice, latina și greaca. Interesant este faptul că, după terminarea studiilor, prea puțini dintre ei se implică în predarea acestor limbi, ei obțin mai degrabă posturi în ierarhia bisericească sau în administrație. Dar rămân în continuare în legătură cu cei cu care s-au întâlnit pe parcursul stagiilor lor, colegi sau profesori, fapt ce reiese din corespondența care ne-a rămas ca și mărturie. Denumită *lingua franca* a Renașterii, latina umaniștilor unește medii culturale diverse, devenind un mijloc de transmitere a ideilor propagate de spiritul renaștivist occidental. Este și cazul Oradiei, unde latina a fost un mijloc de comunicare între umaniștii din diferite medii culturale prezenți aici, dar și limba din scrisorile dintre aceștia. Cărțile care circulau în cercurile intelectuale erau mare parte în limba latină. Este evident așadar că limba latină a devenit un element care inevitabil a accelerat, prin schimbul de idei, pătrunderea la Oradea a curentului umanist.

Cuvinte-cheie: *Latin language, Oradea, 15th century, humanist ideas, intellectual landscape.*

Latin Language as an Accelerant of Cultural Development in 15th-Century Oradea

The Latin language used by the elites of the time played a significant role in Oradea in the 15th century, creating a bridge that connected the city with important humanistic centers. We believe that highlighting the involvement of some personalities is relevant for an image of the intellectual landscape of Oradea. Bishop Ioan Vitez was one of the most complex figures, who spent over 20 years in Oradea, leaving his mark on the cultural life of the city. He kept in touch not only with important prelates (see the correspondence with Enea Silvio Piccolomini, who became Pope Pius II in 1458), but also with renowned humanists from various European centers, but he also coagulated around him a real circle culturally, at his episcopal court a whole host of learned people of the time gathered. Ioan Vitez's library, famous in humanist circles, consisted mostly of volumes

in Latin, but there were also some in Greek. Although he had at one time been enrolled at the University of Vienna, from which he apparently failed to graduate, he considered study to be an essential factor. Education for the canon profession was provided by the chapter school in Oradea, which offered basic knowledge, such as, among others, the acquisition of the Latin language. Starting from the 15th century, more and more emphasis is placed on education in a humanistic spirit. In this context, Ioan Vitez supported, both morally and financially, many young enthusiasts who wanted to train in the West, especially in the Italian area. Of course, here they perfected their acquisition of the ancient languages, Latin and Greek. Interestingly, after finishing their studies, very few of them get involved in teaching these languages, they rather get positions in the church hierarchy or in the administration. But they still stay in touch with those they met during their school years, colleagues or teachers, a fact that emerges from the correspondence that has remained with us as testimony. Called the lingua franca of the Renaissance, the Latin of the humanists unites diverse cultural backgrounds, becoming a means of transmitting the ideas propagated by the Western Renaissance spirit. It is also the case of Oradea, where Latin was a means of communication between the humanists from different cultural backgrounds present here, but also the language of the letters between them. The books that circulated in intellectual circles were mostly in Latin. It is therefore obvious that the Latin language became an element that inevitably accelerated, through the exchange of ideas, the penetration of the humanist current in Oradea.

Key word: *Latin language, Oradea, 15th century, humanist ideas, intellectual landscape.*

Valentin Constantinov

dr. hab.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0001-9578-8229

Între pluralitatea politică și unitatea medievală.

Țările Române până la începutul secolului al XVI-lea

Studiul dorește să abordeze dintr-o nouă perspectiva spinoasa problema a pluralității politice în contextul unei unități medievale românești incontestabile. Fie că e vorba de Transilvania, voievodat și apoi principat autonom, fie că e vorba de Moldova și Țara Românească, țări de regulă vasale și ele, dar cu un grad sporit de „independență” întregul spațiu nord

dunărean apărea ca un tot întreg. Pe de altă parte, apariția pe harta politică europeană cam spre apus de Ev Mediu nu avea cum să nu-și impună amprenta. Disputa marilor puteri pentru supremație în acest spațiu a fost abil folosită de elitele politice locale mai ales din Moldova și Țara Românească pentru a-și menține linia de echilibru, de afirmare, consolidare și definitivare a propriilor entități politice. Or, acest lucru se producea în același timp cu conștientizarea de apartenență la același neam. Fie că este vorba de corespondența în care este pomenită „cealaltă Valahie”, fie că este vorba de definitivarea formulelor diplomatice europene în care Muntenia și Moldova apar cu numele de Valahia Maior, iar cealaltă de Valahia Minor și nu pentru că una era mai mare și alta mai mică, dar deoarece Țara Românească independentă a apărut cu câteva decenii înaintea Țării Moldovei. Lucrurile se complică din punct de vedere metodologic pentru specialiștii în domeniu, mai ales din străinătate pentru că deseori documentele îi menționează pe „valahi” fără să precizeze e vorba de moldoveni sau de munteni. De asemenea, în corespondența diplomatică deseori se amintește doar de „Valahia” sau „domnul Valahiei”, ceea ce din nou ridică semne de întrebare și prezintă o sursă pentru confuzii. Problemele date se vor întâlni și pentru perioadele ulterioare. Iată de ce, trebuie luate în calcul ambele realități. Pe de o parte în primele secole de existență a Moldovei și Munteniei spațiul era apreciat ca fiind locuit de „valahi”, adică români, iar cele două țări ne apar în evenimentele istorice, deseori apar cu opțiuni diferite. Era deja un fel de „real politic” în care țările noastre au fost implicate. Acolo unde era mai puțin vorba de interesul nemijlocit al domnilor români, ei preferau să nu să se implice în conflictele iscate între marile puteri. Este și cazul celebrului tratat de la Lublau din 1412, când Sigismund de Luxembourg l-a bănuț pe Alexandru cel Bun că nu dorește să se implice cu orice preț în lupta antiotomană, iar situația se va repeta în 1456, când în loc să meargă la Belgrad cu armata în ajutorul lui Iancu de Hunedoara, moldovenii au preferat să accepte plata unui tribut modic. În zădar a încercat Ștefan cel Mare să impună pe tronul Țării Românești un domn care să poarte și el steagul luptei antiotomane. Când în 1476, Ștefan l-a impus în scaun pe Vlad Țepeș în scurt timp acesta a fost detronat și omorât de munteni. De partea cealaltă: comerțul și circulația umană intensă între cele trei țări au asigurat și garantat unitatea întregului spațiu de la nord de Dunăre.

Cuvinte-cheie: *Țările Române, sec. XVI-lea, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș.*

Between political plurality and medieval unity.

Romanian countries until the beginning of the 16th century

The study wants to approach from a new perspective the thorny problem of political plurality in the context of an indisputable medieval Romanian unity. Whether it's Transylvania, a voivodeship and then an autonomous principality, whether it's Moldova and Wallachia, usually vassal countries as well, but with an increased degree of „independence”, the entire area north of the Danube appeared as a whole. On the other hand, the appearance of new states on the European political map towards the end of the Middle Ages was bound to leave its mark. The dispute between the great powers for supremacy in this space was skilfully used by the local political elites, especially from Moldova and Wallachia, to maintain their line of balance, affirmation, consolidation and finalization of their own political entities. However, this occurred at the same time as the awareness of belonging to the same ethnicity. Whether it is the correspondence in which „the other Wallachia” is mentioned, whether it is the finalization of the European diplomatic formulas in which Muntenia and Moldova appear under the name Wallachia Maior and the other Wallachia Minor and not because one was larger and another smaller one, but because the independent Wallachia appeared a few decades before Moldova. Things get complicated from a methodological point of view for specialists in the field, especially from abroad, because the documents often mention „Wallachians” without specifying whether they are Moldovans or Wallachians. Also, diplomatic correspondence often mentions only „Wallachia” or „the lord of Wallachia”, which again raises questions and presents a source of confusion. The given problems will also be encountered for subsequent periods. Here is why, both realities must be taken into account. On the one hand, in the first centuries of the existence of Moldova and Muntenia, the space was appreciated as being inhabited by „Wallachians”, meaning Romanians, and the two countries appear in historical events, often with different options. It was already a kind of “real politic” in which our countries were involved. Where it was less about the immediate interest of the Romanian lords, they preferred not to get involved in the conflicts between the great powers. It is also the case of the famous Treaty of Lublau in 1412, when Sigismund of Luxembourg suspected Alexander the Good that he did not want to get involved at any cost in the anti-Ottoman struggle, and the situation would be repeated in 1456, when instead of going to Belgrade with army to help Iancu de Hunedoara, the Moldavians preferred to accept the payment of a modest tribute. In vain, Stephen the Great tried to impose on the throne of Wallachia a lord who would also carry the flag of the anti-Ottoman

struggle. When in 1476, Ștefan imposed Vlad Țepeș on the throne, he was soon dethroned and killed by the Wallachians. On the other side: trade and intense human circulation between the three countries ensured and guaranteed the unity of the entire area north of the Danube.

Key words: *Romanian countries, c. 16th century, Stephen the Great, Vlad Tepeș.*

Emil Dragnev

dr., prof. univ.

Universitatea de Stat din Moldova
Cod ORCID: 0000-0001-6174-161X

Particularitățile programului iconografic al pronaosului bisericii Sf. Nicolae a mănăstirii Coșula. Două cicluri hagiografice și un portret funerar (?)

Biserica Sf. Nicolae a mănăstirii Coșula, a fost edificată între 23 aprilie și 8 septembrie 1535 de către marele vistiernic (viitor mare logofăt) Mateiaș. S-a remarcat că ambele date se remarcă în calendarul bisericesc prin două importante sărbători: ziua de pomenire a Sf. Mare Martir Gheorghe și *Nașterea Maicii Domnului*. Ținând cont de faptul că la 8 noiembrie 1539 s-a sfârșit construcția altei ctitorii a vistiernicului Matei, biserica *Pogorârii Sf. Duh* din Horodniceni, am putea presupune că până la această dată, a fost pictată cea precedentă, deci, picturile de la Coșula, s-ar așeza cel mai bine prin 1537-1538, la 2-3 ani după construcție, dar anterior începutului edificării celei de-a doua ctitorii, care după toată probabilitatea a demarat în primăvara anului 1539. În zona mediană a pronaosului, se desfășoară două registre, care conțin ciclurile *Vieții Sf. Ier. Nicolae* și *Sf. Mare Muc. Gheorghe*. Aceste cicluri au fost afectate de surparea zidului separator dintre naos și pronaos și de lărgirea ferestrelor de pe zidurile sudic și nordic. Dincolo de interesul față de compoziția acestor cicluri, care nu au fost cercetate până acum (până nu demult, picturile originale fiind acoperite de o repictare din secolul al XIX-lea), prezența lor are o motivație diferită. Dacă amplasamentul celui superior, în spațiul pronaosului, se justifică cât se poate de firesc, biserica fiind consacrată Sf. Nicolae, pentru prezența celui inferior, avem foarte puține repere pentru construcția unei ipoteze temeinice. Totuși, mai reamintim, că data finalizării construcției coincide cu ziua de pomenire a Sf. Gheorghe, precum și prezența în extremitatea vestică a zidului sudic, a figurii unui personaj laic, pe care-l identifică parțial o inscripție incizată. Probabil că această inscripție, venea să o

suplinească pe cea obișnuită, pictată, menționând că cel reprezentat este fratele logofătului Mateiaș, prenumele fiind însă foarte dificil de descifrat. Din surse cunoaștem un singur frate al lui Mateiaș, Sima, care a fost tăiat în târgul Romanului, urmare a participării la complotul împotriva lui Ștefăniță vodă (1523). Necunoscând alte cazuri de comemorări a unor rude decedate mult înainte de zidirea vreunei biserici, prin pictarea portretelor lor în acest lăcaș, putem presupune doar o reînhumare a lui Sima în biserica de la Coșula (și despre această practică nu se cunoaște decât foarte puțin), sau, că în pronaosul de aici, și-a găsit odihna de veci un alt frate al ctitorului, căruia îi spunea Gheorghe, decedat de tânăr și despre care sursele nu ne-au lăsat nici o mărturie.

Cuvinte-cheie: *pictură murală, cicluri hagiografice, portret funerar, Moldova medievală.*

The particularities of the iconographic program of the narthex of the church of St. Nicholas of the Coșula monastery.

Two hagiographical cycles and a funerary portrait (?)

The Church of St. Nicholas of the Coșula monastery was built between April 23 and September 8, 1535 by the great treasurer (future great chancellor) Mateiaș. It was noted that both dates are marked in the church calendar by two important holidays: the day of commemoration of St. Great Martyr George and the Nativity of the Mother of God. Taking into account the fact that on November 8, 1539, the construction of another foundation of treasurer Mateiaș, the Church of the Descent of the Holy Spirit in Horodniceni, was finished, we could assume that until this date, the previous one was painted, so the paintings from the Coșula, it would be best placed around 1537-1538, 2-3 years after the construction, but before the beginning of the construction of the second foundation, which in all probability started in the spring of 1539. In the middle area of the narthex, two registers, containing the cycles of the Life of St. Nicholas and St. George. These cycles were affected by the breaking of the dividing wall between the nave and the narthex and the widening of the windows on the southern and northern walls. Beyond the interest in the composition of these cycles, which have not been researched until now (until recently, the original paintings were covered by a 19th-century repainting), their presence has a different motivation. If the location of the upper one, in the space of the pronaos, is justified as naturally as possible, the church being consecrated to St. Nicholas, for the presence of the lower one, we have very few landmarks for the construction of a solid hypothesis. However, we remind, that the date of completion of the con-

struction coincides with the day of commemoration of St. George, as well as the presence in the western extremity of the southern wall, of the figure of a lay person, which is partially identified by an incised inscription. Probably, this inscription came to replace the usual, painted one, noting that the person represented is the brother of the logofat Mateiaș, but the first name is very difficult to decipher. From sources we know only one brother of Mateiaș, Sima, who was beheaded in the city of Roman, as a result of his participation in the conspiracy against Ștefăniță vodă (1523). Not knowing other cases of commemoration of deceased relatives long before the construction of any church, by painting their portraits in this place, we can only assume a reburial of Sima in the church at Coșula (and very little is known about this practice), or, that in the narthex here, another brother of the founder, whom he called George, died young and about whom the sources have left us no evidence, found his eternal rest.

Key words: *mural painting, hagiographic cycles, funerary portrait, medieval Moldova.*

Ion Cheptene

drd., asist. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0001-9443-2522

Rivalitatea politică și militară dintre Bogdan Lăpușneanu și Ioan Vodă

Această comunicare examinează rivalitatea politică și militară dintre Bogdan Lăpușneanu și Ioan Vodă în contextul luptei pentru tronul Moldovei din secolul al XVI-lea. Ne propunem drept scop să analizăm circumstanțele istorice, care au condus la conflictul dintre cei doi pretendenți, inclusiv influențele externe manifestate prin interesele marilor puteri precum Imperiul Otoman și Regatul Poloniei în regiunea respectivă. Vor fi discutate strategiile politice și militare adoptate de fiecare pretendent, alianțele și susținătorii lor, precum și modul în care rivalitatea aceasta a afectat stabilitatea politică a Moldovei. Prin analiza surselor istorice, se va încerca o reconstituire a influențelor externe, care au contribuit la esca-ladarea conflictului, oferind o perspectivă amplă asupra acestui moment important din istoria Moldovei.

Cuvinte-cheie: *Țara Moldovei, Polonia, Imperiul Otoman, Bogdan Lăpușneanu, Ioan Vodă.*

The political and military rivalry between Bogdan Lăpușneanu and Ioan Vodă

The study analyzes the political and military rivalry between Bogdan Lăpușneanu and Ioan Vodă in the context of their struggle for the Moldavian throne in the 16th century. We aim to analyze the historical circumstances that led to the conflict between the two claimants for throne, including external influences manifested by the interests of great powers such as the Ottoman Empire and the Kingdom of Poland in this region. In this study will be discussed the political and military strategies adopted by each contender, their alliances and supporters, as well as the influence of of this rivalry to the political stability of Moldova. Through the analysis of historical sources, we will try to reconstruct the external influences that contributed to the escalation of the conflict, offering a broad perspective on this important period in the history of Moldova.

Key words: *Moldova, Poland, Ottoman Empire, Bogdan Lăpușneanu, Ioan Vodă.*

Lilian Ciachir

dr., lect. univ.

Universitatea din București, România

Cod ORCID : 0000-0001-6290-0715

Românii în Transilvania secolului XVI:

Dinamici identitare, confesionale și socio-politice

Secolul al XVI-lea a constituit o etapă deosebit de complexă pentru comunitățile românești din Transilvania, marcând o perioadă de transformări profunde determinate de factori politici, religioși și sociali. Într-un context geopolitic dominat de rivalitatea dintre Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman și regatul Ungariei, românii din Transilvania, deși majoritari demografic, au fost marginalizați politic, fapt ce a generat provocări în definirea și conservarea identității lor etno-confesionale. Această lucrare își propune să investigheze modul în care românii din Transilvania au gestionat impactul Reformei protestante, analizând răspunsurile lor la noile curente confesionale, precum și dinamica interacțiunilor cu autoritățile politice și religioase ale Principatului. Studiul va examina, în detaliu, rolul Bisericii Ortodoxe ca vector de coeziune identitară într-un context de pluralism confesional, unde protestantismul în diversele sale forme (luteranism, calvinism, unitarianism) era preferat de elita conducătoare maghiară. Metodologia utilizată include o abordare interdisciplinară, bazată pe

analiza critică a surselor istorice primare, documente bisericești, precum și pe cercetări secundare contemporane, care vor permite o reconstrucție fidelă a contextului socio-politic și confesional al perioadei. Studiul va aborda și relațiile interetnice și interconfesionale dintre români și celelalte comunități din Transilvania, identificând strategiile de adaptare și de reziliență ale acestora în fața presiunilor externe și interne. În concluzie, cercetarea își propune să contribuie la înțelegerea aprofundată a mecanismelor prin care românii au navigat prin complexitățile secolului XVI, oferind o perspectivă nuanțată asupra proceselor istorice care au influențat dezvoltarea identității românești în Transilvania și pregătind cadrul pentru evoluțiile politice și sociale ulterioare, ce au culminat cu unificarea Transilvaniei cu România în secolul XX. Această analiză se dorește a fi o contribuție esențială la cunoașterea istoriei regiunii într-o perspectivă multi-etnică și pluridimensională.

Cuvinte-cheie: *Români, Transilvania, Secolul XVI, Reforma protestantă, Biserica Ortodoxă, Identitate etno-confesională.*

The Romanians in Sixteenth-Century Transylvania: Identity, Confessional, and Socio-Political Dynamics

The sixteenth century represented an exceptionally complex period for the Romanian communities in Transylvania, marked by profound transformations driven by political, religious, and social factors. In a geopolitical context dominated by the rivalry between the Habsburg Empire, the Ottoman Empire, and the Kingdom of Hungary, the Romanians in Transylvania, although demographically predominant, were politically marginalised. This marginalisation posed significant challenges to the definition and preservation of their ethno-confessional identity. This paper aims to investigate how the Romanians in Transylvania responded to the impact of the Protestant Reformation, analysing their reactions to the new confessional currents, as well as the dynamics of their interactions with the political and religious authorities of the Principality. The study will provide a detailed examination of the role of the Orthodox Church as a cohesive force of identity within a context of confessional pluralism, where Protestantism in its various forms (Lutheranism, Calvinism, Unitarianism) was favoured by the ruling Hungarian elite. The methodology employed includes an interdisciplinary approach based on a critical analysis of primary historical sources, ecclesiastical documents, as well as contemporary secondary research, enabling an accurate reconstruction of the socio-political and confessional context of the period. The study will also address the interethnic and interconfessional relations between the Romanians and other commu-

nities in Transylvania, identifying their adaptive strategies and resilience in the face of both external and internal pressures. In conclusion, this research seeks to contribute to a deeper understanding of the mechanisms by which the Romanians navigated the complexities of the sixteenth century, offering a nuanced perspective on the historical processes that influenced the development of Romanian identity in Transylvania. It also lays the groundwork for the subsequent political and social developments that culminated in the unification of Transylvania with Romania in the twentieth century. This analysis aspires to be a key contribution to the knowledge of the region's history from a multi-ethnic and multidimensional perspective

Key words: *Romanians, Transylvania, Sixteenth Century, Protestant Reformation, Orthodox Church, Ethno-Confessional Identity.*

Costin Croitoru

dr., conf. univ.

Muzeul Brăilei „Carol I”, România

Cod ORCID: 0000-0002-4733-2301

Ion Gheleşchi

dr., lect. univ.

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Haşdeu” din Cahul

Cod ORCID: 0000-0002-5709-164X

**Construcția ideologică a domnilor români. Studiu de caz:
Domnul Țării Moldovei Ioan al III-lea zis și Ioan Armeanul,
Ioan vodă cel Viteaz, Ioan vodă cel Cumplit**

Studiul în cauză propune să prezinte ideologizarea și propaganda prin monumente a domnitorului Țării Moldovei, Ioan Vodă cel Viteaz (1572-1574). Cei mai multi dintre noi au auzit de Ioan Vodă cel Cumplit din povestirea lui Dumitru Almaş, care a adus în atenția publicului larg faptul că îl rupseseră caii în patru. Cronicarii vremii sale nu au prea multe cuvinte de laudă la adresa lui: „era un mercenar egoist, violent, care căsăpea boierii și preoții prin fel și fel de torture”. B. P. Hasdeu este cel care, pe la 1865, îl va transforma într-un erou și un vizionar Ioan Vodă cel Viteaz, căutând să-i găsească un precedent lui Cuza care tocmai împrăștiase țărani. La 29 iunie 1937 la Cahul, a fost inaugurat primul monument în memoria voievodului, realizat din bronz masiv de către sculptorul Teodor Burcă. Peste numai trei ani, în tragicul iunie 1940, din ordinul autorităților sovietice, monumentul a fost smuls din locul lui, rupt în bucăți

și dus în direcții necunoscute. Monumentului i s-a făcut dreptate deplină abia după 49 de ani, când autoritățile locale au dispus să fie instaurat, pe același loc de unde a fost smuls în 1940, un nou bust al lui Ion Vodă, inaugurat oficial la 4 iunie 1989. În anii '50, comuniștii exploatează, pe lângă imaginea sa de apărător al țărănimii, și prietenia acestuia cu cazaicii, precursorii sovietelor... În afară de aceste câteva utilizări ideologizate ale personajului, nu știm prea multe despre el pentru că este foarte eclipsat de nume mai rezonante de domnitori. La Oancea, județul Galați, vizavi de orașul Cahul din Republica Moldova există un monument dedicat domnitorului care a fost ridicat pentru a se comemora 400 de ani de la moartea domnitorului. Autorul statuii este sculptorul brăilean Gheorghe Turcu, iar lucrarea înaltă de 4,5 metri a fost realizată în stil figurative. Inaugurarea a avut loc în anul 1976, deși fusese programată cu doi ani mai devreme, când se împlineau 400 de ani de la moartea domnitorului. Până la Revoluție, statuia a avut parte de conservarea necesară și de protecție, în prezent se află în degradare. Adevăratul loc al ultimei bătălii a voievodului a fost descoperit abia în 1984, la 2 km vest de Satul Nou (aflat în Bugeac la sud de lacul Cahul - azi în raionul Reni din regiunea Odesa, Ucraina), în punctul numit Podul lui Rașcu, de către arheologul localnic de origine română, Valeriu Cojocaru. În concluzie, nu o dată, izvoarele proiectează – sau par să proiecteze – o lumină contradictorie asupra evenimentelor și mai ales a oamenilor. Înțelegem ușor că este, în bună parte, o impresie produsă de caracterul incomplet și fragmentar al informațiilor pe care le deținem; dar alteori, încercarea de reconstituire a unui mic segment se lovește de caracterul oficial al unei epoci. Propaganda oficială reconstituie în anumite cazuri istoria unor locuri, oameni, fapte...

Cuvinte-cheie: *domn, Țara Moldova, monument, bust, ideologizare, Ioan Vodă, inaugurare, propaganda.*

The ideological construction of the Romanian rulers.

Case study: voivode Moldovia Ioan al III-lea, Ioan Armeanul, Ioan vodă cel Viteaz, Ioan vodă cel Cumplit

The study in question proposes to present the ideology and propaganda through monuments of the ruler of Moldova, Ioan Vodă the Brave (1572-1574). Most of us have heard of Ioan Vodă cel Cumplit from the story of Dumitru Almaș, who brought to the attention of the general public the fact that the horses had torn him in four. The chroniclers of his time do not have many words of praise for him: "he was a selfish, violent mercenary, who butchered the boyars and priests through all kinds of tortures". B. P. Hasdeu is the one who, around 1865, will transform Ioan

Vodă the Brave into a hero and a visionary, seeking to find a precedent for Cuza who had just appropriated the peasants. On June 29, 1937 in Cahul, the first monument in memory of the voivode was inaugurated, made of solid bronze by the sculptor Teodor Burcă. Only three years later, in the tragic June 1940, by order of the Soviet authorities, the monument was torn from its place, torn into pieces and taken in unknown directions. The monument was given full justice only after 49 years, when the local authorities ordered a new bust of Ion Vodă to be installed, on the same place from where it was torn down in 1940, officially inaugurated on June 4, 1989. In the 1950s, the communists exploited, in addition to his image as a defender of the peasantry, his friendship with the Cossacks, the forerunners of the Soviets...apart from these few ideological uses of the character, we do not know much about him because he is very much overshadowed by better names resonant of rulers. In Oancea, Galați county, opposite the city of Cahul in the Republic of Moldova, there is a monument dedicated to the ruler that was erected to commemorate 400 years since the ruler's death. The author of the statue is the Brailean sculptor Gheorghe Turcu, and the 4.5 meter high work was made in a figurative style. The inauguration took place in 1976, although it had been scheduled two years earlier, when it was the 400th anniversary of the ruler's death. Until the Revolution, the statue had the necessary preservation and protection, currently it is in decay. The true place of the voivode's last battle was discovered only in 1984, 2 km west of Satul Nou (located in Bugeac south of Lake Cahul - today in the Reni district of the Odesa region, Ukraine), at the point called Podul lui Rașcu, from to the local archaeologist of Romanian origin, Valeriu Cojocar. In conclusion, more than once, the sources project - or seem to project - a contradictory light on events and especially on people. We easily understand that it is, in good part, an impression produced by the incomplete and fragmentary nature of the information we possess; but at other times, the attempt to reconstruct a small segment collides with the official character of an era. Official propaganda in certain cases reconstructs the history of places, people, facts...

Key words: *voivode, The country Moldova, monument, bust, ideology, Ioan Vodă, inauguration, propaganda.*

Lilia Zabolotnaia

dr. hab.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Cod ORCID: 0000-0001-9807-5809

Textele feminine din secolul al XVII-lea ca domeniu de cercetare interdisciplinară²

Cercetările documentare ale autorului din ultimii ani, în arhivele din Polonia (AGAD, Biblioteca Kórnicka, Biblioteca Krasieńskich), au permis descoperirea unor scrisori inedite ale moldovencelor căsătorite cu reprezentanții nobilimii poloneze: Potocki, Przerębski, Radziwiłł, Firley etc. De la început merită să menționăm, că textele feminine din secolul al XVII-lea, în general, sunt izvoarele unei epoci excepționale din mai multe considerente, iar complexitatea studierii problemei date, se explică printr-un factor multiaspectual și include istoria politică, socială, spirituală, genealogică etc. În primul rând, după mai bine de trei secole, aceste documente, sunt extrem de limitate la număr, păstrându-se foarte puține. În al doilea rând, deseori sunt deteriorate și fragmentare. Și, nu în ultimul rând, sunt insuficient studiate în literatura istorică. Cu toate acestea, scrisori date prezintă o încărcătură informațională foarte consistentă și importantă, în vederea cercetărilor din domeniul istoriei cotidiene și a mentalității, istoriei culturii, educației, literaturii și limbii, artei scrisului, dreptului, spiritualității și moravurilor epocii studiate etc. Anume aceste scrisori, sunt o sursă documentară, cu cele mai mici detalii, cu dezvăluiri ascunse despre viața privată, istoriile relațiilor familiale și personale, modul de viață și activitatea a unor personaje feminine cunoscute. În studiu de față propunem spre examinare scrisorile de ordin administrativ, patrimonial și privat ale fiicelor lui Ieremia Movilă (Maria și Anna) și ale fiicelor lui Vasile Lupu (Maria și Ruxanda). Scrisorile demonstrează că, aceste doamne distinse, căsătorite peste hotare, au fost culte, având o educație aleasă, cunoscând cel puțin 3-4 limbi, erau mecenați și ocrotitoarele de o generozitate uimitoare, a bisericilor și mănăstirilor ortodoxe din țară și din străinătate, cu poziții statuare familiale extrem de morale și viața socială foarte activă.

---

² Cercetarea este realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală (Cifrul: 180101)” al Muzeului Național de Istorie a Moldovei finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *arhivă, scrisori feminine, secolul al XVII, abordare interdisciplinară.*

Women's texts of the 17th century as a field of interdisciplinary research

Research of documents, conducted by the author in recent years in Polish archives (AGAD, Kórnik Library, Krasieński Library), allowed to discover unique letters of Moldavian women who were married to representatives of the Polish nobility: Potocki, Przerębski, Radziwiłł, Firley and others. First of all, it is worth noting that women's texts of the 17th century are generally sources of an exceptional era for a number of reasons, and the complexity of studying this problem is explained by its multifaceted nature and relate to political, social, spiritual, genealogical history, etc. First, after more than three centuries, these documents are extremely limited in number, being kept very few. Second, they are often damaged and fragmented. In addition, last but not least, they are insufficiently studied in the historical literature. However, these letters contain very consistent and important information, valuable for research in the field of everyday life and mentality history, history of culture, education, literature and language, the art of writing, law, spirituality and morals of the studied era. These letters are a documentary source that provides the smallest details, revelations about private life, the history of family and personal relationships, lifestyle and activities of some well-known female figures. In this study, we offer for consideration the administrative, hereditary and private letters of the daughters of Ieremia Movilă (Maria and Anna) and Vasile Lupu (Maria and Ruxanda). The letters show that these noble women, married abroad, were well educated, knew at least 3-4 languages, were extremely generous donors and patrons of Orthodox churches and monasteries in the country and abroad, had highly moral convictions consistent with their family status and led a very active social life.

Key words: *archive, women's letters, 17th century, interdisciplinary approach.*

Igor Bercu

dr., lect. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0001-8227-028X

Imaginea domnilor Țării Moldovei în viziunea cronicarilor turci³

Domnii Țării Moldovei, așa cum sunt prezentați în viziunea cronicarilor turci, oferă o imagine complexă a relațiilor politice, culturale și militare dintre Țara Moldovei și Imperiul Otoman. În perioada medievală, Țara Moldovei a fost adesea un punct de întâlnire între influențele occidentale și cele orientale, iar cronicarilor turci le-a revenit sarcina de a documenta aceste interacțiuni. O caracteristică centrală a cronicilor turcești este modul în care domnii moldoveni sunt percepuți ca figuri de autoritate, dar și ca marionete în mâinile Porții. Deși aceștia își exercitau controlul asupra țării, erau adesea supuși influenței *sultân*-ilor, care își rezervau dreptul de a interveni în afacerile interne ale Țării Moldovei. Această dinamică a dus la o serie de alianțe și conflicte, iar cronicarilor le-a fost ușor să observe fluctuațiile de putere și stabilitate în regiune. Un alt aspect relevant este modul în care cronicarilor le-a atras atenția personalitatea domnitorilor. De exemplu, domnul Ștefan cel Mare este adesea menționat ca un lider înțelept și războinic, recunoscut pentru abilitatea sa de a mobiliza resursele țării în fața amenințărilor externe. În contrast, alți domni, care nu au reușit să mențină independența Țării Moldovei sau care au cedat prea ușor în fața otomanilor, sunt descriși cu dispreț și sublinierea slăbiciunii lor. Cronicarul turc cel mai faimos, Evliya Çelebi, a lăsat în scrierile sale o descriere detaliată a Țării Moldovei și a domnilor săi, accentuând diversitatea culturală și etnică a regiunii. De asemenea, el a evidențiat modul în care domnii moldoveni își administrau țara, inclusiv structura socială și economică. Această abordare oferă nu doar o perspectivă asupra domnitorilor, ci și asupra vieții de zi cu zi a populației moldovenești. Un alt cronicar, Kâtib Çelebi, a subliniat influența religiei asupra conducătorilor moldoveni. Aceștia, adesea ortodocși, au avut de navigat între loialitatea față de Biserica Ortodoxă și presiunile sultanului, care promova *Islâm*-ul. Această tensiune a fost vizibilă în modul în care domnii au încercat să-și menți-

---

³ Cercetarea este realizată în cadrul subprogramului: „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală (Cifrul: 180101)” al Muzeului Național de Istorie a Moldovei finanțat de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

nă identitatea națională în fața presiunilor externe. În concluzie, viziunea cronicarilor turci asupra domnilor Țării Moldovei este una complexă, caracterizată printr-o combinație de admirație și critică. Aceștia au reușit să capteze nu doar esența personalității domnitorilor, ci și provocările cu care se confruntau în contextul unei regiuni aflate la intersecția a două mari civilizații. Aceste scrieri oferă nu doar o imagine asupra istoriei politice a Țării Moldovei, ci și o fereastră spre înțelegerea dinamicii culturale și sociale a vremii, fiind o sursă valoroasă pentru cercetătorii interesați de evoluția istorică a acestei regiuni.

Cuvinte-cheie: *domn, cronicari, imagine, Imperiu otoman, Țara Moldovei.*

The image of Moldovan's rulers in the view of the turkish chroniclers

The Moldovan's rulers, as presented in the eyes of Turkish chroniclers, provides a complex picture of the political, cultural and military relations between Moldavia and the Ottoman Empire. During the medieval period, Moldavia was often a meeting point between Western and Eastern influences, and Turkish chroniclers were tasked with documenting these interactions. A central feature of the Turkish chronicles is the way in which the Moldovan's rulers are perceived as authority figures, but also as puppets in the hands of the Porte. Although they exercised control over the country, they were often subject to the influence of the sultans, who reserved the right to intervene in the internal affairs of Moldavia. This dynamic led to a series of alliances and conflicts, and it was easy for chroniclers to note fluctuations in power and stability in the region. Another relevant aspect is the way in which the personalities of the rulers attracted the attention of the chroniclers. For example, Stephen the Great is often referred to as a wise and warrior leader, recognized for his ability to mobilize the country's resources in the face of external threats. In contrast, other lords, who failed to maintain the independence of Moldavia or who yielded too easily to the Ottomans, are depicted with contempt and their weakness emphasized. The most famous Turkish chronicler, Evliya Çelebi, left in his writings a detailed description of the Land of Moldavia and its rulers, emphasizing the cultural and ethnic diversity of the region. He also highlighted the way the Moldavian lords administered their country, including the social and economic structure. This approach offers not only a perspective on the rulers, but also on the daily life of the Moldovan population. Another chronicler, Kâtib Çelebi, emphasized the influence of religion on the Moldavian rulers. These, often Orthodox, had to navigate between loyalty to the Orthodox

Church and the pressures of the Sultan, who promoted Islam. This tension was visible in how the lords tried to maintain their national identity in the face of external pressures. In conclusion, the view of the Turkish chroniclers on the rulers of Moldova is a complex one, characterized by a combination of admiration and criticism. They managed to capture not only the essence of the rulers' personalities, but also the challenges they faced in the context of a region at the crossroads of two great civilizations. These writings offer not only an image of the political history of Moldova, but also a window to understand the cultural and social dynamics of the time, being a valuable source for researchers interested in the historical evolution of this region.

Key words: *rulers, chroniclers, image, Ottoman Empire, Country of Moldavia.*

Vasile N. Demciuc

dr., lect. univ.

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava. România

Cod ORCID: 0000-0003-3632-7614

Mitropolitul Dosoftei al Moldovei în slujba afirmării limbii române literare – Psaltirea în versuri - 400 de ani de la naștere

Versificarea *Psaltirii* a fost încheiată abia după întronarea sa ca mitropolit, lucrarea fiind tipărită în anul 1673, împreună cu „*Preacinstitul Acatist și Paraclis al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu*” (tradus în limba slavonă), la tiparnița mănăstirii rutene din Uniev (Polonia). Această primă operă poetică de mari proporții din literatura română (8.634 de versuri în peste 500 de pagini) a implicat un efort intelectual deosebit și îndelungat din partea Mitropolitului Dosoftei, după cum el însuși mărturisește în titlul și prefața lucrării sale: „*A fost lucrată cu lungă osteneală, în mulți ani, socotită și cercată prin sfințele cărți și di-acia pre versuri întocmită, în cinci ani foarte cu osârdie mare*”. *Psaltirea* îl arată pe autorul ei drept un veritabil precursor al lui Mihai Eminescu și Tudor Arghezi, constituind pentru literatura și cultura română, după remarca regretatei acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, „*ceea ce este Voronețul în pictură*”. De remarcat este faptul că *Psaltirea* lui Dosoftei a circulat în toate regiunile locuite de români, timp de peste două secole, intrând treptat în cântece de stea, în colinde și în drama religioasă populară a Vifleimului. Din această perspectivă, nu apare întâmplător faptul că marele cărturar a inclus, la finalul Psalmilor, 18 versuri compuse de cronicarul Miron Costin, referi-

toare la originea latină și unitatea românilor. Prin această operă poetică care constituie „*actul de naștere al poeziei culte românești vrednică de acest nume*”, marele cărturar Dosoftei, a reușit să lase moștenire culturii neamului său „*cel dintâi monument literar poetic românesc în care sunt demonstrate flexibilitatea și aptitudinea limbii române pentru redarea armonică a ideilor într-o formă elegantă și cursivă*”. Așadar, dincolo de „*ecoul de mare amploare, pe care l-a avut Psaltirea lui Dosoftei în mijlocul cărturarilor poporului nostru și înrâurirea atât de puternică pe care versurile de la 1673 au exercitat-o asupra producției poetice românești de după acest an*”, se poate afirma că prin forma ei populară, această operă a avut o importantă răspândire în cadrul poporului român, întrucât mulți dintre acești psalmi s-au memorat, și pe cale orală, s-au transmis generațiilor viitoare.

Cuvinte-cheie: *Psaltirea în versuri, poezia cultă românească, limba română, monument literar poetic românesc, umanism, exilat la Zolkiew.*

The Metropolitan of Dosoftei of Moldavia in the service of affirming the literary Romanian language - 400 years since the birth

The versification of the Psalter was completed only after his enthronement as metropolitan, the work being printed in 1673, together with the „*Acathist and Paraclete of the Most Holy Mother of God*” (translated into Slavonic), at the printing house of the Ruthenian monastery in Uniev (Poland). This first poetic work of great proportions in Romanian literature (8,634 verses in over 500 pages) involved a special and long intellectual effort on the part of Metropolitan Dosoftei, as he himself testifies in the title and preface of his work: „*It was worked with long toil, in many years, calculated and searched through the holy books and therefore pre-verses drawn up, in five years with great care*”. The Psalter shows its author as a true precursor of Mihai Eminescu and Tudor Arghezi, constituting for Romanian literature and culture, according to the remark of the late Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, „*what Voronețul is in painting*”. It is worth noting that Dosoftei’s Psalter circulated in all regions inhabited by Romanians, for over two centuries, gradually entering star songs, carols and the popular religious drama of Vifleim. From this perspective, it is no coincidence that the great scholar included, at the end of the Psalms, 18 verses composed by the chronicler Miron Costin, referring to the Latin origin and the unity of the Romanians. Through this poetic work, which constitutes „*the act of birth of Romanian cultured poetry worthy of this name*”, the great scribe Dosoftei, managed to leave a legacy to the culture of his nation,

“the first Romanian poetic literary monument in which the flexibility and aptitude of the Romanian language for rendering harmony of ideas in an elegant and italic form. So, beyond the „wide-ranging echo that Dosoftei’s Psalter had among the scholars of our people and the strong influence that the verses from 1673 exerted on the Romanian poetic production after this year”, it can be stated that through its popular form, this work had an important spread among the Romanian people, as many of these psalms were memorized, and orally, passed on to future generations.

Key words: *Psalter in verse; Romanian cult poetry; Romanian language; Romanian poetic literary monument; humanism; exiled to Zolkiew.*

Maria Dragnev

drd., asist. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0009-0006-0959-7095

Generațiile de ctitori în tablourile votive de la biserica

Sf. Împărați din Târgoviște (secolele XVII-XVIII)

Edificată către 15 septembrie 1650 de către Matei Basarab (date indicate în pisană sculptată în piatră și plasată deasupra intrării, în exterior), biserica *Sf. Împărați* din Târgoviște, a trecut prin mai multe vicisitudini (cutremure, incendii, iar în 1821 – transformată temporar în moschee), precum și refaceri, reparații și, mai târziu, restaurări succesive. După refacerea de la începutul secolului al XVIII-lea, de către Sf. Constantin Brâncoveanu, vreme în care probabil este schimbat hramul, din *Sf. Nicolae* în cel actual, iar după 1731, trece în grija (evident prin concedare domnească) familiei lui Vasalache Frumușica, care repară acoperișul, amplifică biserica printr-un pridvor pe fațada vestică, pictează biserica, edificând o tâmplă de piatră, de asemenea pictată în frescă, urmând structura iconostasului înalt (cea mai apropiată analogie fiind tâmpla de la biserica Adormirii din Căușeni), toate aceste lucrări fiind realizate către 18 octombrie 1753. Multiple inscripții, în pronaos și în nișa diaconiconului din altar, clarifică situația privind zugravii și ctitorii, facilitând identificarea celor din urmă în tablourile votive. În partea dreaptă a ușii de intrare, sunt reprezentați ctitorii vechi, edificatorii lăcașului, domnul Matei Basarab și doamna sa Elena (precum indică și inscripția), reprezentați frontal și ținând în mâini biserica. Alături, pe partea nordică a apar noii ctitori, jupânul Vasalache Frumușica urmat de soția sa Stanca și fiica sa Constana. De asemenea pe zidul vestic, spre sud de la intrare, este reprezentată a doua generație a cti-

torilor noi, fiul lui Vasalache, jupân Dumitru cu jupâneasa Anna și un fiu al lor. În altar, sub nișa proscomidiei mai apare un portret, cel al „popii Ioan, protopop de Târgoviște”. Tablourile votive de la biserica *Sf. Împărați* din Târgoviște, se pliază tradiției secolului al XVII-lea, ilustrată de multiple tablouri votive voievodale și boierești, ilustrate de mai multe exemple din epoca lui Matei Basarab, dar în același timp, conține și elemente caracteristice școlii de la Hurezi din secolul al XVIII.

Cuvînte-cheie: *tablou votiv, ctitor, pictura murală, Valahia medievală.*

The generations of founders in the votive paintings from the church of St. Emperors in Târgoviște (17th-18th centuries)

Built on September 15, 1650 by Matei Basarab (dates indicated in the stone carving and placed above the entrance, outside), the church of St. Emperors in Târgoviște, went through several vicissitudes (earthquakes, fires, and in 1821 - temporarily transformed in the mosque), as well as successive repairs and later restorations. After the restoration at the beginning of the 18th century, by St. Constantin Brâncoveanu, when the patron saint was probably changed, from St. Nicholas to the current one, and after 1731, it passed into the care (obviously by royal concession) of the Vasalache family Frumușica, who repairs the roof, enlarges the church through a porch on the western facade, paints the church, building a stone templon, also painted in fresco, following the structure of the high iconostasis (the closest analogy being the templon from the Dormition church in Căușeni), all these works being completed around October 18, 1753. Multiple inscriptions, in the narthex and in the niche of the diaconicon in the altar, clarify the situation regarding the painters and founders, facilitating the identification of the latter in the votive paintings. On the right side of the entrance door, the old founders, the builders of the place, Mr. Matei Basarab and his wife Elena (as the inscription also indicates), are represented frontally and holding the church in their hands. Next to it, on the northern side, the new founders appeared, the jupan Vasalache Frumușica followed by his wife Stanca and his daughter Constana. Also on the western wall, to the south of the entrance, is represented the second generation of the new founders, the son of Vasalache, jupan Dumitru with his wife Anna and one of their sons. In the altar, under the niche of the proscomidia, there is another portrait, that of “Pope Ioan, archpope of Târgoviște”. The votive paintings from the church of St. Emperors in Târgoviște follow the tradition of the 17th century, illustrated by multiple voivode and boyar votive paintings, illustrated by several examples from the era of Matei Basarab, but at the same time, it

also contains elements characteristic of the school from the Hurezi of the 18th century.

Key words: *votive painting, founder, wall painting, medieval Wallachia.*

Sorin Domițian Șipoș

dr. hab., prof. univ.

Universitatea din Oradea

Muzeul Țării Crișurilor Oradea, România

Cod ORCID: 0000-0002-4002-5136

Imaginea regimului politic din Principatele Române în relatările călătorilor străini (1710-1810)

Descrierea regimurilor politice din Principatele Române reprezintă un aspect important în economia consemnărilor voiajorilor și o regăsim la un număr mare de călătorilor străini. De ce sunt interesați voiajorii străini de natura regimurilor politice din cele trei principate și de consecințele lor asupra lumii românești? Explicațiile sunt numeroase și ne vom opri doar la câteva, anume: secolul al XVIII-lea este veacul marilor schimbări politice din Europa și din America de Nord. Cele două revoluții din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au avut un impact semnificativ asupra regimurilor politice de tip absolutist. În consecință, în acele spații unde regimurile tiranice și autoritare erau prezente călătorii sunt neplăcut surprinși de consecințele negative ale acestora asupra supușilor, și observăm un sentiment de compasiune printre voiajori față de suferințele îndurate de români. Investigația noastră se va concentra în proporție covârșitoare asupra regimului politic fanariot instaurat de Poartă în Moldova și în Țara Românească. În cercetarea de față din perspectiva limitelor cronologice, deoarece am avut doar puțini ani cu domni pământeni, mai precis anii 1710 și 1711, în Moldova, și 1710-1716, în Țara Românească, intenția noastră a fost de-a identifica schimbările semnificative produse în statutul politic al Principatelor, după instaurarea domnitorilor fanarioți. Pentru majoritatea călătorii străini ajunși în Principate, fanarioții vor fi considerați principalii vinovați, alături de sultani, de situația economico-socială grea a locuitorilor. Din punct de vedere metodologic ne vom concentra pe identificarea celor mai importante consemnări ale călătorilor despre regimul politic din Principatelor Române și raporturile cu Poarta otomană, Imperiul Habsburgic și marile puteri din epocă. Informațiile consemnate de voiajori vor fi coroborate cu alte tipuri de surse documentare din epocă, pentru a li se

putea stabili gradul de veridicitate. Scopul cercetării asumate în acest capitol este de-a identifica mecanismele de putere instaurate în Principate de Poartă, felul în care funcționa regimul fanariot și impactul avut asupra situației interne din Moldova și Țara Românească și în raporturile lor externe. Ipoteza de lucru de la care pornim este că regimul fanariot instaurat de Poartă în Moldova și în Țara Românească a accentuat dominația otomană și a favorizat pătrunderea influențelor orientale și a practicilor turcești. O altă ipoteză de lucru, de astă dată pentru Transilvania, este că Habsburgii prin reformele demarate îndeosebi de Maria Terezia și Iosif al II-lea au încercat să îmbunătățească condițiile de viața ale românilor și să controleze abuzurile nobilimii.

Cuvinte-cheie: *image, regim politic, Principate, călători străini, 1710-1810.*

The Image of the Political Regime in the Romanian Principalities in the Accounts of Foreign Travelers (1710-1810)

The description of the political regimes in the Romanian Principalities is an important aspect in the economy of travelers' records and we find it among a large number of foreign travelers. Why are foreign travelers interested in the nature of the political regimes in the three principalities and their consequences on the Romanian world? The explanations are numerous and we will dwell on just a few: the 18th century is the age of great political changes in Europe and North America. The two revolutions in the second half of the 18th century had a significant impact on absolutist political regimes. Therefore, in those spaces where tyrannical and authoritarian regimes were present, travelers are unpleasantly surprised by their negative consequences on their subjects. And we note a feeling of compassion among travelers towards the suffering endured by Romanians. Our investigation will focus overwhelmingly on the Phanariot political regime established by the Porte in Moldavia and Wallachia. In the present research, from the perspective of the chronological limits, having only a few years with local rulers, namely the years 1710 and 1711 in Moldavia and 1710-1716 in Wallachia, our intention has been to identify the significant changes in the political status of the Principalities after the installation of the Phanariot rulers. For most of the foreign travelers who arrived in the Principalities, the Phanariots will be considered the main culprits, along with the sultans, for the difficult economic and social situation of the inhabitants. From a methodological point of view, we focus on identifying the most important travelers' accounts about the political regime in the Romanian Principalities and their relations with the Ottoman Porte, the Habsburg Empire and

the Great Powers of the time. The information recorded by the travelers is corroborated with other types of documentary sources of the time, in order to determine their veracity. The aim of the research undertaken in this research is to identify the mechanisms of power established in the Principalities by the Porte, the way in which the Phanariot regime functioned and the impact it had on the internal situation in Moldavia and Wallachia and in their external relations. Our working hypothesis is that the Phanariot regime established by the Porte in Moldavia and Wallachia accentuated Ottoman domination and favored the penetration of oriental influences and Turkish practices. Another hypothesis, this time for Transylvania, is that the Habsburgs, through the reforms initiated in particular by Maria Theresa and Joseph II, tried to improve the living conditions of the Romanians and to control the abuses of the nobility.

Key words: *image, political regime, Principalities, foreign travelers, 1710-1810.*

Radu Romînașu

dr., lect. univ.

Universitatea din Oradea

Cod ORCID: 0000-0003-0756-1065

Asociaționismul cultural românesc din Transilvania și rolul lui în apărarea identității naționale

Studiul vieții culturale din Transilvania între secolele al XVIII și al XX-lea, în special în zonele cu o structură demografică multi-etnică, ridică unele probleme de identificare a elementului românesc și de interpretare a expectanțelor pe care populația românească le avea prin participarea la viața culturală, în condițiile în care, manifestările etnice pot dobândi - pe toate planurile - noi valențe. Mai mult, legăturile dintre români și celelalte etnii conlocuitoare (maghiari, sași, evrei, slovaci etc.) au foarte puternice și au înregistrat numeroase aspecte comune. Asociaționismul a fost perceput în trei mari dimensiuni: cultural, educațional și socio-economic. Acesta a fost o formă de organizare colectivă bazată pe voluntarism, fiind și o formulă de coagulare socială. Criteriul național a fost numitorul comun al asociaționismului cultural. Principalele scopuri propuse de asociațiile culturale românești au fost subordonate ideii naționale, reducându-se în esență la afirmarea culturii naționale. Numeroase asociații s-au adresat în principal lumii rurale, vizând ridicarea nivelului de instrucție al țăranului și pe această cale transformarea lui într-un cetățean conștient și activ din punct de vedere

social. Meritul esențial al asociațiilor culturale a fost acela că au înțeles că numai printr-o educație temeinică se poate produce schimbarea situației generale și au acționat ca atare. Desigur nu se poate diminua nici rolul națiunii păstrătoare a tradițiilor, ale simbolurilor și specificului național, în condițiile în care numai prin raportare la acestea se putea realiza o consolidare multiplană. Prin intermediul culturii, s-a încercat o trecere de la militantismul cultural subsumat idealului unității politice spre unul al modernizării și deschiderii, al reformelor culturale, care vizau cuprinderea largă a socialului.

Cuvinte-cheie: *cultură, națiune, Transilvania, asociații, identitate națională.*

Romanian Cultural Associationism in Transylvania and its Role in Defending National Identity

The study of cultural life in Transylvania between the 18th and 20th centuries, especially in places with a multi-ethnic demographic structure, raises some problems in detecting the Romanian element and identifying the expectations that the Romanian population had by participating in cultural life, under the conditions in which ethnic manifestations can acquire - on all levels - new valences. Moreover, the ties between Romanians and the other cohabiting ethnic groups (Hungarians, Saxons, Jews, Slovaks, etc.) were strong and had many common aspects. Associationism was perceived in three major dimensions: cultural, educational, and socio-economic. This was a form of collective organization based on voluntarism, being also a formula of social coagulation. The national criterion was the common denominator of cultural associationism. The main goals proposed by the Romanian cultural associations were subordinated to the national idea, essentially reducing themselves to the affirmation of the national culture. Numerous associations addressed mainly the rural world, aiming to raise the level of education of the peasant and in this way transform him into a socially conscious and active citizen. The essential merit of the cultural associations was that they understood that only through thorough education can the change in the general situation occur and they acted accordingly. Of course, the nation's role as the guardian of traditions, symbols, and national specificity cannot be diminished either, given that only by relating to them could a multi-level consolidation be achieved. Through culture, an attempt was made to move from cultural militancy subsumed by the ideal of political unity to one of modernization and openness, of cultural reforms, which aimed all levels of the social.

Key words: *culture, nation, Transylvania, associations, nation identity.*

Alexandr Ponomariov

dr., cercet. princip.

Departamentul de Acte Antice al

Arhivei Istorice Centrale de Stat a Ucrainei. Kiev

Cod ORCID : 0000-0001-5492-0804

Documente inedite despre situația social-economică și politico-militară a Principatelor Dunărene (Române) în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774

La începutul războiului, reprezentanți ai clerului și boierilor moldoveni au trimis un reprezentant la comandamentul militar rus, asigurându-i pe ruși de disponibilitatea nu numai pentru a furniza date referitoare la trupele turcești, ci și pentru a pregăti provizii și furaje pentru armata rusă. Cu toate acestea, elita boierească nu era unită în asemenea asigurări. Având în vedere rezultatele războiului anterior ruso-austro-turc din anii 1735–1739, boierii nu erau încrezători în sfârșitul favorabil militar și diplomatic al războiului și, prin urmare, nu s-au grăbit să-și arate înclinația către elita militaro-politică. La începutul lunii mai 1769, comandantul Armatei I, generalul Alexandru Golițin, în raportul său către Ecaterina a II-a, a raportat că nu se poate baza pe ajutorul marilor boieri ai principatului, iar în timpul asaltului asupra Hotinului, ei nu numai că nu au oferit asistență, dar nici nu au venit la armată. Marii boieri s-au comportat cu prudență pentru că le era frică să nu-și piardă poziția, dacă s-ar restabili jurisdicția otomană, aceasta ar amenința nu numai cu diminuarea statutului social, ci și ruinarea lor. Principatele înseși, care erau deja atacate de trupele turco-tătare la începutul iernii anului 1769, erau și ele amenințate cu ruina. Din cauza greutăților și frământărilor din timpul războiului, populația civilă și-a abandonat casele, și-a luat lucrurile simple și a fugit în păduri și munți. În același timp, populația supraviețuitoare, fără nicio milă, era supusă impozitelor și taxelor de către ispravnici, care erau mediatori între elita militaro-politică și populația Principatelor. Poziția atât a armatei ruse, cât și a moldovenilor și valahilor a fost complicată și mai mult de faptul că în timpul războiului a izbucnit o epidemie de ciumă - o boală teribilă și mortală. Documentele publicate indică faptul că populația Principatelor era împovărată cu impozite de provizii (cereale, făină), precum și cu fân și furaje pentru hrănirea cailor. Pentru nevoile spitalelor, de la populație se luau tauri și oi pentru a hrăni bolnavii, cai și boi, precum și căruțe, au fost luate de la locuitorii Principatelor pentru a transporta arme, muniție și tot ce este necesar pentru operațiunile de luptă. Locuitorii înșiși erau folosiți ca surugii pentru boii și caii luați de la ei. Clădirile care au rămas întregi

au fost folosite ca spitale și depozite pentru depozitarea armelor, prafului de pușcă și muniției. Toate aceste greutăți insuportabile nu au creat deloc o dispoziție pozitivă a populației locale față de trupele ruse. De asemenea, situația populației Principatelor a fost agravată de distrugerea locuințelor, jafuri, incusiv din partea dezertorilor și pur și simplu arbitrar din partea militarilor, care uneori înclinau spre acte criminale, copleșiți de setea de îmbogățire rapidă. Însă Rusia, îndreptându-se spre scopul său final – de a lua în stăpânire strâmtorile - nu a acordat atenție suferinței atât a soldaților săi, cât și a populației românești. Sentimentele pro-ruse și dorința Sankt-Petersburgului de a crea din Principate o barieră stabilă împotriva Porții, au creat condiții favorabile pentru apariția unei zone tampon în regiunea carpato-dunăreană, care ar depinde în mare măsură de Rusia după 1774 și care ar avea perspective foarte negative pentru dominația otomană în Balcani. Istoriografia sovietică moldovenească nu a recunoscut planurile anexioniste cu privire la Principate după pacea de la Kuciuk-Kainargi, menționând că Ecaterina a II-a „abia pe termen lung... a văzut scopul politicii sale de a le separa de Turcia și de a le uni într-un stat tampon unic”

Cuvinte-cheie: *principate, război, ispravnici.*

Unpublished documents on the socio-economic and military-political situation of the Danube (Romanian) Principalities during the russo-turkish war of 1768-1774

At the beginning of the war, representatives of the Moldavian clergy and boyars sent their representative to the Russian military command, assuring the Russians of their readiness not only to provide data on the Turkish troops, but also to prepare supplies of provisions and forage for the Russian army. However, the boyar elite was not united in such assurances. Considering the results of the previous Russian-Austrian-Turkish war of 1735-1739, the boyars were not sure of the military and diplomatic end of the war, and therefore were in no hurry to show their inclination towards the military-political elite. In early May 1769, the commander of the First Army, General-in-Chief Alexander Golitsyn, reported in his report to Catherine II that one could not rely on the help of the major boyars of the principality, and during the storming of Khotin, not only did they not provide assistance, but they also did not appear before the army. The great boyars behaved cautiously, because they were afraid of losing their position, in case of restoration of Ottoman jurisdiction, it would threaten not only a decrease in their social status, but also ruin. Ruin also threatened the Principalities themselves, which at the beginning of the winter of 1769 had already been attacked by Turkish-Tatar troops. Due to the hardships

and troubles of wartime, the civilian population abandoned their homes, took their simple belongings and fled to the forest and mountains. At the same time, the surviving population, without any concessions, was subject to taxes and duties by the police officers, who were mediators between the military-political elite and the population of the Principalities. The situation of both the Russian army and the Moldavans and Vlachs was further complicated by the fact that during the war an epidemic of plague broke out - a terrible and deadly disease. The published documents indicate that the population of the Principalities was burdened with food supplies (cereals, flour), as well as hay and fodder to feed the horses. For the needs of hospitals, oxen and sheep were taken from the population to feed the sick. Horses and oxen, as well as carts, were taken from the residents of the Principalities to transport weapons, ammunition and everything necessary for conducting military operations. The residents themselves were used as drivers with oxen and horses taken from them. The surviving buildings were used as hospitals and warehouses for storing weapons, gunpowder and ammunition. All these unbearable burdens did not create a positive disposition of the local population towards the Russian troops. Also, the population of the Principalities was burdened by the destruction of their homes, which suffered from the war; robbery and plunder of deserters; and simply by the arbitrariness of the military, who sometimes tended to commit criminal acts, driven by a thirst for quick enrichment. But Russia, moving towards its ultimate goal – to take possession of the Straits – did not pay attention to the suffering of both its soldiers and the Romanian population. Pro-Russian sentiments and the desire of St. Petersburg to create a stable barrier against the Porte from the Principalities created favorable conditions for the emergence of a buffer zone in the Carpathian-Danube region, which would largely depend on Russia after 1774. Which, in itself, would have had very negative prospects for Turkish domination in the Balkans. Moldavian Soviet historiography did not recognize the annexation plans regarding the Principalities in the immediate future after Kucuk Kainarji, noting that Catherine II “only in the long-term plan... saw the goal of her policy in tearing them away from Turkey and uniting them into one buffer state.”

Key words: *principalities, war, police officers.*

Vlad Mischevca

dr., conf. cercet.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0003-3461-2534

Principatele Române în cadrul Problemei Orientale:

Pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774)

În urmă cu 250 de ani, la 10 (21) iulie 1774, într-o tabără de lângă micul sat Kuciuk-Kainargi (în turcă: Küçük Kaynarca, actualmente în Bulgaria), a fost semnat un important Tratat de pace între Imperiul Rus și Poarta Otomană. El a determinat relațiile comerciale, economice și diplomatice dintre cele două puteri pentru mulți ani de acum înainte. Mai mult, acordul a schimbat raportul de putere dintre Turcia și Rusia în favoarea acesteia din urmă – tratatul fiind o importantă etapă a crizei Orientale. Anul 1774 este considerat drept începutul unor schimbări calitative în relațiile Principatelor Române cu Poarta Otomană, favorizând creșterea atribuției acestora pe arena internațională și ameliorarea situației interne. La insistența diplomatică a boierilor autohtoni Imperiul Rus a prevăzut în articolul XVI al tratatului reconfirmarea vechilor privilegii, făcându-se astfel o diminuare a aservirii Principatelor de către Poartă: Pacea de la 1774 schimba paradigma raporturilor politice ruso-turce. Prin semnarea Tratatului de la Kuciuk-Kainargi factorul extern, îndeosebi cel „rusesc”, devine un vector permanent în toate problemele care făceau obiectul raporturilor dintre Poarta Otomană și Principate. Dreptul de protecție al Rusiei va prilejui agravarea și permanentizarea situației Principatelor ca obiect de litigiu ruso-turc, în care amestecul celorlalte puteri va evolua o dată cu agravarea Problemei Orientale. De acest drept împărații ruși au profitat doar atunci, când circumstanțele internaționale erau favorabile Rusiei. Văzând cum se împarte Polonia și alertați de acest exemplu alarmant, boierii moldoveni subliniau într-un memoriu din 27 iulie / 7 august 1775, adresat ambasadorului extraordinar și plenipotențiar al Rusiei la Constantinopol N.V. Repnin „Poarta e obligată să ne mențină toate drepturile și privilegiile noastre și să ne conserve libertatea și patria noastră în virtutea tratatului (de la Kuciuk-Kainargi), fără cea mai mică dezmembrare, astfel cum este în mod expres enunțat la fel în ultimul tratat”. Or, la puțin timp după încheierea Tratatului de la Kuciuk-Kainargi, Rusia, având o atitudine echivocă, nu s-a hotărât să intervină împotriva anexării părții de nord a Moldovei (Bucovinei) de către Habsburgi. Astfel, după războiul ruso-turc (1768-1774), care s-a încheiat dezastruos pentru Poartă, și după tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi, „Chestiunea orientală” s-a accentuat și a fost privită cu

maximă îngrijorare de Marea Britanie, Franța și alte puteri europene. Dacă până atunci achizițiile teritoriale ale Habsburgilor păreau cele mai consistente (Ungaria, Transilvania, Banat, parte a Serbiei, temporar și Oltenia, ulterior Bucovina), apoi după 1774 echilibrul sud-estului Europei amenința să fie bulversat de Rusia Ecaterinei a II-a (1762-1796). Austriei erau aparent cei mai preocupați de progresele rusești în regiune, crezând – pe bună dreptate – că Ecaterina a II-a căuta să realizeze intențiile lui Petru cel Mare cu privire la Bosfor și Dardanele și cucerirea Constantinopolului.

Cuvinte-cheie: *Războiul ruso-turc (1768-1774), Pacea din 1774, Tratatul de la Kuchuk-Kainargi, Principatele Române, Rusia, Imperiul Otoman, Diplomatie, Problema Orientală, Ecaterina a II-a.*

The Romanian Principalities in the Eastern Question: The Peace of Kuchuk-Kainargi (1774)

250 years ago, on 10 (21) July 1774, in a camp near the small village of Kuchuk-Kainargi (in Turkish: *Küçük Kaynarca*, currently in Bulgaria), an important peace treaty was signed between the Russian Empire and the Ottoman. He determined the commercial, economic and diplomatic relations between the two powers for many years to come. Moreover, the agreement changed the balance of power between Turkey and Russia in favor of the latter – the treaty being an important stage of the Eastern crisis. The year 1774 is considered as the beginning of qualitative changes in the relations of the Romanian Principalities with the Ottoman Porte, favoring the increase of their attribution in the international arena and the improvement of the internal situation. At the diplomatic insistence of the local boyars, the Russian Empire provided in Article XVI of the treaty the reconfirmation of the old privileges, thus reducing the enslavement of the Principalities by the Porte: The Peace of 1774 changed the paradigm of Russian-Turkish political relations. With the signing of the Kuchuk-Kainargi Treaty, the external factor, especially the “Russian” one, becomes a permanent vector in all the issues that were the subject of relations between the Ottoman Porte and the Principalities. Russia’s right of protection will cause the aggravation and perpetuation of the situation of the Principalities as an object of Russian-Turkish litigation, in which the interference of the other powers will evolve along with the aggravation of the Eastern Question. The Russian emperors took advantage of this right only when the international circumstances were favorable to Russia. Seeing how Poland was being divided and alerted by this alarming example, the Moldavian boyars emphasized in a memorandum dated July 27 / August 7, 1775, addressed to the ambassador extraordinary and plenipotentiary of Russia

in Constantinople N.V. Repnin “The Porte is bound to maintain all our rights and privileges, and to preserve our liberty and our country by virtue of the treaty (of Kuchuk-Kainargi), without the least dismemberment, as is expressly stated likewise in the last treaty “. However, shortly after the conclusion of the Treaty of Kuchuk-Kainargi, Russia, having an equivocal attitude, did not decide to intervene against the annexation of the northern part of Moldavia (Bucovina) by the Habsburgs. Thus, after the Russo-Turkish war (1768-1774), which ended disastrously for the Porte, and after the Kuchuk-Kainargi peace treaty, the Eastern Question became more acute and was viewed with the utmost concern by Great Britain, France and other European powers. If until then the territorial acquisitions of the Habsburgs seemed the most consistent (Hungary, Transylvania, Banat, part of Serbia, temporarily and Oltenia, later Bucovina), then after 1774 the balance of southeastern Europe threatened to be upset by Catherine II’s Russia (1762-1796). The Austrians were apparently most concerned with Russian advances in the region, believing – rightly – that Catherine II was seeking to realize Peter the Great’s intentions regarding the Bosphorus and the Dardanelles and the conquest of Constantinople.

Key words: *Russo-Turkish war (1768-1774), The Peace of 1774, Kuchuk-Kainargi Treaty, Romanian Principalities, Russia, Ottoman Empire, Diplomacy, Eastern Question, Catherine II.*

Alina Felea

dr. hab., conf. cercet.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-7449-0001

Relațiile interpersonale în familie în lumina documentelor din Țara Moldovei din sec. al XVII-lea – începutul sec. al XIX-lea

Comunicarea se va axa pe prezentarea relațiilor de familie prin prisma documentelor din Țara Moldovei, atât cele inedite, selectate din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova și din cele ale Serviciului Județean de Arhivă Iași, cât și cele publicate în colecții valoroase de documente. La baza comunicării vor sta, în primul rând, documentele particulare, fiecare dintre ele ilustrând diferite aspecte ale relațiilor interpersonale în familie: relațiile între soți, relațiile între părinți și copii, relațiile între rudele de sânge și cele prin alianță. *Testamentele*, izvoare unice de cercetare, prezintă pe larg relațiile dintre rude, permițând pătrunderea în universul vieții private a familiei. Testamentele conțin date despre viața particulară a testatarului,

despre relația cu soția, copiii, alte rude, neînțelegerile în familie, evoluția relațiilor intrafamiliale în urma încheierii căsătoriilor repetate etc. Totodată prin prisma relațiilor se justifică uneori și împărțirea averii. Procesele intentate în urma implementării testamentelor ilustrează relațiile dintre moștenitori, în mare parte rude de sânge, frați și surori, unchi, mătușe etc. Datele arată atât exemple de relații afectuoase, de prietenie, cât și de ură și ceartă. Astfel, diata elaborată de Adrienă Imbault la 25 noiembrie 1785 este un caz deosebit, toată averea și mobilă și imobilă a fost lăsată ginerelui grafului Iacob Logothetti pentru grija ce a arătat-o față de copii, fiind un bun tată, pentru că a fost un bun stăpân asupra gospodăriei, pentru că a fost un bun soț pentru fiica ei Ecaterina și pentru că a fost un bun ginere. Pe când altele sunt exemple negative, de exemplu în diata lui Grigore Gușul din Botoșani, datată cu 26 octombrie 1787 este relatată violența copiilor față de părinți. În prim-plan apare relația încordată cu familia fiicei căsătorite, în special cu ginerele. Testatarul, fiind bătran și neputincios, a fost alungat din casă și bătut, iar ginerele i-a spart capul. *Acte de donație și de vânzare-cumpărare* oferă importante secvențe privind relațiile părinților cu copiii din mariajele anterioare, ilustrează relațiile de rudenie, de exemplu nași-fini, dar și relațiile cu anumite rude. *Foile de zestre* reflectă, în special, relația dintre părinți și copii, în dependență dacă părinții au blagoslovit sau nu căsătoria. procesele de judecată provocate de faptele de dăruire a zestre. *Cererile și adresările persoanelor către oficialitățile civile sau ecleziastice* în care se reflectă comportamentul violent al soțului față de soția sa, din diferite cauze -de la alcoolism la adulter, sau comportamentele necuviincioase ale unuia dintre soți. În această categorie se încadrează cererile de divorț ale soților, care arată evoluția relațiilor în cadrul familiei conjugale și cauzele pentru care se cere disoluția căsătoriei. Deși sursele enunțate sunt de o valoare incontestabilă pentru cercetarea noastră, totuși ele au și o anumită limită, nu ne permit a explica anumite momente, de exemplu a rolului sentimentului uman în relații etc.

Cuvinte-cheie: familie, relații, Țara Moldovei, documente, diate, foi de zestre.

Interpersonal relationships in the family in the light of documents from Principality of Moldova from the 17th century – beginning of the 19th century

The communication will focus on the presentation of family relationships through the prism of documents from Principality of Moldova, both the original ones, selected from the funds of the National Archive of the Republic of Moldova and those of the Iași County Archives Service, as well

as those published in valuable collections of documents. The basis of communication will be, first of all, private documents, each of them illustrating different aspects of interpersonal relationships in the family: relationships between spouses, relationships between parents and children, relationships between blood relatives and those through alliance. *The wills*, unique sources of research, present in detail the relations between the relatives, allowing the penetration into the universe of the private life of the family. The wills contain data about the private life of the testator, about the relationship with the wife, children, other relatives, misunderstandings in the family, the evolution of intra-family relations following the conclusion of repeated marriages, etc. At the same time, the sharing of wealth is sometimes justified through the prism of relationships. Lawsuits filed following the implementation of wills illustrate the relationships between heirs, mostly blood relatives, brothers and sisters, uncles, aunts, etc. The will show both examples of affectionate relationships, of friendship, as well as of hatred and strife. Thus, the will elaborated by Adriena Imbault on November 25, 1785 is a special case, all the wealth, both movable and immovable, was left to the son-in-law, Count Iacob Logothetti, for the care he showed towards the children, being a good father, because he was a good master of the household, because he was a good husband for her daughter Ecaterina and because he was a good son-in-law. While others are negative examples, for example in the will of Grigore Guşul from Botoşani, dated October 26, 1787, it is reported the violence of children towards their parents. In the foreground appears the strained relationship with the family of the married daughter, especially with the son-in-law. The testator, being old and infirm, was kicked out of the house and beaten, and the son-in-law broke his head. *Donation documents and purchase- sale documents* provide important sequences regarding the relationships of parents with children from previous marriages, illustrate kinship relationships, for example godfathers-sons, but also relationships with certain relatives.

Dowry sheets reflect, in particular, the relationship between parents and children, depending on whether or not the parents blessed the marriage. the lawsuits caused by the acts of dowry giving *Requests and addresses of people to civil or ecclesiastical officials* that reflect the husband's violent behavior towards his wife, for various reasons - from alcoholism to adultery, or the improper behavior of one of the spouses. This category includes the divorce requests of the spouses, which show the evolution of relations within the conjugal family and the causes for which the dissolution of the marriage is requested. Although the enumerated sources are of indisputable value for our research, they also have a certain limit, they do not allow

us to explain certain moments, for example, the role of human feeling in relationships, etc.

Key words: *family, relationships, Principality of Moldova, documents, wills, dowry sheets.*

Eugen Cernenchi

cercet. șt.

Institutul de Istorie a Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0009-0002-9833-0368

Războiul ruso-turc din anii 1806-1812 și tătarii din sudul Basarabiei

Printre multiplele consecințe ale războaielor ruso-otomane de la sf. sec. XVIII – începutul sec. XIX a fost și evacuarea de către administrația militară rusă a populației musulmane din Basarabia (din raialele Hotin, Bender, Ackerman, Chilia și a tătarilor și nogailor din Bugeac). În primele etape ale războiului din anii 1806-1812 cea mai mare parte a tătarilor și nogailor au trecut în Dobrogea, iar o altă parte a fost silită de administrația militară rusă să se strămute, în anul 1807, în gubernia Taurida, în regiunile din nordul Mării Azov. În consecință, Imperiul Rus a lichidat ultima stăpânire tătară autonomă în partea europeană a continentului. Cercetarea desfășurării și consecințelor evacuării familiilor de tătari din sudul Basarabiei permite să evidențiem anumite particularități ale politicii expansioniste țariste în nordul Mării Negre și Dunărea de Jos.

Cuvinte-cheie: *tătarii din Bugeac, Nogaii, Hoarda Edisan, Imperiul Rus, hotarul „celor două ceasuri”.*

The Russo-Ottoman War of 1806-1812 and the Tatars of Southern Bessarabia

Among the multiple consequences of the Russian-Ottoman wars from the end of the century XVIII - beginning of the century. XIX was also the evacuation by the Russian military administration of the Muslim population of Bessarabia (from the districts of Hotin, Bender, Ackerman, Chilia and the Tatars from Bugeac). In first stages of the war from 1806-1812, most of the Tatars went to Dobrogea, and another part was forced by the Russian military administration to relocate, in 1807, to the Taurida governorate, in the regions north of the Sea of Azov. Consequently, the Russian Empire liquidated the last autonomous Tatar rule in the European part of the continent. Researching the development and consequences of the

evacuation of the Tatar families from the south of Bessarabia allows us to highlight certain particularities of the tsarist expansionist policy in the north of the Black Sea and the Lower Danube.

Key words: *tatars from Bucak, Nogay, Yedisian Horde, Russian Empire, border of the “two hours”.*

Teodor Candu

dr., conf. cercet., cercet. șt. coord.

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-1139-993X

Condica Sămeșiei ținutului Codru (1813-1814).

Contribuție la valorificarea izvoarelor istorice

Valorificarea izvoarelor istorice reprezintă un domeniu ce impune mari eforturi pentru identificare și punerea în circuitul public a documentelor. Deși mai bine de două secole de la fondarea științei istorice naționale editarea și valorificarea surselor istorice a reprezentat o prioritate pentru generații de istorici și de împătimiți ai trecutului, totuși sesizăm că pentru unele regiuni ale spațiului românesc acest proces este făcut doar parțial, sau în de obște au fost văduvite de atenția cercetătorilor, în această situație se află și ținuturile din sud-vestul interfluviului pruto-nistrean, adică teritoriile fostelor ținuturi Hotrăniceni, Codru și Greceni, constituite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de-a lungul „fâșiei celor două ceasuri”. În pofida faptului că sunt cunoscute mai multe surse referitoare la aceste teritorii, cu regret întrucât respectivele sunt dispărute prin diferite colecții de arhivă, sau valorificate prin editare sporadic, se impune o atenție aparte pentru identificarea lor și încadrarea într-un opus special ce ar ilustra evoluția spațiului amintit și a populației din regiune. În această ordine de idei, de o importanță majoră ar fi semnalarea a cât mai multe surse de acest gen, de la diferite etape istorice. În rezultatul cercetării fondurilor din fosta Arhivă Națională a Republicii Moldova, astăzi, Fondul arhivistic guvernamental al Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova, am identificat o unitate de păstrare în Guvernământului provizoriu al regiunii Basarabiei, intitulată în inventarul fondului cu denumirea: „Журнал записи обязательств разных лиц Кодракого исправничества” – 1813. Sau după cum este trecută pe foaia de titlu a dosarului: „Книга на записку обязательств разных лиц в Кодрском исправничестве за 1813 год”, sau „Codru. Condică de zapisă ce dau uni(i) și alți(i). 1813 anul mai...”.

De fapt, dosarul reprezintă un registru de documente intrate la Sămeșia Isprăvniciei ținutului Codru pentru a fi autentificate. Acest dosar ne oferă un tablou despre tipologia actelor ce erau depuse pentru confirmarea Isprăvniciei de către locuitori, cum ar fi tranzacții comerciale, acte de vânzare cumpărare, angajamente individuale, sau a comunităților pe diverse chestiuni. Izvorul dat reflectă o situație de fapt ce se atestă la începuturile instituirii administrației imperiale ruse, care la nivel de ținuturi va păstra în instrumentariul administrativ acele obiceiuri de conducere ce au fost create încă de pe timpul când teritoriul a fost parte componentă a Țării Moldovei.

Cuvinte-cheie: *Țara Moldovei, regiunea Basarabia, ținutul Codru, Isprăvnicie, Sămeșie, administrație.*

The Condicta of Chancellery of Codru district (1813-1814). Contribution to the valorization of historical sources

The valorization of historical sources is a field that requires great efforts to identify and put the documents in the public circuit. Although for more than two centuries since the foundation of the national historical science, the editing and valorization of historical sources has been a priority for generations of historians and lovers of the past, however we notice that for some regions of the Romanian space this process is only partially done, or in communities have been left out of the researchers' attention, in this situation are also the lands in the southwest of the Pruto-Dniester interfluve, i.e. the territories of the former Hotrăniceni, Codru and Greceni districts, established in the second half of the XVIIIth century along "the strip of the two clocks". Despite the fact that several sources are known about these territories, with regret that they are disparate through different archive collections, or capitalized through sporadic editing, a special attention is required for their identification and inclusion in a special opus that it would illustrate the evolution of the mentioned space and the population of the region. In this line of ideas, it would be of major importance to point out as many sources of this kind from different historical stages as possible. As a result of the research of the funds from the former National Archive of the Republic of Moldova, today the Government Archival Fund of the National Agency of Archives of the Republic of Moldova, we identified a storage unit in the Provisional Government of the Bessarabia region, titled in the inventory of the fund with the name, „Журнал записи обязательств разных лиц Кодракого исправничества” – 1813. Or as it is written on the title page of the file: “Книга на записку об обязательствах разных лиц в Кодрском исправничестве за 1813 год”, or „Codru. Record condition gi-

ven by one(s) and other(s). 1813 May...”. In fact, the file represents a register of documents entered at the Codru District Administrative Office to be authenticated. This file gives us a picture of the typology of the documents that were submitted for the confirmation of the Administration by the inhabitants, such as commercial transactions, sale purchase documents, individual commitments, or of the communities on various issues. The given source reflects a factual situation attested to at the beginning of the establishment of the Russian imperial administration in the region, which at the level of the lands will preserve in the administrative instruments those leadership habits that were created since the time when the territory was a component part of the Moldova Principality.

Key words: *Moldova Principality, Bessarabia region, Codru district, Ispravnicie, Sămeșie, administration.*

Igor Cereteu

dr. hab., conf. univ.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0009-0004-6338-9313

Informații inedite despre tipografia particulară a lui Nicanor Dezideriev din Chișinău

Activitatea tipografică de la Chișinău începe cu deschiderea în 1814 a Tipografiei Exarhicești prin contribuția Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în care erau imprimate doar cărți de factură bisericească și unele didactice. În 1834 a fost deschisă la Chișinău Tipografia Administrației Regionale, care executa toate comenzile de tipărire ale Cancelariei guvernatorului și a altor instituții de stat. După îndelungate eforturi, la 17 ianuarie 1841 Achim Popov înființează la Chișinău prima litografie privată, iar în urma a numeroase demersuri, la 4 mai 1843 a obținut permisiunea de a instala o tipografie. Abia la 9 aprilie 1858, s-a permis prin decizia senatului rus înființarea tipografiilor particulare în imperiu. Printre primele solicitări, după apariția acestei decizii a fost cea a lui Nicanor Ilarion Dezideriev, care în urma demersurilor înaintate către guvernatorul Basarabiei și Ministerul Afacerilor Interne a obținut permisiunea de a deschide a doua tipografie privată în Basarabia la 19 mai 1858. Nicanor Dezideriev își dorea să se impună pe piața de produse tipografice din Basarabia în concurență cu cea a lui Achim Popov. Concurența cu Popov a fost loială, iar colaborarea a fost destul de productivă. Înființarea tipografiei lui Dezideriev a înfruntat anumite greutăți. În aceeași perioadă au depus cerere de înființare a unei tipografii priva-

te Nikolai Feodor Konceakovski, care îi luase lui Dezideriev, contrar voinței sale utilajul tipografic. Cu toate acestea, tipografia lui Nicanor Dezideriev a funcționat în continuare și se cunoaște că a tipărit comenzi particulare de blanchete și reclame. Este cunoscut că în 1960 acesta a tipărit o carte, pe care a imprimat-o un an mai devreme Achim Popov. Se poate crede că Dezideriev a împrumutat de la Popov matrițele cu textul cules și a imprimat un al doilea tiraj al cărții. În anul 1875 Nicanor Dezideriev a decedat și tipografia a fost preluată la 12 decembrie 1875 de sora sa, Sofia Dezideriev. Aceasta, fiind bolnavă și urmând un curs de tratament în orașul Balta, fratele său Pavel Dezideriev insistă la 18 iulie 1879 să gestioneze tipografia surorii sale. Sofia Dezideriev a decedat în scurt timp, iar la 28 iulie 1879 Pavel cere permisiunea ca să vândă tipografia Sofiei Dezideriev lui Ivan Alexandrovici Lupandin, locuitor al Chișinăului, candidat în drept al Universității din Moscova: o mașină de scris rapid, o presă tipografică manuală, diferite seturi de litere în nouă casete din lemn diferite, înregistrate în caietele cu funie din tipografie. În luna iulie 1879 a fost eliberată adeverința prin care se permite lui Ivan Lupandin să cumpere tipografia Sofiei Dezideriev.

Cuvinte-cheie: *tipografie, Chișinău, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Basarabia, Nicanor Dezideriev.*

New details regarding Nicanor Dezideriev's private typography in Chisinau

The printing activity in Chisinau began with the opening in 1814 of the Exarchist Printing House with the contribution of Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni, in which only books of church use and some didactic ones were printed. In 1834, the Printing Office of the Regional Administration was opened in Chisinau, which executed all the printing orders of the Governor's Chancellery and other state institutions. After long efforts, on January 17, 1841, Achim Popov established the first private lithography in Chisinau, and after numerous efforts, on May 4, 1843, he obtained permission to install a printing house. It was only on April 9, 1858, that the establishment of private printing houses in the empire was allowed by the decision of the Russian senate. Among the first requests, after the appearance of this decision, was that of Nicanor Ilarion Dezideriev, who, following the steps forwarded to the governor of Bessarabia and the Ministry of Internal Affairs, obtained permission to open the second private printing house in Bessarabia on May 19, 1858. Nicanor Dezideriev wanted to establish himself on the market of printing products in Bessarabia in competition with that of Achim Popov. The competition with Popov was fair, and the collaboration was quite productive. The establishment of De-

sideriev's printing house faced certain difficulties. In the same period they applied for the establishment of a private printing house to Nikolai Feodor Konceakovski, who had taken the printing press from Desideriev against his will. However, Nicanor Desideriev's printing house continued to operate and is known to have printed private orders of blankets and advertisements. It is known that in 1960 he printed a book, which was printed a year earlier by Achim Popov. It can be believed that Dezideriev borrowed the molds with the collected text from Popov and printed a second edition of the book. In 1875, Nicanor Dezideriev died and the printing house was taken over on December 12, 1875 by his sister, Sofia Dezideriev. She, being sick and following a course of treatment in the city of Balta, her brother Pavel Desideriev insists on July 18, 1879 to manage his sister's printing house. Sofia Desideriev died shortly after, and on July 28, 1879, Pavel asks for permission to sell Sofia Desideriev's printing house to Ivan Alexandrovich Lupandin, a resident of Chisinau, a law candidate at Moscow University: a fast typewriter, a manual printing press, different sets of letters in nine different wooden boxes, recorded in the rope notebooks of the printing house. In July 1879, the certificate was issued allowing Ivan Lupandin to buy Sofia Desideriev's printing house.

Key words: *typography, Chisinau, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Bessarabia, Nicanor Dezideriev.*

Sergiu Boțolin

drd., asist. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0003-4016-4133

Rolul elitei locale în formarea structurilor periferiilor occidentale ale Imperiului Rus

Studiul analizează rolul pe care elita locală l-a avut în formarea structurilor administrative și politice ale periferiilor occidentale ale Imperiului Rus, în special în Polonia, Finlanda și Basarabia, în perioada imediat următoare anexării. Într-o perioadă marcată de expansiunea teritorială a imperiului, guvernul rus s-a confruntat cu realități sociale și politice complexe și complicate în această regiune. Aceste teritorii aveau tradiții puternic înrădăcinate, iar elita locală, prin influența exercitată, nu era un actor de neglijat. Periferiile occidentale nu reprezentau simple margini ale sistemului imperial sau entități exterioare acestuia, ci constituiau o parte esențială și integrantă din acesta, aducând cu ele diversități și particularități.

Această „unitate în diversitate” nicidecum nu trebuie privită ca o deviză politică, ci ca o reflecție a unei realități complexe în interacțiunile dintre centru și periferie, în care cea din urmă trebuie văzută ca un actor capabil să influențeze comportamentul centrului, și nu doar ca un simplu receptor al deciziilor acestuia. Cu alte cuvinte, centrul și periferia, mai ales în cazul celei occidentale, reprezentau doi subiecți distincți, interdependenți, chiar dacă neechivalenți, dar care se modelau reciproc printr-un flux intens de interacțiuni, iar maleabilitatea centrului în fața specificului local depindea foarte mult de puterea reacției locale. Așa încât, adesea, centrul încerca să nu riște stabilitatea regiunii prin forțarea omogenizării, preferând o abordare flexibilă care să mențină echilibrul și să asigure respectarea intereselor imperiului. Pe lângă aceasta, experiența administrării periferiilor occidentale a oferit și un bun prilej pentru autoritățile centrale pentru a testa noi modele de guvernare, mai ales în contextul tentativelor de reformă structurală a imperiului, demarate la începutul secolului al XIX-lea. Aceste măsuri, majoritatea cu tentă liberală, nu puteau fi testate din start în regiunile interne ale imperiului din cauza opoziției drastice din partea grupurilor conservatoare. De aceea, în teritoriile poloneze, Finlanda și chiar Basarabia – denumite convențional în text periferii occidentale, Centrul a fost determinat să adopte o abordare flexibilă, evitând impunerea rapidă și strictă a normelor imperiale. În schimb, s-au recunoscut drepturile și privilegiile tradiționale ale elitei locale, conducând astfel la conturarea unor forme hibride de guvernare. Acestea combinau elemente ale administrației imperiale cu particularitățile locale și, în funcție de evoluția regională, periodic se orientau fie către omogenizare, fie către conservarea elementelor specifice locale. Prin acceptarea noii autorități de către elite, Centrul nu doar își facilita exploatarea economică și geostrategică a regiunii, ci își asigura și legitimitatea prezenței în noile teritorii. În vederea consolidării acestei legitimități, mai ales în periferiile occidentale, supremația politică impusă inițial prin forță trebuia să fie transformată într-o recunoaștere și acceptare a nivelului pretins avansat sau chiar a superiorității civilizaționale de către elita locală. Se urmărea ca această interacțiune să transceadă într-o coeziune, având ca scop stabilirea unui front comun în implementarea politicilor imperiale la periferie. Prin asocierea parțială a elitei locale în administrarea regiunii, autoritățile ruse câștigau nu doar avantaje pragmatice și legitimitate crucială pentru prezența lor în teritoriile anexate, dar și validau statutul de clasă socială superioară al acestei elite, conferindu-i astfel un rol recunoscut de noua putere dominantă. Această abordare crea un raport reciproc avantajos, în care atât autoritățile ruse, cât și elitele locale beneficiau de pe urma colaborării. Mai ales că alianța dintre autocrația

rusă și nobilime s-a dovedit a fi un mecanism de mobilizare excepțional de eficient pentru gestionarea resurselor într-un vast imperiu care nu dispunea încă de instituții consolidate precum și o birocrăție educată în acest sens.

Cuvinte-cheie: *Imperiul Rus, elite locale, legitimitatea, periferiile occidentale.*

The role of the local elite in shaping the structures of the western peripheries of the Russian Empire

The study analyzes the role that the local elite had in the formation of the administrative and political structures of the western peripheries of the Russian Empire, especially in Poland, Finland and Bessarabia, in the period immediately following the annexation. In a period marked by the territorial expansion of the empire, the Russian government faced complex and complicated social and political realities in this region. These territories had strongly rooted traditions, and the local elite, through the influence they exercised, was not an actor to be neglected. The western peripheries were not mere edges of the imperial system or external entities to it, but constituted an essential and integral part of it, bringing with them diversities and particularities. This “unity in diversity” should by no means be seen as a political motto, but as a reflection of a complex reality in the interactions between the center and the periphery, in which the latter should be seen as an actor capable of influencing the behavior of the center, and not just as a simple receiver of his decisions. In other words, the center and the periphery, especially in the case of the western one, represented two distinct, interdependent subjects, even if not equivalent, but which shaped each other through an intense flow of interactions, and the malleability of the center in the face of local specificity depended very much on local reaction strength. So often the center tried not to risk the stability of the region by forcing homogenization, preferring a flexible approach that would maintain the balance and ensure respect for the interests of the empire. Besides this, the experience of administering the western peripheries also provided a good opportunity for the central authorities to test new governance models, especially in the context of the attempts at structural reform of the empire, started at the beginning of the 19th century. These measures, mostly liberal in tone, could not be tested from the start in the inner regions of the empire because of the drastic opposition from conservative groups. Therefore, in the Polish territories, Finland and even Bessarabia – conventionally called the western peripheries in the text, the Center was determined to adopt a flexible approach, avoiding the quick

and strict imposition of imperial norms. Instead, the traditional rights and privileges of the local elite were recognized, thus leading to the emergence of hybrid forms of government. These combined elements of the imperial administration with local particularities and, depending on the regional evolution, periodically oriented either towards homogenization or towards the preservation of specific local elements. By accepting the new authority by the elites, the Center not only facilitated its economic and geostrategic exploitation of the region, but also ensured the legitimacy of its presence in the new territories. In order to consolidate this legitimacy, especially in the western peripheries, the political supremacy initially imposed by force had to be transformed into a recognition and acceptance of the allegedly advanced level or even civilizational superiority by the local elite. This interaction was intended to transcend into a cohesion, with the aim of establishing a common front in the implementation of imperial policies in the periphery. By partially associating the local elite in the administration of the region, the Russian authorities gained not only pragmatic advantages and crucial legitimacy for their presence in the annexed territories, but also validated the upper social class status of this elite, thus giving it a role recognized by the new dominant power. This approach created a mutually beneficial relationship where both the Russian authorities and local elites benefited from the collaboration. Especially since the alliance between the Russian autocracy and the nobility proved to be an exceptionally effective mobilization mechanism for the management of resources in a vast empire that did not yet have consolidated institutions and an educated bureaucracy in this sense.

Key words: *Russian Empire; local elite; western peripheries; legitimacy.*

Cristina Gherasim

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-8615-6086

Locuințele nobilimii basarabene sub dominație țaristă - spațiu de sociabilitate, divertisment și reprezentare socială

În primele decenii după anexare teritoriului dintre Nistru și Prut la Imperiul Rus s-au produs schimbări atât la nivel de arhitectură a spațiului, cât și la nivelul percepției și reprezentărilor despre spațiu ale populației. Boierii rămași/veniți în Basarabia după 1812, au început să-și amenajeze un

spațiul favorabil lor, pentru că casa, moșia acestuia reprezintă felul său de a fi, accepțiunile sale, ideile sale, fiind acel spațiu în care ei se simțeau în siguranță și protejați. Totodată, locuințele nobililor au devenit pentru aceștia un spațiu de sociabilitate, divertisment și reprezentare socială. Respectiv, după 1812, pe teritoriul Basarabiei apar, rând pe rând, curți boierești și conace. Spre exemplu, în stil „empir turque” a fost construită casa Olgăi Catargi de la Cobâlnea. Casa nu era înaltă, dar impunătoare, cu un balcon susținut de coloane groase. Mobila era în stil „empire”, iar de la paharnicul Petrache păstrându-se un portret-acuarelă și costumul său național. La Cubolta, nu departe de orașul Bălți, conacul familiei Leonard se înalța pe un deal, în mijlocul unei grădini, având în față patru coloane mari. Palatul avea un exterior impunător. Casa lui Pavel Șt. Leonard era deosebită prin interiorul său: lumina lustrelor și a candelabrelor se revarsau pe parchetul acestor săli întinse, cu numeroase piane și acea mobilă stilizată, care ne transportă gândul la epoca statuetelor de porțelan de Sevres și de Saxa ce ornamenta frumos semicoloanele din colțurile încăperilor. Un alt conac în stil empire a aparținut boierului Carastati, care ulterior a fost transformat într-un castel gotic ce avea pe acoperiș o arpă a lui Eol, care răsuna de parte la orice adiere de vânt. Constatin Stamati-Ciurea s-a așezat în anul 1860 cu traiul la conacul din Caracușeni, județul Hotin, unde și-a construit o frumoasă casă în stil „Louis XV”, înconjurată de un parc, înzestrat de grădinari francezi, cu serele pline cu flori și plante rare. Cercetarea infrastructurii universului domestic al elitei sociale basarabene, ne permit să stabilim formele de sociabilitate și divertisment care se desfășurau în spațiul public și privat al reședințelor nobiliare: baluri, seri literare, diverse jocuri și discuții pe subiecte de actualitate etc.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, nobilime, țarism, conac, sociabilitate, divertisment.*

The dwellings of the Bessarabian nobility under tsarist rule - space for sociability, entertainment and social representation

In the first decades after the annexation of the territory between the Dniester and the Prut to the Russian Empire, changes occurred both at the level of the architecture of the space and at the level of the population's perception and representation of space. The boyars, who remained/ came to Bessarabia after 1812, began to set up a space favorable to them, because their houses, their estates represented their way of being, their attitudes, their ideas, being that space where they felt safe and protected. At the same time, the nobles' dwellings became for them a space of sociability, entertainment and social representation. Respectively, after 1812

on the territory of Bessarabia, boyar courts and mansions appear one by one. For example, Olga Catargi's house from Cobâlnea was built in the „*empir turque*” style. The house was not tall, but imposing, with a balcony supported by thick columns. The furniture was in the “Empire” style, and a watercolor portrait and a national costume were preserved by the glass-maker Petrache. In Cubolta, not far from the town of Bălți, the Leonard family mansion was rising on a hill, in the middle of a garden having four large columns in front. The palace had an imposing exterior. Pavel Stefan Leonard's house was unusual for its interior: the light of the chandeliers poured onto the parquet of the spacious rooms with numerous pianos and stylized furniture, which transports us to the era of the Sevres and Saxa porcelain statuettes that beautifully decorated the semi-columns in the corners of the rooms. Another empire-style mansion belonged to the nobleman Carastati that was later transformed into a Gothic castle that had an Aeolian harp on the roof, which could be heard from far away at any breeze. In 1860 Constatin Stamati-Ciurea settled at the mansion in Caracușeni, Hotin County, where he built a beautiful house in “Louis XV” style, surrounded by a park, endowed with greenhouses full of flowers and rare plants by French gardeners. The research of the infrastructure of the domestic universe of the Bessarabian social elite allows us to establish the forms of sociability and entertainment that took place in the public and private space of the nobles' dwellings: balls, literary evenings, various games and discussions on current topics, etc.

Key words: *Bessarabia, nobility, tsarism, mansion, sociability, entertainment.*

Galina Corman

dr., lect. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

„Asia” și „Europa” în descrierile călătorilor ruși a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea

În literatura rusă de călătorie din prima jumătate a secolului al XIX-lea se profilează două imagini contradictorii despre Basarabia una “asiatică” și una “europeană”. Călătorii descriu o Basarabie “asiatică” prin descrierea ei ca o țară sălbatică; pustie; cu pământ neprelucrat; înapoiată; dominată de ciumă; cu un trecut barbar, tătar și turcesc; locuită preponderent de: țigani sălbatici, moldoveni cu “obiceiuri asiatică”, înapoiți, leneși, lipsiți de educație, cruzi, ignoranți și de boieri bărboși, despotici, lipsiți de morală

și de educație, lenoși, aroganți și fără scrupule. În același timp, călătorii au descris o Basarabie „europeană”- ca parte componentă a civilizației antice europene. În centrul acestei imagini au stat descrierile: ruinelor castelelor și cetăților greci și genovezo-romane; exilul poetului roman Publius Ovidius Naso; lacul și izvorul lui Ovid; resturile valurilor lui Traian; urmele prezenței coloniștilor romani dar și originea latină a limbii moldovenilor inclusiv toponimia romană, tradițiile, obiceiurile, folclorul de origine romană a moldovenilor cât și originea latină a înșiși moldovenilor, populația majoritară. Deci teritoriul dintre Prut și Nistru situat geografic în Europa, a fost încorporat pe harta cognitivă a călătorilor ruși din prima jumătate a secolului al XIX-lea parțial spațiului „Asiei” și perceput ca o „străinătate civilizatorică”. În același timp, Basarabia a fost percepută și ca un teritoriu european, care a făcut parte din istoria lumii antice. Aceste imagini contradictorii oglindesc transformările mentale și înțelegerea de sine sau autopercepția în Imperiul Țarist din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Gândirea călătorilor din această perioadă a decurs în juxtapunerile asimetrice „Europa” și „Asia”. Comunicarea își propune să se confrunte cu problema reprezentării teritoriului Basarabei proaspăt anexat Rusiei în descrierile călătorilor ruși din prima jumătate a secolului al XIX-lea și ridică întrebarea despre rolul jucat de textele descrierilor de călătorie în politica imperială rusă.

Cuvinte-cheie: *Basarabia; Imperiul Rus; Asia; Europa; Civilizație; Barbarie; discurs național-imperial; discurs oriental; Orientalism; proces de percepție; matrice de percepție, harta cognitivă; cultură; mentalitate.*

„Asia” and „Europe” in the descriptions of Russian travelers of Bessarabia in the first half of the 19th century

The Russian travel literature from the first half of the 19th century describe two contradictory images about Bessarabia, one „Asian” and one „European”. Travelers represent an „Asiatic” Bessarabia by describing it as a wild country; wilderness; with uncultivated land; backward; dominated by plague; with a barbarian, Tatar and Turkish past; inhabited mainly by: wild Cypses, Moldavians with „Asian habits”, backward, lazy, uneducated, cruel, ignorant and bearded boyars, despotic, lacking morals and education, lazy, arrogant and unscrupulous. At the same time, travelers described a „European” Bessarabia - as a component part of the ancient European civilization. At the center of this image were the descriptions of the ruins of Greek and Genoese-Roman castles and fortresses; the exile of the Roman poet Publius Ovidius Naso; Ovid’s lake and spring; the remains of Trajan’s

waves; traces of the presence of Roman colonists; but also the Latin origin of the Moldavian language, including Roman toponymy, the traditions, customs, folklore, as well as the Roman origin of the majority population, the Moldovans themselves. So the territory between the Prut and the Dniester, geographically located in Europe, was incorporated on the cognitive map of Russian travelers from the first half of the 19th century as part of the space of „Asia” and perceived as a „civilizational foreignness”. At the same time, Bessarabia was also perceived as a European territory, which was part of the history of the ancient world. These contradictory images reflect the mental transformations and self-understanding or self-perception in the Tsarist Empire in the first half of the 19th century. The thinking of travelers from this period proceeded in the asymmetrical juxtapositions of „Europe” and „Asia”. The communication aims to confront the problem of the representation of the territory of Bessarabia newly annexed to Russia in the descriptions of Russian travelers from the first half of the 19th century and raises the question about the role played by the texts of travel descriptions in the Russian imperial policy.

Key words: *Bessarabia; Russian Empire; Asia; Europe; Civilization; Barbarian; national-imperial discourse; oriental discours; Orientalism; perception process; perception matrix, cognitive map; culture; mentality.*

Ion Gumenâi

dr. hab., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Agenția Națională a Arhivelor

Cod ORCID : 0000-0002-4501-3855

Prezența românească în Muntele Athos în anii 60-70 ai secolului al XIX-lea

Subiectul prezenței românești în Muntele Athos, nu este unul de pionierat. Ne-am permis totuși o revenire la acest subiect bazându-ne pe o serie de surse de arhivă mai puțin cunoscute până acum. Perioada luată în discuție este iarăși aleasă nu întâmplător fiind vorba de o perioadă destul de dificilă urmare a politicii confesionale a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Unul din efectele acestei politici a fost migrarea unei părți din monahi în afara hotarelor țării. Pe de o parte a fost constituită o comunitate monahală în Basarabia, anexată la acel moment de către Imperiul Rus, cunoscută și ca comunitatea de călugări de la Chițcani sau mănăstirea Noul Neamț ce în linia majore spera la o revenire la situația anterioară prin intermediul aju-

torului împăratului rus văzut ca protector al ortodoxiei. O altă parte dintre monahi, au luat direcția tradițională spre Muntele Athos, fie stabilindu-se pe lângă schitul românesc Prodromu cu hramul „Sfântului Ioan Botezătorul”, fie în alte mănăstiri din Muntele Athos. În cazul nostru, ne vom referi tocmai la aceste două comunități monastice și a legăturilor dintre mănăstirea Noul Neamț și călugării de la Muntele Athos. Informațiile au fost de fapt culese din corespondența venită pe numele lui Andronic Popovici, unul din întemeietorii locașului monahal de la Copanca și ucenicul său, dar în același timp și un ucenic a lui Nectarie (cel mai cunoscut psalmist român din a doua jumătate a secolului al XIX) Calistrat Galactionovici, de asemenea devenit cunoscut drept copist de manuscrise muzicale. Din punct de vedere cronologic, corespondența acestora cuprinde un segment diacronic între 1864 și până la 1872, primul an fiind legat de cea mai recentă scrisoare care se află în colecțiile Agenției Naționale a Arhivelor, iar cel de al doilea an este unul apropiat de decesul interlocutorului lui Andronic Popovici. Referindu-ne nemijlocit la acest izvor, putem să menționăm că acesta cuprinde nu numai aspecte a relațiilor personale dintre acești doi monahi. Evident că aceasta poate scoate în evidență în primul rând necesitățile și doleanțele pe care le avea Andronic Popovici la Muntele Athos, dar și solicitările pe care le avea Calistrat Galactionovici sau alți interlocutori ai săi din munte față de Andronic. Pe de altă parte însă peregrinările ierodiaconului Calistrat ne permite să depistăm acea prezență a monahilor români în Muntele Athos, fiind vorba fie de schitul Podrom, mănăstirea Zografu, mănăstirea Ivirului ș.a. Pot fi făcute și o serie de interpretări legate de perioada de venire a călugărilor, în sensul în care Andronic făcu-se cunoștință cu aceștia încă în perioada călătoriei sale la Athos, sau aceștia sunt relativ recent veniți. În același timp, fiind vorba de corespondență, avem în față un izvor ce reflectă o istorie mai puțin oficială, fiind prezente date de ordin interpretativ a personajelor ce trăiau nemijlocit acel moment și interpretau în felul său evenimentele ce se derulau.

Cuvinte-cheie: *Muntele Athos, Calistrat Galactionovici, Andronic Popovici, element românesc.*

The Romanian presence in Mount Athos in the 60s-70s of the 19th century

The subject of the Romanian presence in Mount Athos is not a pioneering one. However, we have allowed ourselves to return to this topic by drawing on a number of hitherto less known archival sources. The period under discussion is again chosen not by chance, being a rather difficult period following the confessional policy of ruler Alexandru Ioan Cuza. One

of the effects of this policy was the migration of a part of the monks outside the borders of the country. On the one hand, a monastic community was established in Bessarabia, annexed at that time by the Russian Empire, also known as the community of monks from Chițcani or the Noul Neamț monastery, which basically hoped for a return to the previous situation through the help of the emperor Russian seen as protector of Orthodoxy. Another part of the monks took the traditional direction towards Mount Athos, either settling next to the Romanian hermitage Prodromu dedicated to „Saint John the Baptist”, or in other monasteries on Mount Athos. In our case, we will refer precisely to these two monastic communities and the links between the Noul Neamț monastery and the monks of Mount Athos. The information was actually collected from the correspondence sent in the name of Andronic Popovici, one of the founders of the monastic lodge in Copanca and his disciple, but at the same time a disciple of Nectarie (the most famous Romanian psalmist from the second half of the century XIX) Calistrat Galactionovici, who also became known as a copyist of musical manuscripts. From a chronological point of view, their correspondence includes a diachronic segment between 1864 and 1872, the first year being related to the most recent letter that is in the collections of the National Archives Agency, and the second year is one close to the interlocutor’s death Andronic Popovici. Directly referring to this source, we can mention that it includes not only aspects of the personal relations between these two monks. Obviously, this can primarily highlight the needs and complaints that Andronic Popovici had at Mount Athos, but also the requests that Calistrat Galactionovici or his other interlocutors in the mountain had towards Andronic. On the other hand, however, the hierodeacon Calistrat’s pilgrimages allow us to detect the presence of Romanian monks in Mount Athos, whether it is the Podrom hermitage, the Zograful monastery, the Ivirului monastery, etc. A series of interpretations related to the arrival period of the monks can also be made, in the sense that Andronicus met them during his trip to Athos, or they are relatively recent arrivals. At the same time, since we are talking about correspondence, we have in front of us a source that reflects a less official history, being present interpretative data of the characters who lived directly at that moment and interpreted the events that were unfolding in their own way.

Key words: *Mount Athos, Calistrat Galactionovici, Andronic Popovici, Romanian element.*

Eugen-Tudor Sclifos

dr., cercet. șt. coord.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0009-0007-8424-3868

Problema Basarabiei la Congresul de la Berlin (1878) în corespondența presei franceze

Problema Basarabiei a revenit în atenția cancelariilor europene odată cu terminarea unui nou război ruso-turc (1877-1878), când în urma Tratatului de la San Stefano din 1878, cabinetul de la Petersburg și-a anunțat intenția de a reanexa sudul Basarabiei. România urma să primească drept compensanție Dobrogea. Deși prin tratatul din aprilie 1877 semnat între România și Imperiul Rus i se garanta integritatea teritorială, cabinetul de la Petersburg nu și-a respectat angajamentul și cerea sudul Basarabiei, pierdut în urma Tratatului de la Paris din 1856. Imperiul Rus ajunsese în anul 1876 la Reichstadt la o înțelegere verbală cu Austro-Ungaria, că în cazul victoriei în războiul cu Poarta, Imperiul Rus va reanexa sudul Basarabiei, iar Austro-Ungaria – Bosnia și Herțegovina. Deși ajutase militar Imperiul Rus, mai ales în bătălia decisivă de la Plevna, România nu a fost admisă la negocierile de pace, chiar la viitorul congres de la Berlin nu se dorea participarea acesteia. Miniștrii români (Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu) au mers prin capitalele europene pentru ca Marile Puteri să susțină integritatea teritorială a României, dar nu au reușit. Europa a abandonat România în fața pretențiilor Imperiului Rus. Deși România nu a fost admisă la lucrările congresului de la Berlin, principele Carol i-a trimis pe Brătianu și Kogălniceanu în capitala Germaniei. Deși au avut întrevederi cu numeroși diplomați, nimeni nu a putut garata păstrarea Basarabiei, ci chiar sfătuiau să accepte Dobrogea. În schimb opinia publică europeană a susținut pretențiile României asupra Basarabiei. Presa franceză a criticat faptul că Marile Puteri au abandonat România, iar Rusia catalogată drept o putere care nu are onoare, deoarece nu și-a păstrat cuvântul. Se aducea în discuție faptul că Basarabia rămânea o provincie românească, chiar și în partea care rămăsese în componența Imperiului Rus. Ziarele franceze erau frapate de indiferența unor puteri ca Marea Britanie sau Austro-Ungaria, care aveau interes ca Rusia să nu redevină stăpâna Dunării. Franța, care își pierduse gloria de altădată a propus în timpul lucrărilor Congresului de la Berlin ca România să primească un port la Marea Neagră.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, diplomatie, Congresul de la Berlin, ziare franceze, Dobrogea.*

The question of Bessarabia at the Congress of Berlin (1878) in the correspondence of the French press

The issue of Bessarabia returned to the attention of European chancelleries with the end of a new Russo-Turkish war (1877-1878), when, following the Treaty of San Stefano in 1878, the Petersburg cabinet announced its intention to re-annex southern Bessarabia. Romania was to receive Dobrogea as compensation. Although the treaty of April 1877 signed between Romania and the Russian Empire guaranteed its territorial integrity, the cabinet from Petersburg did not respect its commitment and demanded the southern of Bessarabia, lost as a result of the Treaty of Paris in 1856. The Russian Empire had reached in 1876 at Reichstadt to a verbal agreement with Austria-Hungary, that in case of victory in the war with the Porte, the Russian Empire will re-annex southern Bessarabia, and Austria-Hungary - Bosnia and Herzegovina. Although it had militarily helped the Russian Empire, especially in the decisive battle of Plevna, Romania was not admitted to the peace negotiations, even at the future congress in Berlin. The Romanian ministers (Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu) went through the European capitals for the support of the Great Powers to sustain territorial integrity of Romania, but they did not succeed. Europe abandoned Romania before the claims of the Russian Empire. Although Romania was not admitted to the Berlin congress, Prince Carol sent Brătianu and Kogălniceanu to the German capital. Although they had meetings with numerous diplomats, no one could guarantee the preservation of Bessarabia, but even advised to accept Dobrogea. Instead, European public opinion supported Romania's claims over Bessarabia. The French press criticized the fact that the Great Powers abandoned Romania, and Russia was categorized as a power that has no honor, because it did not keep its word. It was brought up that Bessarabia remained a Romanian province, even in the part that had remained in the composition of the Russian Empire. The French newspapers were struck by the indifference of powers such as Great Britain or Austria-Hungary, who were interested in Russia not becoming the master of the Danube again. France, which had lost its former glory, proposed during the works of the Congress in Berlin for Romania to receive a port on the Black Sea.

Key words: *Bessarabia, diplomacy, Congress of Berlin, french newspapers, Dobrogea.*

Valentin Tomuleț

dr. hab., prof. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0003-4696-2064

„Privilegiații” – boiernașii, mazilii, ruptașii, ruptele și negustorii – în sursele documentare de epocă

În comunicarea dată, autorul pune în discuție problema categoriilor privilegiate ale populației din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea – boiernașilor, mazililor, ruptașilor, ruptelor și negustorilor – reflectate în surse documentare de epocă, constatând că reușita fiecărei investigații științifice este condiționată de multipli factori, unul dintre care este prezența documentelor de epocă inedite puse în circuitul științific și de modul de interpretare a lor. Analiza categoriilor sociale privilegiate ale populației din Basarabia în secolul al XIX-lea, impune necesitatea valorificării celor mai diverse și variate surse istorice pe care autorul le-a clasificat în *izvoare documentare* și *izvoare narrative*. Izvoarele documentare, analizate în această prezentare, au fost împărțite convențional în următoarele grupe: **1.** documente oficiale guvernamentale; **2.** documente de arhivă inedite sau fonduri speciale și **3.** diverse materiale din presa periodică. Din *primul grup de izvoare* fac parte numeroase legi și edicte emise pe parcursul primei jumătăți a secolului al XIX-lea de diferite instituții guvernamentale publicate în diferite culegeri de documente, în diferite perioade de timp, care conțin un material destul de bogat, variat și valoros ce reflectă atât politica țarismului în domeniul administrației, relațiilor agrare, valorificării teritoriului etc., cât și diverse documente referitoare la politica socială și fiscală a țarismului: decizii privind reglementarea relațiilor sociale, adoptarea diferitor înlesniri și privilegii diferitor categorii de populație, încercarea de a rezolva mai multe probleme de ordin social, inclusiv a problemei țărănești, anumite dispoziții privind organizarea sistemului de gildă și acordarea diferitor înlesniri și privilegii negustorilor etc. Importanța acestor documente constă în faptul că documentele publicate în aceste culegeri ne permit să pătrundem în esența problemei, să concepem și să ne orientăm în diversitatea de viziuni și opinii din cadrul cercurilor imperiale și al celor regionale privind întrebările legate de politica socială și fiscală a țarismului în Basarabia, să argumentăm diferite viziuni și păreri ale reprezentanților administrației regionale, departamentelor și instituțiilor centrale. Documentele de arhivă, în fond cele inedite, ce reprezintă *a doua grupă de izvoare*, se disting prin dimensiunea, specificul și valoarea lor informativă și înglobează date variate și prețioase cu privire la recensămintele popula-

ției, în general (1817), și la recensămintele fiscale, în particular (1824, 1835, 1850, 1858-1859), la diverse decizii luate de administrația regională și cea imperială cu privire la diferite categorii sociale, inclusiv a celor privilegiate, la diverse statistici pentru diferiți ani, întocmite de instituțiile regionale la insistența administrației imperiale și cuprind informații valoroase privind dinamica populației pe ținuturi/județe și localități, componența socială, în unele cazuri și cea etnică, impunerea fiscală, starea confesională, statutul juridic, nivelul de avere al populației, caracterul proprietății funciare etc. Aceste documente, precum și statisticile efectuate de diferite instituții, cu diferite ocazii și scopuri, dezvăluie aspecte importante ale situației din provincie, precum: evoluția demografică, densitatea și mobilitatea populației, apartenența socială și etnică, impunerea fiscală, starea materială a locuitorilor, distribuirea obligațiilor și privilegiilor, ponderea, statutul social și juridic al diferitor grupuri sociale, etnice sau confesionale, onomastica etc. Toate aceste surse documentare ne vor permite soluționarea problemei științifice dedicată categoriilor sociale privilegiate, ne vor da posibilitate să înțelegem mult mai profund și mai clar acele schimbări de ordin social care au intervenit în Basarabia sub regim de dominație țaristă, și de a cerceta, în baza metodelor moderne, punând accent pe concepțiile general-umane, problemele ce țin de metamorfozele care au avut loc în satul și orașul basarabean în această perioadă de timp, ca obiectiv al investigației fiind categoriile sociale privilegiate – boiernașii, mazilii, ruptașii, ruptele și negustorii.

Cuvinte-cheie: *boiernași, mazili, ruptași, ruptele, negustori, surse documentare.*

The „privileged” – boiernași, mazils, ruptaș and traders – in documentary sources of the time

In this communication, the author discusses the problem of the privileged categories of the population of Bessarabia in the first half of the 19th century - boiernași, mazils, ruptași, ruptas and merchants - reflected in the documentary sources of the time, coming to the conclusion that the success of any scientific investigation is conditioned by several factors, one of which is the presence of unpublished documents of the time, put into the scientific circuit and the way of interpreting them. The analysis of the privileged social categories of the population of Bessarabia in the 19th century requires the use of the most diverse and varied historical sources, which the author has divided into *documentary* and *narrative sources*. The documentary sources analyzed in this presentation have been conventionally divided into the following groups: **1.** official government documents; **2.** unpublished archival documents or special funds;

and **3.** various materials from the periodical press. *The first group of sources* includes numerous laws and edicts issued in the first half of the 19th century by various government institutions, published in different collections of documents from different periods, which contain a rather rich, varied and valuable material reflecting the tsarist policy in the field of administration, agrarian relations, land use etc., as well as various documents related to the Tsarist social and fiscal policy: decisions on the regulation of social relations, the adoption of various reliefs and privileges for various categories of the population, attempts to solve various social problems, including the peasant problem, certain provisions on the organization of the guild system and the granting of various reliefs and privileges to merchants etc. The importance of these documents lies in the fact that the records published in these collections allow us to get to the very essence of the problem, to understand and orient ourselves in the diversity of views and opinions within the imperial and regional circles on issues related to the social and fiscal policy of Tsarism in Bessarabia, to argue the different views and opinions of representatives of the regional administration, departments and central institutions. The archival documents, mainly unpublished ones, which represent *the second group of sources*, are distinguished by their size, specific nature and informative value and contain varied and valuable data on population censuses as a whole (1817) and tax censuses in particular (1824, 1835, 1850, 1858-1859) on various decisions taken by the regional and imperial administration concerning different social categories, including the privileged ones, various statistics for different years, compiled by regional institutions at the insistence of the imperial administration and containing valuable information on population dynamics by county/county and locality, social composition, in some cases ethnic composition, taxation, religious status, legal status, wealth, land ownership etc. These documents, as well as the statistics compiled by various institutions for different occasions and purposes, reveal important aspects of the situation in the province, such as demographic trends, population density and mobility, social and ethnic affiliation, taxation, the material status of the inhabitants, the distribution of obligations and privileges, the share, social and legal status of the various social, ethnic or confessional groups, onomastics, etc. All these documentary sources will enable us to solve the scientific problem of the privileged social categories, to understand more deeply and clearly the social changes that took place in Bessarabia during the Tsarist regime, and to research, on the basis of modern methods, emphasizing general-human concepts, the problems related to the metamorphoses that

took place in the Bessarabian village and town during this period of time, the privileged social categories - the boiernași, the mazils, the ruptași, the ruptas and the merchants - being the focus of the investigation.

Key words: *boiernași, mazilis, ruptasi, ruptas, merchants, documentary sources.*

Florentina Nițu

dr., conf. univ.

Universitatea din București, România

Cod ORCID: 0009-0009-7103-8325

Noua relație cu spațiul exterior la finalul premodernității românești. Despre pălării, umbrele și mănuși în moda feminină

Cercetarea privind o serie de accesorii vestimentare feminine care marchează vizual și sugestiv trecerea la modernitatea de tip european a veșmintelor și comportamentelor de secol XIX în spațiul românesc folosește surse scrise și vizuale care permit reconstituirea introducerii acestui tip de consum și a semnificațiilor asociate lui. Pălăriile, umbrele și mănușile prezente în documentele epocii indică o apetență a doamnelor din elita societății către spațiul public, pe care îl vor cuceri treptat, cu multă grație și cu respectarea canoanelor modei europene. Aceste accesorii se adaugă altora pătrunse dinspre Europa centrală și apuseană în spațiul românesc și care marchează asimilarea treptată a modelelor culturale europene: pantofii care înlocuiesc papucii și meștii, perucile sau fundele și dantelurile. Totodată, ele marchează noi discursuri vizuale și identitare în privința distribuirii rolurilor feminine în raport cu cele masculine în societatea epocii. De aceea, astfel de articole, aflate la periferia discursului istoriei costumului devin valoroase și semnificative pentru domenii ale cercetării precum istoria consumurilor (interdisciplinară la rândul său prin colaborarea istoriei sociale sau istoriei economice), istorie culturală, antropologie și istoria corpului, psihologie, iar discursul identitar pe care îl susțin ne permite să înțelegem un capitol al modernizării Principatelor la fel de interesant precum cel asigurat de macro-istorie.

Cuvinte-cheie: *modă feminină, modernitate, accesorii vestimentare, spațiul românesc, secolele XVIII-XIX.*

The new relationship with outer space at the end of Romanian premodernity. About hats, umbrellas and gloves in women's fashion

The research on a series of female clothing accessories that visually and suggestively mark the transition to European-style modernity of XIXth-century clothes and behaviors in the Romanian space uses written and visual sources that allow the reconstruction of the introduction of this type of consumption and the meanings associated with it. The hats, umbrellas and gloves present in the documents of the era indicate an appetite of the ladies of the society's elite for the public space, which they will conquer gradually, with much grace and in compliance with the canons of European fashion. These accessories are added to others penetrated from Central and Western Europe into the Romanian space and which mark the gradual assimilation of European cultural models: shoes that replace slippers and shoes, wigs or bows and laces. At the same time, they mark new visual and identity discourses regarding the distribution of female roles in relation to male ones in the society of the time. Therefore, such articles, located on the periphery of the discourse of costume history, become valuable and significant for fields of research such as the history of consumption (interdisciplinary in turn through the collaboration of social history or economic history), cultural history, anthropology and the history of the body, psychology, and the discourse identity that I support allows us to understand a chapter of the modernization of the Principalities as interesting as the one provided by macro-history.

Keywords: *women's fashion, modernity, fashion accessories, Romanian territory, 18-19 th centuries.*

Viorel Vizureanu

dr. hab., prof. univ.

Universitatea din București

Institutul de Filosofie și Psihologie al Academiei Române

Cod ORCID: 0000-0002-6778-2268

Importanța logicii maioresciene pentru filosofia și cultura românească

În prezentarea mea voi puncta întâi de toate, pe scurt, meritul lui Maiorescu pentru fixarea, la modul general, a unei terminologii filosofice românești, în mod deosebit consecințele opțiunii sale preponderent pentru limba populară, vorbită, opțiune ce a influențat decisiv terminologia utilizată ulterior de logicienii români. Voi sublinia apoi un alt aspect, extrem de impor-

tant, dar mai puțin abordat în istoria ideilor din spațiul românesc, anume poziția aparte ocupată de logică de acum încolo, pentru aproape un secol, în „arhitectonica” culturii române. Pe de o parte, mă gândesc la nenumăratele logici „particulare”, dezvoltate în diferite domenii științifice sau culturale, chiar din timpul vieții lui Maiorescu. Pe de altă parte, trebuie amintite contribuțiile *stricto sensu* de logică „clasică”, realizări însemnate pe plan pedagogic și al cercetării științifice ce se pot constata la scurt timp după inițierea unui învățământ logic universitar modern tot de către Titu Maiorescu.

Cuvinte-cheie: *logistică, spațiul românesc, terminologie filosofică, Titu Maiorescu.*

The importance of Majorian logic for Romanian philosophy and culture.

In my presentation I will point out first of all, briefly, the merit of Maiorescu for fixing, in general, a Romanian philosophical terminology, in particular the consequences of his option predominantly for the popular, spoken language, an option that decisively influenced the terminology used later by Romanian logicians. I will then emphasize another aspect, extremely important, but less addressed in the history of ideas in the Romanian space, namely the special position occupied by logic from now on, for almost a century, in the „architectonics” of Romanian culture. On the one hand, I think of the countless „particular” logics, developed in different scientific or cultural fields, even during Maiorescu lifetime. On the other hand, we must remember the *stricto sensu* contributions of „classical” logic, significant achievements in terms of pedagogy and scientific research that can be noted shortly after the initiation of a modern university logical education also by Titu Maiorescu.

Key words: *logistics, Romanian space, philosophical terminology, Titu Maiorescu.*

Viorel Bolduma

drd, lect. univ.

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Cod ORCID: 0000-0003-2111-3701

Încercări de emigrare a populației din Județul Soroca în Extremul Orient/Siberia la sfârșitul secolului XIX începutul secolului XX

După anexarea Basarabiei(1812) de către Imperiul Rus, o parte a populației, speriați de teama transformării lor în țărani iobagi a emigrat peste

Prut, în Principatul Moldovei. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult odată cu implementarea politicii de colonizare, cu populație alogenă care s-a bucurat de diverse înlesniri și privilegii din partea autorităților imperiale. Problema emigrației populației din Basarabia în Extremul Orient/Siberia a fost elucidată sporadic în literatura de specialitate din perioada țaristă și sovietică rusă, moldovenească și din Republica Moldova. Izvoarele confirmă că, până în anii '90 ai secolului al XIX-lea, direcția principală de emigrare a țăranilor a fost Crimeea și Caucaz, care geografic erau cele mai aproape de Basarabia. Odată cu adoptarea legii din 13 iulie 1889 *Despre migrarea locuitorilor rurali și mici-burghezilor pe pământurile domeniiale*, procesele migraționiste din Basarabia cresc atât în intensitate, cât și se diversifică geografic, în evidență ieșind Extremul Orient. În vederea realizării procesului de emigrare a populației în Extremul Orient, autoritățile țariste au emis la 20 martie 1861 *Regulamentul privind așezarea rușilor și străinilor în regiunile Primoria și Amur ale Siberiei de Est*. Documentele depozitate în *Oficiul gubernial din Basarabia* (Fondul 329) al Agenției Naționale a Arhivelor reprezintă corespondența dintre autoritățile țariste/centrale și funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile de emigrare a țăranilor pe pământurile statului, din județele Basarabiei, inclusiv din județul Soroca, în Extremul Orient/Siberia, drept cauză principală fiind lipsa de teren agricol. Astfel, situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și datorită implementării politicii de colonizare a Basarabiei cu populație alogenă, care sa bucurat de anumite privilegii. Acest fapt a determinat populația Basarabiei, de a emigra în Extremul Orient/Siberia, drept cauză fiind lipsa suficientă de teren agricol.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, Extremul Orient, Siberia, Soroca, emigrare, țărani, pământ.*

Attempts to emigrate the population from Soroca County to the Far East/Siberia at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century

After the annexation of Bessarabia (1812) by the Russian Empire, a part of the population, frightened by the fear of their transformation into serfs, emigrated across the Prut, to the Principality of Moldavia. The economic situation of the peasants worsened even more with the implementation of the colonization policy, with the alien population enjoying various facilities and privileges from the imperial authorities. The problem of emigration of the population from Bessarabia to the Far East/Siberia was sporadically elucidated in the specialized literature from the tsarist and Soviet period in

Russia, Moldova and the Republic of Moldova. The sources confirm that, until the 90s of the 19th century, the main direction of peasant emigration was the Crimea and the Caucasus, which were geographically the closest to Bessarabia. With the adoption of the law of July 13, 1889 On the Migration of Rural Residents and Petty Bourgeois on Domain Lands, the migration processes in Bessarabia increased both in intensity and diversified geographically, with the Far East standing out the most. In order to carry out the process of population emigration to the Far East, the tsarist authorities issued on March 20, 1861 the Regulation on the settlement of Russians and foreigners in the Primoria and Amur regions of Eastern Siberia. The documents deposited in the Bessarabian Governmental Office (Fund 329) of the National Archives Agency represent the correspondence between the tsarist/central authorities and local officials in Bessarabia regarding requests for emigration of peasants to state lands, from the counties of Bessarabia, including Soroca county, in The Far East/Siberia, the main cause being the lack of agricultural land. Thus, the economic situation of the peasants worsened also due to the implementation of the policy of colonization of Bessarabia with an allogeneic population, which enjoyed certain privileges. This fact determined the population of Bessarabia to emigrate to the Far East/Siberia, the reason being the lack of sufficient agricultural land.

Key words: *Bessarabia, Far East, Siberia, Soroca, emigration, peasants, land.*

Adrian-Bogdan Ceobanu

dr., conf. univ.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România

Cod ORCID: 0000-0001-6105-7156

„Românii și francezii sunt veri, dacă nu chiar frați”.

România în presa rusă de la finele secolului al XIX-lea

La sfârșitul secolului al XIX-lea, relațiile româno-ruse depășiseră momentele tensionate de după 1878. Având ca punct de plecare, analiza celor mai importante ziare rusești din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în textul de față ne propunem să urmărim câteva aspecte: modul în care este reflectată politica internă și externă a României, maniera în care este prezentată familia regală și princiară, dar și modul în care sunt reflectate relațiile româno-ruse.

Cuvinte-cheie: *România, familie regală, Imperiul Rus, politică, presa.*

**„The Romanians and the French are cousins,
if not actually brothers.” Romania in the Russian press since
the end of the 19th century**

At the end of the 19th century, Romanian-Russian relations had overcome the tense moments after 1878. Having as a starting point, the analysis of the most important Russian newspapers from the last decade of the 19th century, in the present text we propose to follow some aspects: the way in which Romania's internal and external policy is reflected, the way in which the royal and princely family is presented, but also the way in which Romanian-Russian relations are reflected.

Key words: *Romania, royal family, Russian Empire, politics, press.*

Liviu Brătescu

cercet. șt., gr. II

Institutul de Istorie A.D. Xenopol

Academia Română, filiala Iași

**Intelectualii români: de la tribuna politică la misiunea civică
(sfârșitul secolului al XIX -lea – începutul secolului XX).
Cazul Spiru Haret**

După formarea statului român unitar o parte a elitei intelectuale românești încearcă și reușește în mare parte să-și asume în același timp o misiune politică prin intrarea în partidele politice existente, având ca obiectiv transformarea acestora în instrumente ale procesului de modernizare. Fiecare dintre ei, în același timp, a încercat să suplinească ineficiența aparatului guvernamental sau lipsa de voință politică în privința unor subiecte precum reforma agrară sau/ și electoral. Indiferent de orientarea lor ideologică asumată, intelectualii români reușesc în perioada avută în vedere (sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX) să joace rolul de adevărate conștiințe vii ale societății românești. În paginile acestui text vom încerca după creionarea cadrului general în care se manifestă în direcția amintită intelectualitatea românească, să ne oprim la unul din cei care a înțeles că are câteva datorii față de cei pe care îi reprezenta în plan politic și anume realizarea unei reforme reale pentru societatea românească. Spiru Haret este din perspectiva noastră intelectualul și omul politic care și-a propus și reușit să creeze mecanismele necesare pentru impulsivarea procesului de adoptare a reformei agrare și electorale fără de care societatea românească nu mai putea pretinde statutul de societate modernă cu principii și valori europene.

Cuvinte-cheie: *elită, intelectualitate, misiune civică, reformă, Spiru Haret.*

Romanian intellectuals: from the political tribune to the civic mission (the end of the 19th century - the beginning of the 20th century). The case of Spiru Haret

After the formation of the unitary Romanian state, a part of the Romanian intellectual elite tries and mostly succeeds in assuming a political mission at the same time by entering the existing political parties, with the objective of transforming them into instruments of the modernization process. Each of them, at the same time, tried to make up for the inefficiency of the government apparatus or the lack of political will regarding subjects such as agrarian and/or electoral reform. Regardless of their assumed ideological orientation, Romanian intellectuals succeed in the period considered (the end of the 19th century and the beginning of the 20th century) to play the role of true living consciences of the Romanian society. In the pages of this text, we will try to sketch the general framework that manifests itself in the mentioned direction of the Romanian intelligentsia, to stop at one of those who understood that he had some debts towards those he represented in the political plan, namely the realization of a real reform of the Romanian society. From our perspective, Spiru Haret is the intellectual and political man who proposed and succeeded in creating the necessary mechanisms to push the process of adopting the agrarian and electoral reform, without which the Romanian society could no longer claim the status of a modern society with European principles and values.

Key words: *elite, intellectuality, civic mission, reform, Spiru Haret.*

Alexandru Istrate

cercet. șt., gr. III

Academia Română

Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”

Cod ORCID: 0009-0001-6528-2921

**Narațiunile unui odinioară aparte în notele
de călătorie ale lui Gh. Ghibănescu**

La finalul veacului al XIX-lea, literatura română propunea cititorilor, într-o ritmicitate îmbucurătoare, un număr impresionant de note de călătorie. Practici culturale occidentale întreținute și apreciate de secole bune în mediile formative apusene, intrau într-un firesc al lucrurilor și în regatul

de la nordul Dunării, regăsindu-se printre deprinderile cărturarilor moldoveni, munteni și transilvăneni. Găzduite precumpănitor în presă, des-tăinuite prin intermediul epistolelor apropiaților, nu de puține ori culese și rânduite în volume, însemnările așternute pe coala de hârtie articula-u narațiuni sensibil diferite de discursul oficial, atât din punct de vedere te-matic, dar și al intensității verbului, al ironizării unor metehne și aparente crezuri. Unul dintre autorii cei mai prolifici și înzestrați intelectual, tăios în vorbă și necruțator în argumentare, a fost profesorul de istorie Gheor-ghe Ghibănescu. Umblat prin toată Moldova, ajuns la Moscova, Paris și Londra, dascălul ieșean nu s-a rezumat doar a povesti ceea ce i se înfățișa ochilor. S-a folosit în și *de* voiajurile întreprinse aproape în fiecare vară, pentru a reconstitui frânturi dintr-un *odinioară* ce părea a se metamorfoza în legendă, precum și pentru a oferi pilde compatrioților săi despre mări-rea, dar și cusururile străbunilor.

Cuvinte-cheie: *călătorie, istoric, trecut, Gh. Ghibănescu, narațiuni.*

The narratives of a special past in Gh. Ghibanescu's travel notes

At the end of the 19th century, Romanian literature offered readers, in a gratifying rhythm, an impressive number of travel notes. Western cultural practices maintained and appreciated for centuries in the Wes-tern formative environments, entered into a natural state of things in the kingdom north of the Danube, being found among the skills of the Mol-davian, Montenegrin and Transylvanian scholars. Hosted like a news-paper in the press, disclosed through the letters of those close to them, not infrequently collected and arranged in volumes, the notes spread on the sheet of paper articulated narratives significantly different from the official discourse, both from the thematic point of view, but also the in-tensity of the verb, the irony some methane and apparent creeds. One of the most prolific and intellectually gifted authors, sharp in his speech and relentless in his arguments, was the history teacher Gheorghe Ghi-bănescu. Walking all over Moldova, reaching Moscow, Paris and London, the teacher from Iași didn't limit himself to just telling what he saw. It was used in and by the trips undertaken almost every summer, to recon-struct fragments of a past that seemed to metamorphose into legend, as well as to offer parables to his compatriots about the greatness but also the flaws of the ancestors.

Key words: *travel, historian, past, Gh. Ghibănescu, narratives.*

Andrei Emilciuc

dr., cercet. șt.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0003-0634-5002

Incidente și dispute româno-ruse privind dreptul la pescuit la gurile Dunării (1878-1916)

Ca urmare a Congresului de Pace de la Berlin (1878) Rusia reanexează la imperiul său teritoriul din sudul Basarabiei, retrocedat Principatului Moldovei în 1856. Revanșa însă nu era completă. Odată cu recunoașterea independenței totale a României față de Imperiul Otoman, marile puteri i-au atribuit alături de Dobrogea și insulele din Delta Dunării. Astfel hotarul Rusiei la Dunăre rămânea acela din 1812, trasat pe brațul Chilia, iar România intra în posesiunea unei importante regiuni piscicole. Mult mai complicată era situația pentru locuitorii din localitățile reanexate la Imperiul Rus, a căror ocupație de bază o constituia pescuitul. După 1878 aceștia s-au văzut strâmtorați simțitor în a pescui acolo unde o făceau de obicei, de-a lungul anilor. În studiul nostru analizăm frecvențele incidente de pescuit, când partea română era nevoită să pună sechestru pe ambarcațiunile și inventarul pescarilor din sudul Basarabiei pentru că erau prinși în apele sale teritoriale. Cazurile generau adevărate dispute diplomatice, cu note de protest și acuzații reciproce, care amplificau tensiunile existente create după 1878, odată cu realipirea forțată la Imperiul Rus a județelor Bolgrad, Cahul și Ismail. Aceste cazuri au devenit și mai sensibile odată cu izbucnirea la 28 iulie 1914 a Primului Război Mondial. În contextul în care România și-a declarat neutralitatea, iar ambele părți beligerante curtau intrarea acesteia de partea sa, astfel de incidente trebuiau tratate cu maximă iscusință diplomatică. În cercetarea noastră am apelat la studierea materialului documentar din Fondul Arhivistic Guvernamental (Agenția Națională a Arhivelor), și anume Fondul Cancelariei Guvernatorului Basarabiei, care păstrează informații inedite despre plângerile pescarilor din sudul Basarabiei pe concesionarii români a pescuitului în Delta Dunării împotriva „acțiunilor acestora de hărțuire și sechestrare a bărcilor”, corespondența cu consulul român de la Ismail cu privire la strâmtorarea pescuitului pentru supușii ruși în apele teritoriale de la hotarul comun etc. Desigur toate aceste acțiuni ale părții ruse induc o impresie de sfidare a suveranității României asupra Deltei Dunării. România trebuia, de altfel, să trateze cu mare grijă aceste incidente, mai ales în condițiile în care încerca să se afirme pe arena internațională prin negocierea și semnarea unor tratate comerciale, iar

ulterior și politice, inclusiv cu Rusia, pentru a evita izolarea economică și geopolitică.

Cuvinte-cheie: *pescuit, Delta Dunării, incidente, relații diplomatice, România, Basarabia, Imperiul Rus.*

Romanian-Russian incidents and disputes regarding the right to fish at the mouths of the Danube (1878-1916)

As a result of the Berlin Peace Congress (1878), Russia reannexed to its empire the territory in the south of Bessarabia, retroceded to the Principality of Moldavia in 1856. However, the revenge was not complete. With the recognition of Romania's total independence from the Ottoman Empire, the great powers assigned to it, along with Dobrogea, also the islands of the Danube Delta. Thus, Russia's border on the Danube remained the one from 1812, drawn on the Chilia arm, and Romania came into possession of an important fishing region. The situation was much more complicated for the inhabitants of the towns and villages reannexed to the Russian Empire, whose basic occupation was fishing. After 1878 they found themselves severely constrained to fish there where they had usually fished over the years. In our study, we analyze the frequent fishing incidents, when the Romanian side had to seize the boats and inventory of fishermen from the south of Bessarabia because they were caught in its territorial waters. The cases generated real diplomatic disputes, with notes of protest and mutual accusations, which amplified the existing tensions created after 1878, with the forced rejoining of Bolgrad, Cahul and Ismail counties to the Russian Empire. These cases became even more sensitive with the outbreak of the First World War on July 28, 1914. In the context in which Romania declared its neutrality, and both warring parties were courting its entry on their side, such incidents had to be handled with maximum diplomatic skill. In our research, we turned to studying the documentary material from the Government Archives Fund (National Archives Agency), namely the Bessarabia Governor's Chancellery Fund, which preserves unpublished information about the complaints of fishermen from southern Bessarabia against the Romanian fishing concessionaires in the Danube Delta against their "actions of harassment and seizure of boats", the correspondence with the Romanian consul from Ismail regarding the restriction of fishing for Russian subjects in the Romanian territorial waters near their common border, etc. Of course, all these actions of the Russian side induce an impression of defiance of Romania's sovereignty over the Danube Delta. Nevertheless, Romania had to treat these incidents with great care, especially as it was attempting to assert itself on the international arena by negotia-

ting and signing of commercial and later political treaties, including with Russia, in order to avoid economic and geopolitical isolation.

Key words: *fishing, Danube Delta, incidents, diplomatic relations, Romania, Bessarabia, Russian Empire.*

Constantin-Tufan Stan

dr.

Universitatea din Oradea

Cod ORCID: 0000-0001-9327-0912

Ioan Vidu, doinitorul Marii Uniri și Avram Iancu

Entuziasmul național, tonul ironic (caustic în același timp), mărturisite în public de Ioan Vidu, marcate de indubitabile conotații politice, emise cu o surprinzătoare profunzime și predicție, publicate în periodicul lugo-jean *Drapelul* în urma Concursului corurilor maghiare de la Timișoara (21-23 august 1903), nu puteau trece neobservate și nesancționate de reprezentanții administrației locale. Pretextul unui proces politic se ivise și în urma publicării, la Editura Librăriei Diecezane din Caransebeș, a două armonizări corale ale unor cântece naționale: *Marșul lui Iancu și Haideți, frați!* După tipărirea celor două compoziții, întregul tiraj a fost retras din librării și confiscat, iar anul următor, Tribunalul Regal din Timișoara i-a intentat un proces penal. Așa-numitul proces Vidu – Bârză (Traian Bârză era inculpat în calitate de director al Tipografiei Diecezane din Caransebeș) prevedea judecarea delictului de instigare la revoltă prin conținutul așa-zis subversiv al textelor celor două cântece. După doi ani de proces, Ioan Vidu și Traian Bârză au fost achitați din lipsă de probe, ceea ce demonstrează că, uneori, flexibilitatea și relativa independență a instituțiilor judiciare ale timpului depășeau comandamentele de natură politică. Un alt episod din istoria disputelor cu tentă naționalistă, în măsură să altereze echilibrul relațiilor interetnice, a fost generat de un conflict juridic pe marginea omagierii lui Avram Iancu. Așa-numitul „proces în afacerea Iancu”, judecat în 30 noiembrie/1 decembrie 1899 la Tribunalul Regesc din Alba Iulia, avea ca obiect colecta (fond deschis în martie 1894 de către I. Russu-Șirianu) destinată ridicării unui monument Crăișorului Munților. Urmărirea penală, declanșată cu mai bine de un an în urmă, îl viza pe Tit Liviu Albini (directorul ziarului *Tribuna*), administratorul colectei, învinuit de fraudarea sumei. Întreaga afacere s-a dovedit a fi, în final, o mare cacialma, prin care s-a atentat la sentimentele curate ale românilor, inoculându-li-se, în mod gratuit, nefondate motive de aversiune contra maghiarilor. A fost aura unui

mit care a dăinuit decenii în conștiința românilor ardeleni, alterându-le fi-reștile sensibilități naționale. Fondul Iancu fusese, cu adevărat, fraudat de T. L. Albini, care sustrăsese în repetate rânduri bani pentru a acoperi chel-tuielile *Tribunei*, aflată în impas financiar. În afacere a fost implicat și Ioan Slavici, care, declarând că banii ar fi fost depuși la Banca Națională din Regatul României, a generat o stare de incertitudine în rândul populației. Ioan Vidu a considerat procesul ca o brutală imixtiune a justiției ungare, fără a cunoaște însă modul în care a fost deturnat, de către conașionalii săi, nobilul scop al colectei. Într-un articol (o paralelă între Avram Iancu și Lajos Kossuth), semnat de muzician în coloanele *Drapelului* lugojean, dincolo de echilibrul și profunzimea tonului, ne este relevată intensitatea curatelor sale trăiri naționale.

Cuvinte-cheie: *Ioan Vidu, Avram Iancu, Lajos Kossuth, Marșul lui Iancu, „afacerea Iancu”.*

Ioan Vidu, the singer of the Great Union and Avram Iancu

The national enthusiasm, the ironic tone (caustic at the same time), confessed in public by Ioan Vidu, marked by undoubted political connotations, issued with a surprising depth and prediction, published in the Lugoj periodical *Drapelul* following the Hungarian Choir Competition in Timișoara (August 21-23, 1903), could not go unnoticed and unsanctioned by the representatives of the local administration. The pretext of a political trial also arose following the publication, at the Diocesan Bookstore Publishing House in Caransebeș, of two choral harmonizations of national songs: *Iancu's March (Marșul lui Iancu)* and *Come on, brothers! (Hai-deți, frați!)*. After the printing of the two compositions, the entire print run was withdrawn from bookstores and confiscated, and the following year, the Royal Court of Timisoara filed a criminal lawsuit against him. The so-called Vidu-Bârză trial (Traian Bârză was indicted as director of the Diocesan Printing House in Caransebeș) provided for the trial of the crime of instigation to revolt through the so-called subversive content of the texts of the two songs. After two years of trial, Ioan Vidu and T. Bârză were acquitted due to lack of evidence, which proves that, sometimes, the flexibility and relative independence of the judicial institutions of the time exceeded the political commands. Another episode in the history of nationalist disputes, capable of altering the balance of interethnic relations, was generated by a legal conflict over the homage to Avram Iancu. The so-called „trial in the Iancu affair”, judged on November 30/December 1, 1899 at the Royal Court of Alba Iulia, had as its object the collection (fund opened in March 1894 by I. Russu-Șirianu) intended for the erection of a monument

to „The King of the Mountains” (*Crăișorul Munților*). The criminal investigation, launched more than a year ago, targeted Tit Liviu Albini (director of the *Tribuna* newspaper), the administrator of the collection, accused of defrauding the amount. The whole affair turned out to be, in the end, a big bluff, through which the pure feelings of the Romanians were attacked, gratuitously inoculating them with unfounded reasons of aversion against the Hungarians. It was the aura of a myth that lasted for decades in the consciousness of Transylvanian Romanians, altering their natural national sensibilities. The Iancu Fund had indeed been defrauded by T. L. Albini, who had repeatedly stolen money to cover the expenses of the Tribune, which was in financial impasse. Ioan Slavici was also involved in the deal, who, declaring that the money was deposited at the National Bank of the Kingdom of Romania, generated a state of uncertainty among the population. Ioan Vidu considered the trial as a brutal interference of the Hungarian justice without knowing how the noble purpose of the collection was hijacked by his compatriots. In an article (a parallel between Avram Iancu and Lajos Kossuth), published in the columns of the Lugoj Flag, beyond the balance and depth of the tone, the intensity of his pure national experiences is revealed.

Key words: *Ioan Vidu, Avram Iancu, Lajos Kossuth, Iancu’s March, the „Iancu Affair”.*

Sorin Liviu Damean

dr. hab., prof. univ.

Universitatea din Craiova

Cod ORCID: 0000-0002-3515-2464

Regele Ferdinand și Regina Maria în sprijinul idealului unității naționale

În momentul proclamării sale în Parlament ca Rege al României, la 28 septembrie 1914, Ferdinand I oferise asigurări reprezentanților națiunii că va fi „*un bun român*”. Pe toată perioada neutralității (1914-1916), Regele trebuia să facă față presiunilor constante din partea diplomației Puterilor Centrale (Germania și Austro-Ungaria), dar și din partea fratelui său ce activa în armata germană. Singura care își asumase în mod deschis o opțiune în favoarea Antantei (Franța, Rusia și Marea Britanie) era Regina Maria, înrudită, de altfel, cu dinastia britanică și cea rusă. Ea a susținut necesitatea recunoașterii intereselor României (dreptul românilor din Transilvania, Banat și Bucovina de a se uni cu patria mamă) în vederea intrării în război.

Atitudinea Regelui în Consiliul de Coroană din 14 august 1916 de la București (care a hotărât intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei) o putem califica drept admirabilă și loială intereselor naționale și aceasta cu atât mai mult cu cât decizia luată însemna un sacrificiu personal de ordin sentimental: trebuia să lupte împotriva patriei natale și, mai mult, contra familiei, care nu l-a mai recunoscut ca membru al Casei de Hohenzollern-Sigmaringen. Deși de origine germană (născut, crescut și educat în Germania), s-a purtat ca un adevărat român, s-a identificat pe deplin cu națiunea pe care o conducea. După eșecul campaniei militare române din 1916 în Transilvania și retragerea în Moldova, Regele Ferdinand I și Regina Maria au încercat în aceste vremuri grele, de deznădejde, să încurajeze moralul trupelor, să supravegheze îndeaproape procesul de refacere și instruire a armatei române, să participe la inspecții, exerciții și manevre de luptă, să-i decoreze pe ostașii care s-au distins prin fapte de arme, să viziteze spitalele cu răniți. Momentul unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 a fost primită de Suverani cu multă speranță și încredere. Odată săvârșite actele Unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Vechiul Regat în cursul anului 1918, acestea trebuiau consacrate pe plan internațional la Conferința păcii întrunită la Paris (1919-1920). Regele Ferdinand socotea utilă în acest context o vizită *neoficială* a soției sale la Paris și Londra, cu scopul de a-și folosi întreaga influență (conferită de originea, dar și de farmecul ei) în vederea susținerii cauzei românești de către diplomația franceză și engleză. Regina Maria a reușit să fascineze pe interlocutori, a stârnit interesul față de România și revendicările ei la Conferința de pace, a atras bunăvoința unor importante personalități din lumea politică și diplomatică. Și chiar dacă rezultatele nu au fost spectaculoase, oricum a fost o adevărată lovitură de imagine pentru România Mare. Monarhia avea să capete puterea de *simbol al unității naționale a tuturor românilor* prin ceremonia de încoronare a Suveranilor României la Alba Iulia, în ziua de 15 octombrie 1922. Încoronarea din 1922 a reprezentat momentul cel mai înălțător de identificare a Suveranilor României cu națiunea și a națiunii cu Suveranii lor.

Cuvinte-cheie: *România, regele Ferdinand, regina Maria, unitatea națională.*

King Ferdinand and queen Mary in support of the ideal of Romanian national Unity

At the time of his proclamation in Parliament as King of Romania, on September 28th, 1914, Ferdinand I had offered assurances to the nation's representatives that he would be "a good Romanian". Throughout the period of neutrality (1914-1916), the King had to face constant pressure from

the diplomacy of the Central Powers (Germany and Austria-Hungary), but also from his brother who was officer in the German army. The only one who had openly assumed an option in favor of the Entente (France, Russia and Great Britain) was Queen Marie, who was also related to the British and Russian dynasties. She supported the need to recognize Romania's interests (the right of Romanians from Transylvania, Banat and Bucovina to unite with the motherland) in order to enter the war. The attitude of the King in the Crown Council of August 14th, 1916 in Bucharest (which decided Romania's entry into the war against Austria-Hungary) can be qualified as admirable and loyal to national interests, and this all the more since the decision taken meant a personal sacrifice of sentimental order: he had to fight against his homeland and, moreover, against his family, which no longer recognized him as a member of the House of Hohenzollern-Sigmaringen. Although of German origin (born, raised and educated in Germany), he behaved like a true Romanian, he fully identified with the nation he led. After the failure of the Romanian military campaign of 1916 in Transylvania and the retreat to Moldova, King Ferdinand I and Queen Marie tried in these difficult, hopeless times to encourage the morale of the troops, to closely supervise the process of rebuilding and training the Romanian army, to participate in inspections, drills and combat maneuvers, to decorate soldiers who distinguished themselves by deeds of arms, to visit hospitals with wounded. The moment of the union of Bessarabia with Romania on March 27th, 1918 was received by the Sovereigns with much hope and confidence. Once the acts of the Union of Bessarabia, Bucovina and Transylvania with the Old Kingdom were completed in 1918, they had to be consecrated internationally at the Peace Conference held in Paris (1919-1920). King Ferdinand considered useful in this context an unofficial visit of his wife to Paris and London, with the aim of using all her influence (conferred by her origin, but also by her charm) in order to support the Romanian cause by French and English diplomacy. Queen Marie managed to fascinate the interlocutors, aroused interest in Romania and its demands at the Peace Conference, attracted the goodwill of important personalities from the political and diplomatic world. And even if the results were not spectacular, it was a real image blow for Greater Romania anyway. The monarchy would acquire the power to symbolize the national unity of all Romanians through the coronation ceremony of the Sovereigns of Romania in Alba Iulia, on October 15th, 1922. The coronation in 1922 represented the highest moment of identification of the Sovereigns of Romania with the nation and the nation with their Sovereigns.

Key words: *Romania, King Ferdinand, Queen Maria, national unity.*

Aspecte generale cu privire la atribuțiile și activitatea miliției din județul Chișinău (1917-1918)

Miliția județeană reprezintă o structură a organelor apărării normelor de drept și a ordinii publice instituită de către ministrul de interne Serghei Urusov împreună cu prim-ministrul Gheorghe Lvov la 17 aprilie 1917 prin două decrete fundamentale pentru viitorul Organelor de Interne din întreg spațiu controlat de Rusia, inclusiv și Basarabia, primul intitulat *Despre Înființarea Miliției* și cel de-a doilea act *Regulamentul provizoriu cu privire la Miliție*. În baza surselor documentare depistate, prin Raportul nr. 1123 al Șefului Miliției Județene din 2 X 1917, vom enumera atribuțiile, care intrau în competența miliției județului Chișinău, în perioada anilor 1917-1918. Totodată vom compara atribuțiile miliției județene cu prevederile Regulamentului provizoriu cu privire la Miliție pentru elucidarea clară a aspectului respectării reglementărilor legale din aprilie 1917.

Printre atribuții depistate miliția:

- 1. Asigură ordinea și securitatea publică;**
- 2. Contribuie/susține** cerința autorităților publice de conducere; execută solicitările legale ale autorităților publice prin diverse domenii;
- 3. Duce evidența** populației; evidența militară, evidența dezertorilor, evidența la prizonierilor de război, adresa, locuințele; evidența marinarilor, evidența cetățenilor angajați în localități, care au părăsit locul de muncă fără permisiune sau se ascund de instanțele judecătorești;
- 4. Avertizează și preîntâmpină** activitățile ilegale.
- 5. Realizează** cercetare penală și duce ancheta; realizează legături cu instanțele judecătorești și cu miliția judiciară;
- 6. Activități, care complică activitatea de bază a miliției:** Recuperarea și colectarea, la solicitarea instituțiilor publice de conducere, a sumelor datorate față de stat, precum neachitarea în termen a impozitelor și taxelor față de stat de către contribuabili;
- 7. Repartizarea atribuțiilor între șeful miliției județene și adjuncții acestuia:** Șeful miliției răspunde de conducerea generală în județ; Unul dintre adjuncți gestionează activitatea externă a

miliției (înafara cancelariei). Cel de-al doilea adjunct conduce cancelaria miliției județene;

- 8. Atribuțiile de activitate a șefilor de sectoare/ comisarilor:** Personal și prin adjuncții săi să realizeze procedura de anchetă și să ia decizii pentru securitatea personală și a cetățenilor din cadrul sectorului;
- 9. Atribuțiile milițienilor superiori:** Prin supunerea totală adjunctului șefului de sector, conduc trupele de milițieni inferiori.
- 10. De către cine și când se verifică și se monitorizează activitatea milițienilor:** Șeful miliției și adjunctul care răspunde de activitatea exterioară, periodic fac revizii asupra activității milițienilor;
- 11. Instructajul milițienilor:** Se face de către șeful miliției județene și de către adjunctul acestuia pentru activitatea exterioară;
- 12. Raportarea per activitate/ cheltuieli:** Zilnic se raportează despre întâmplările din județ comisarului Județean al Miliției; Săptămânal se transmite acțiunile/ măsurile întreprinse Comisarului Gubernial și Comisarului Județean; Rapoartele privind cheltuielile financiare se fac de către Conducerea Zemstvei Județene.

În concluzie, miliția județului Chișinău, între 1917-1918, a respectat în mare parte reglementările legale privind menținerea ordinii publice și siguranței, fiind un organ important al administrației, cu activități variate și influență semnificativă în comunitate.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, miliție, ordine publică, reglementări, securitate.*

General aspects regarding the duties and activities of the militia in Chișinău county (1917-1918)

The county militia represents a structure of law enforcement and public order established by the Minister of Interior, Sergei Urusov, together with Prime Minister Georgy Lvov, on April 17, 1917, through two fundamental decrees for the future of the Internal Affairs Bodies throughout the territory controlled by Russia, including Bessarabia. The first decree was titled *On the Establishment of the Militia*, [1] and the second, *The Provisional Regulation on the Militia*. [2]

Based on discovered documentary sources, [3] such as Report No. 1123 of the Head of the County Militia dated October 2, 1917, we will enumerate the duties that fell under the jurisdiction of the Chișinău County militia during 1917-1918. We will also compare the duties of the county militia with the provisions of the *Provisional Regulation on the Militia* to clarify the aspect of compliance with the legal regulations of April 1917.

Among the identified duties, the militia:

1. Ensures public order and security;
2. Supports the requirements of public authorities and executes the legal requests of public authorities in various fields;
3. Keeps records of the population, military personnel, deserters, prisoners of war, addresses, and residences; it also keeps records of sailors and citizens employed in localities who have left their jobs without permission or are hiding from the courts;
4. Warns and prevents illegal activities;
5. Conducts criminal investigations and investigations, collaborating with the courts and judicial militia;
6. Carries out activities that complicate its main duties, such as recovering and collecting amounts owed to the state, including unpaid taxes and fees, upon request from public leadership institutions;
7. Distributes duties between the head of the county militia and his deputies: The head of the militia is responsible for the overall management of the county; one deputy manages external militia activities (outside the office), while the second deputy manages the county militia office;
8. Defines the duties of sector heads/commissioners: Either personally or through deputies, they conduct investigations and make decisions regarding personal security and the safety of citizens in their sector;
9. Outlines the duties of senior militia officers: They fully report to the deputy head of the sector and lead the lower-ranking militia officers;
10. Specifies who verifies and monitors militia activities and when: The head of the militia and the deputy responsible for external activities periodically review the work of militia officers;
11. Provides militia training: The county militia chief and his deputy responsible for external activities conduct the training;
12. Reports on activities/expenditures: Daily reports on incidents in the county are submitted to the County Militia Commissioner; weekly, actions and measures are reported to the Provincial and County Commissioners. Financial expenditure reports are made by the leadership of the County Zemstvo.

In conclusion, the Chişinău County militia, between 1917-1918, largely complied with legal regulations regarding the maintenance of public order and safety, being an important administrative body with varied activities and significant influence in the community.

Key words: *Bessarabia, militia, public order, regulations, security.*

Alexandru Malacenco

dr.

cercet. șt. sup.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-2782-4849

Ofensiva bolșevică pe frontul invizibil în Basarabia, anul 1919.

Modus operandi, premise și cauze

În contextul identificării unor noi materiale în fondurile Arhivei Centrale de Stat a Asociațiilor Obștești din Ucraina (ЦДІАГОУ), în studiul prezent ne propunem să elucidăm problema ofensivei bolșevice pe frontul invizibil în Basarabia în anul 1919. Investigarea științifică în acest articol va fi axată pe analiza și explicarea specificului și a contextului ofensivei bolșevice pe frontul invizibil în Basarabia în anul 1919. Prin extensie, cercetarea aspectelor enunțate va aduce o importantă contribuție la înțelegerea mai completă a *modus*-ului *operandi* a mașinăriei subversive a Rusiei sovietice în teritoriul nostru, în contextul fundamentării politicii sale expansioniste, precum și de nerecunoașterea unirii Basarabiei cu România la 1918. De asemenea, în cadrul lucrării, în baza documentelor de arhivă cercetate, vom încerca să definim rolul și aportul Ucrainei Sovietice, prin structurile Partidului Comunist ucrainean, la înființarea, finanțarea, supravegherea și controlul activităților clandestine a grupărilor ilegale de comuniști în Basarabia în anul 1919, aspecte mai puțin cercetate în istoriografiile din Republica Moldova și România.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, Ucraina sovietică, Partidul Comunist (b) al Ucrainei, grupări ilegale de comuniști, acțiuni subversive, Rusia Sovietică, România.*

Bolshevik offensive on the invisible front in Bessarabia, 1919.

Modus operandi, premises and causes

Based on newly identified materials in the Central State Archives of Public Organizations of Ukraine (TsDAGO of Ukraine), in the present study, we intend to elucidate the issue of the bolshevik offensive on the invisible front in Bessarabia in 1919. The scientific research in this article is focused on the analysis and explanation of the specific and context of the bolshevik offensive on the invisible front in Bessarabia in 1919. Therefore, the research of the mentioned aspects will bring an important contribution to a wider understanding of the *modus operandi* of the subversive machinery of the Soviet Russia in our territory, in the context of substantiation of its expansionist policy and not recognizing the Union between Bessarabia and

Romania in 1918. In addition, in this paper, based on the researched archive documents, we will try to define the role and contribution of the Soviet Ukraine, by means of the Ukrainian Communist Party, in setting up, financing, overseeing and controlling the clandestine activities of the illegal communist groups in Bessarabia in 1919, aspects which are less researched in the historiography from the Republic of Moldova and Romania.

Key words: *Bessarabia, Soviet Ukraine, Communist Party (b) of Ukraine, illegal groups of the communists, subversive actions, Soviet Russia, Romania.*

Lidia Prisac

dr., cercet. șt. coord.

Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-3406-3670

Habitatul și modul de trai în Chișinăul interbelic

Evoluția habitatului și modului de trai în Chișinăul interbelic a fost determinată de contextul politic, social-economic, cultural racordat la tendințele spiritualității românești și a celei europene în ansamblu. Reieșind din moștenirea culturală a perioadei țariste, fizionomia orașului devine în perioada interbelică una foarte complexă având loc o simbioză dintre vechi și nou. Dictată de componenta habitatului, existența comunității urbane, a conferit un specific anumit Chișinăului. Casele, străzile, bisericile, catedrala, grădinile publice, parcurile, monumentele, hotelurile, magazinele, băncile etc., precum și localurile de agrement gen restaurante, cârciumi, cafenele, bodegi devin locurile publice sau private care dezvăluie detalii importante despre practicile cotidiene, experiențele particulare, solidaritățile și luptele care organizează spațiul, inclusiv comunică despre „arta de a trăi” a localnicilor. Delimitarea între spațiul privat și cel public pare să fie destul de dificilă, deoarece de cele mai multe ori aceste sfere se suprapun, în funcție de grupurile sau de elementele sociale la care se referă. Pe măsura înaintării prin Chișinăul perioadei interbelice se poate constata că aria habitatului se împarte în trei zone - prima, cea somptuoasă a clădirilor publice și a caselor; a doua (de importanță socială), potrivit lui Petre Cazacu, a caselor din partea veche a orașului cu „[...] străzi strâmte, întortocheate, cu clădiri joase, lipite una de alta, cu curți mici, fără pomi, fără verdeață [...]”, și cea de-a treia și ultima, periferia orașului, care seara căpăta un aspect de târg provincial, cu singura deosebire că locuitorii nu

erau țărani, ci muncitori orașeni, cu cravata la gât și cu pantalonii făcuți ferfeniță de grelele munci de peste zi, care în majoritate erau tipografi, zidari, lăutari și birjari [...]. Dacă cineva ar încerca sa-și facă o idee generală despre arhitectura celor 7 994 de clădiri ale orașului, ar fi pus la o încercare dificilă, întrucât în afară de casele țărănești, în stil moldovenesc, din suburbiile orașului, și vreo câteva case în vechiul stil moldovenesc n-ar găsi decât clădiri de oraș, construite din cărămidă sau piatră, fără multe pretenții, acoperite cu tablă sau cu olane, „cutii” mici europene, poate comode în interior, dar lipsite de oricăre estetică [...]. Partea Chișinăului românesc, potrivit lui Ștefan Ciobanu, trebuia căutată „în mahalalele și suburbiile orașului”, care aveau „aspectul unor sate răzășești”. Deși nu putem vorbi despre o viață cotidiană în solitudine, reieșind din faptul că Chișinăul s-a consolidat drept centru urban într-un cadru dominant rusesc, acest aspect și-a lăsat amprenta asupra normelor de conduită adoptate în spațiul privat al locuitorilor. Pe lângă mediul individual de trai, cotidianul chișinăuienilor era marcat de abundența localurilor publice, foarte diverse atât din punctul de vedere arhitectural, dar și al destinației acestora. Moștenite de la administrația țaristă, suficient de numeroase, împărțite pe categorii, dar și concentrate în mare parte în zona centrală a orașului, instituțiile publice ale Chișinăului includeau primăria, tribunalul, catedrala, școlile, cinematografele, teatrele, muzeele, librăriile etc. În rândul localurilor de acces public se înscriau și cele comerciale, gen magazine, prăvălii, dugheni, numărul cărora după 1918 a fost în continuă creștere. Amplasate, mai ales, în partea de sus a orașului, centrele comerciale și magazinele purtau în totalitate nume străine. Printre localurile publice o categorie aparte erau cele de agrement, „de la restaurante de lux, vizitate de elita orașului, la simplele cafenele și cârciumi, unde populația orașului putea servi o cină obișnuită sau cu anumite ocazii”.

Cuvinte-cheie: *Chișinău, interbelic, habitat, moștenire, urban.*

Habitat and way of life in interwar Chisinau

The evolution of the habitat and way of life in interwar Chisinau was determined by the political, social-economic, cultural context connected to the trends of Romanian and European spirituality as a whole. Emerging from the cultural heritage of the tsarist period, the physiognomy of the city becomes a very complex one in the interwar period, with a symbiosis between the old and the new. Dictated by the habitat component, the existence of the urban community, gave a certain specificity to Chisinau. Houses, streets, churches, cathedrals, public gardens, parks, monuments, hotels, shops, banks, etc., as well as places of leisure such as

restaurants, pubs, cafes, bodegas become public or private places that reveal important details about everyday practices, experiences particulars, the solidarities and struggles that organize the space, including communicating about the “art of living” of the locals. The demarcation between private and public space seems to be rather difficult, because most of the time these spheres overlap, depending on the groups or social elements to which they refer. As you progress through Chisinau in the interwar period, you can see that the area of the habitat is divided into three areas - the first, the sumptuous one of public buildings and houses; the second (of social importance), according to Petre Cazacu, of the houses in the old part of the city with “[...] narrow, winding streets, with low buildings, stuck to each other, with small courtyards, without trees, without greenery [...]”, and the third and last, the outskirts of the city, which in the evening took on the appearance of a provincial fair, with the only difference that the inhabitants were not peasants, but city workers, with ties around their necks and their trousers made into slivers of hard work during the day, who were mostly printers, masons, fiddlers and woodworkers [...]. If one were to try to get a general idea of the architecture of the city’s 7,994 buildings, one would be put to a difficult test, since apart from the Moldavian-style peasant houses in the suburbs of the city, and a few houses in the old Moldavian style would only find city buildings, built of brick or stone, without many pretensions, covered with tin or clapboards, small European “boxes”, perhaps comfortable inside, but devoid of any aesthetics [...]. The part of Romanian Chisinau, according to Ștefan Ciobanu, had to be sought “in the slums and suburbs of the city”, which had “the appearance of Răsăși villages”. Although we cannot talk about a daily life in solitude, resulting from the fact that Chisinau has consolidated itself as an urban center in a dominant Russian framework, this aspect has left its mark on the norms of conduct adopted in the private space of the inhabitants. In addition to the individual living environment, the daily life of Chisinau residents was marked by the abundance of public premises, very diverse both from the architectural point of view, but also from their destination. Inherited from the tsarist administration, sufficiently numerous, divided by categories, but also mostly concentrated in the central area of the city, the public institutions of Chisinau included the town hall, the court, the cathedral, schools, cinemas, theaters, museums, bookstores, etc. Among the premises with public access were also commercial ones, such as shops, shops, dugheni, the number of which after 1918 was constantly increasing. Located, especially, in the upper part of the city, the shopping centers and shops bore completely foreign names. Among

the public places, a separate category was the leisure ones, “from luxury restaurants, visited by the city’s elite, to simple cafes and pubs, where the city’s population could serve a regular dinner or on certain occasions”.

Key word: *Chisinau, interwar, habitat, heritage, urban.*

Mihai Ghițulescu

dr., lect. univ.

Universitatea din Craiova, România

Cod ORCID: 0009-0008-0598-5570

Basarabia electorală interbelică. Partide și voturi în Estul României Mari

Basarabia a fost prima dintre provinciile românești care s-a unit cu Vechiul Regat și prima care a fost integrată instituțional în noul stat. În urma renunțării de către Sfatul Țării la condițiile inițiale și a unui decret regal cu valoare cvasi-constituțională din noiembrie 1918, se poate spune că cele două zone cu istorii politice diferite în ultimul secol au format un stat unitar centralizat. În anii următori, au dispărut și ultimele, forme dacă nu de autonomie, măcar de organizare politico-administrativă asimetrică. Constituția din 1923, legea unificării administrative din 1925 și legea electorală din 1926 au desăvârșit procesul. Acestea din urmă au instituit un fel de dictatură a centrului, pe de o parte punând administrațiile locale sub controlul guvernului, iar pe alta, stabilind reprezentarea parlamentară a fiecărei zone nu atât în funcție de voturile sale, cât de rezultatul general din întreaga țară, mergându-se pe ideea indivizibilității politice a națiunii. Totuși, chiar dacă, strict instituțional, *Basarabia a fost România*, realitățile sociale, economice și culturale din provincie au dus și la particularități de funcționare a sistemului politic. Această comunicare încearcă să le analizeze pornind de la cele zece alegeri parlamentare din perioada 1918-1937 și având ca linii principale: (1) opțiunile politice inițiale ale cetățenilor români de la Est de Prut și transformările lor de-a lungul vremii; (2) politicile formale și informale ale autorităților centrale privitoare la alegerile basarabene; (3) mijloacele folosite și rezultatele obținute în regiune de diversele formațiuni politice; (4) candidații de pe listele grupărilor politice (origini, orientări, experiență, statut); (5) ponderea politică a Basarabiei în cadrul fiecărei alegeri parlamentare. În acest scop, vom folosi în principal date oficiale privind alegerile, dar și presa vremii, doctrina politico-juridică și mărturiile. Cercetarea va fi preponderent cantitativă, dar e va fi completată cu interpretări și speculații. Concentrarea asupra Basarabiei nu înseamnă prezentarea izolată a

acesteia. Cazul particular va fi întotdeauna pus în context și vom încerca, pe cât posibil, comparații cu alte zone ale României Mari.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, parlament, alegeri, voturi, partide, candidați.*

Interwar Electoral Bessarabia. Parties and Votes in Eastern Greater Romania

Bessarabia was the first of the Romanian provinces to unite with the Old Kingdom and the first to be institutionally integrated into the new state. Following the abandonment by the Country's Council (*Sfatul Țării*) of the original conditions and a royal decree of quasi-constitutional value in November 1918, the two areas with different political histories in the last century can be said to have formed a centralized unitary state. In the following years, the last forms, if not of autonomy, at least of asymmetrical political-administrative organization disappeared. The Constitution of 1923, the administrative unification law of 1925, and the electoral law of 1926 completed the process. The latter established a kind of dictatorship of the center, on the one hand putting local administrations under the control of the government, and on the other, establishing the parliamentary representation of each area not so much according to its votes as to the general result in the whole country, going on the idea of the political indivisibility of the nation. However, even if, strictly institutionally, *Bessarabia was Romania*, the social, economic and cultural realities in the province also led to peculiarities in the functioning of the political system. This paper tries to analyze them starting from the ten parliamentary elections from 1918-1937 and having as main lines: (1) the initial political options of the Romanian citizens from East of the Prut and their transformations over time; (2) the formal and informal policies of the central authorities regarding the Bessarabian elections; (3) the means used and the results obtained in the region by the various political groups; (4) the candidates on the lists of political groups (origins, orientations, experience, status); (5) the political weight of Bessarabia in each parliamentary election. For this purpose, we will mainly use official data regarding the elections, but also the press of the time, political-legal doctrine and testimonies. The research will be mainly quantitative, but it will be supplemented with interpretations and speculations. Focusing on Bessarabia does not mean presenting it in isolation. The particular case will always be put in context and we will try, as far as possible, some comparisons with other areas of Greater Romania.

Key words: *Bessarabia, parliament, elections, votes, parties, candidates.*

Ion Teca

cercet. șt., colonel în rezervă

Asociația Cultul Eroilor „General Dimitrie Petrescu Tocineanu”

**Generalul-erou Dimitrie Petrescu Tocineanu – moldovean
prin naștere, bănățean prin adopție, militar prin vocație,
erou prin sacrificiu**

Există oameni providențiali, pe care Dumnezeu îi trimite acolo unde este nevoie de ei, fără ca aceștia să intenționeze obținerea sau deținerea unor onoruri sau titluri statale, ei îndeplinindu-și doar misiunea către popor. Se poate aprecia că generalul Dimitrie Petrescu Tocineanu, fiu al Moldovei, este omul providențial trimis de Dumnezeu într-un loc și un moment foarte fierbinte și nesigur, Banatul interbelic. I se pot atribui, pe bună dreptate, multiple supranume, de la „Generalul care a luptat în trei războaie” la „Primul militar român care a pătruns în Banat” sau „Ofițerul muzician”, dar el rămâne generalul-erou, care și-a dat sacrificiul suprem pentru patrie. Generalul-erou Dimitrie Petrescu Tocineanu a văzut lumina zilei în anul 1893 la Bârlad, într-o familie cu vechi tradiții cazone, tatăl lui fiind colonel de geniu. S-a înrolat voluntar în armată în anul 1912 și a participat la Războiul Balcanic din anul 1913, iar după absolvirea Școlii Militare de Ofițeri de Infanterie a fost introdus în luptele aprige ale Primului Război Mondial. Posedând calități diplomatice excelente, ofițerul va face parte din legația României de la Petrograd, misiune diplomatică condusă de C. Diamandy. Revenit în țară, a fost trimis pe frontul transilvan în luptele împotriva bolșevicilor lui Béla Kun, dar calitățile lui de diplomat îl vor propulsa în alte sfere de înaltă responsabilitate pentru țară. Dimitrie Petrescu Tocineanu a fost primul militar din Regatul României care a intrat în Banat (Timișoara, 1919), unde a primit o misiune foarte sensibilă, aceea de ofițer de legătură al guvernului român pe lângă armata franceză de supraveghere, funcție deținută până la ocuparea Budapestei de către armata română, când a fost numit șef de cabinet al Înaltului Comisar al Guvernului Român la Budapesta – ministrul Diamandy, cel cu care lucrase la Petrograd. Generalul poate fi declarat lugojean, prin adopție, iubind foarte mult acest oraș, unde a sosit la 22 martie 1919, ca prim ofițer român. Aici a depus o intensă muncă în domeniul cultural: a fost membru în Comitetul Liceului „Coriolan Brediceanu”, membru al Casinei Române și al Cercului Militar. A fost fondatorul Societății Filarmonice din Lugoj, unde a fost prim violonist, vicepreședinte și apoi președinte, între 1927 și 1936. A fost susținător al fotbalului lugojean, între 1931 și 1936, fiind președintele Clubului Sportiv „Vulturii”. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial

este rănit, la 11 februarie 1943, în luptele din Abhazia. Moare două săptămâni mai târziu, la 27 februarie 1943, ultima sa dorință fiind aceea de a fi înmormântat la Lugoj. Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, Tocineanu a fost avansat la gradul de general de brigadă post-mortem. Militarii lugojeni, ca o recunoaștere a întregii activități, ca un model de dăruire civică, militară și sacrificiu suprem pentru țară, l-au ales patron spiritual al Asociației „Cultul Eroilor” din garnizoana Lugoj.

Cuvinte-cheie: *Dimitrie Petrescu Tocineanu, erou, general de brigadă, Lugoj, Societatea Filarmonică.*

General-hero Dimitrie Petrescu Tocineanu – Moldavian by birth, Banat by adoption, military by vocation, hero by sacrifice

We can say that Dimitrie Petrescu Tocineanu was the providential man that was sent in hot and uncertain place, Banat region, after World War I. He holds several informal names, as a “Military man who fought in three wars”, “The first romanian officer who arrived in Banat”, “Musician officer”, but he remains heroic general. He was born in Bârlad and participated in The Balkan Wars, as a volunteer. After graduation of Military Infantry School he fought in World War I. He was sent to the romanian embassy in Petrograd, and after that he was the first romanian officer who was sent in Banat, as a liaison officer around french army. He was the cabinet chief of romanian’s embassy from Budapest led by minister Diamandy. He married in Lugoj and contributed to the cultural and the sporting development of the city. In the World War II he fought in East Front and he was wounded in 1943, february 11 in Abhazia. 2 weeks later, he died and his last wish was to be buried at Lugoj.

Key words: *Dimitrie Petrescu Tocineanu, hero, brigadier general, Lugoj, Philharmonic Society.*

Aurel-Florin Țușcanu

dr., lect. univ.

Arhiepiscopia Romanului și Bacăului
Universitatea de Stat „Alec Russo” Bălți
Cod ORCID: 0009-0003-5932-6435

† Lucian Triteanu – episcop al Romanului (1923-1947)

După înfăptuirea Marii Uniri de la 1918, când s-a împlinit visul de secole al românilor de pretutindeni, Biserica Ortodoxă Română a propus și a reușit unitatea spiritual religioasă a românilor din toate provinciile alăturate

vechiului Regat. În acest context au fost chemați la conducerea unor Eparhii din Moldova și Țara Românească, câțiva ierarhi transilvăneni precum: Miron Cristea, ca mitropolit al Ungrovlahiei, Nichita Duma, ca episcop de Argeș și Lucian Triteanu, în scaunul episcopal de la Roman. Acesta din urmă a fost ales episcop al Romanului la 29 martie 1923 și a păstorit Țara de jos a Moldovei timp de aproape un sfert de secol, păstoria sa îndelungată fiind încununată cu importante împliniri administrativ-gospodărești, pastoral-misionare, culturale și sociale. Cât privește activitatea culturală a acestui ierarh, vom aminti doar câteva contribuții și realizări ale sale: publicarea revistei eparhiale „Cronica Romanului” (1924-1950); restaurarea picturii Catedralei Episcopale din Roman - ctitorie a domnitorului Petru Rareș - cu asistența Comisiei Monumentelor Istorice; organizarea Bibliotecii Eparhiale; înființarea unei Societăți Culturale „Miron Costin” la Roman; permanenta sa grijă față de Seminarul „Sf. Gheorghe” și Școlile de Cântăreți din Roman și Focșani; organizarea Cercurilor pastoral-misionare în cuprinsul întregii Eparhii care cuprindea patru județe din țară; a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la câteva întâlniri internaționale (Muntele Athos – 1930; Conferința româno-anglicană – 1935); a condus o vreme buletinul oficial al Patriarhiei Române (revista „Biserica Ortodoxă Română”). În anul 1947, sub presiunea regimului comunist a fost nevoit să se retragă din scaunul episcopal, adresând tuturor fiilor săi duhovnicești o scrisoare pastorală de mulțumire, pentru frumoasa cooperare, în care face următoarea confesiune: „Ceea ce am putut să înfăptuiesc în acest timp de păstorie, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu sprijinul clerului și poporului, rămâne ca judecata nepărtinitoare a posterității să hotărască ce este vrednic să rămână, sau nu, în Cartea Bisericii și a Neamului”. Într-adevăr, istoria nepărtinitoare l-a așezat acolo unde-i este locul, în galeria marilor ierarhi ai Ortodoxiei și ai Neamului românesc din secolul XX.

Cuvinte-cheie: *Episcopia Romanului, Episcop Lucian Triteanu, Cronica Romanului, Biserica Ortodoxă.*

† **Lucian Triteanu – bishop of Roman (1923-1947)**

After the Great Union of 1918 was achieved, when the century-old dream of all Romanians was fulfilled, the Romanian Orthodox Church set as its goal and attained the spiritual unity of the Romanians of all the historical provinces neighbouring the Old Kingdom. Thus a few Transilvanian Hierarchs were called to ministry within dioceses from Moldavia and Wallachia: Miron Cristea as Metropolitan of UngroWallachia, Nichita Duma as Bishop of Argeș and Lucian Triteanu for the Episcopal Seat of Roman. The latter was elected Bishop of Roman on March 29th of 1923 and

pastored the Lower Lands of Moldavia for almost a quarter of a century. His activity recorded important administrative, pastoral-missionary and social and cultural achievements. With regard to the cultural activity of this Hierarchy, we shall call to mind but a few of his contributions and achievements: the publishing of the diocesan magazine, named "The Chronicles of Roman" (1924-1950); the rehabilitation of the paintings in the Episcopal Cathedral of Roman (founded by Ruler Petru Rareș), in collaboration with the Committee for Historical Monuments; the establishment of the Diocesan Library; the founding of a cultural Society named "Miron Costin", in Roman; his perennial care for the "Saint George" Seminary and the Music Schools of Roman and Focșani; the instituting of multiple pastoral-missionary centres across the entire Diocese, which comprised four counties; he was the representative of the Romanian Orthodox Church at a few international events (at Mount Athos in 1930, and at the Romanian-Anglican Conference in 1935); for a time, he presided the official journal of the Romanian Patriarchate ("The Romanian Orthodox Church" Magazine). In the year of 1947, pressured by the communist regime, he withdrew from his Episcopal Seat and addressed all his spiritual sons with a pastoral letter of acknowledgement and gratitude for the exceptional cooperation. There he declares the following: "All that I have been able to achieve in my time as your pastor, with God's help and the support of the Clergy and laymen alike, remains to be impartially judged by posterity, and posterity shall decide whether it is worthy of being recorded in the Great Book of the Church and of this People." And in truth, the fair-minded history placed him right where he belongs, among the great XXth Century Hierarchs of the Romanian Church and People.

Key words: *The Diocese of Roman, Bishop Lucian Triteanu, The Chronicles of Roman, The Romanian Orthodox Church.*

Iacov Chelaru

drd.

Universitatea de Stat din Moldova

Reforma calendarului: propagandă și nemulțumirea creștinilor de stil vechi în România (anii 1934-1937)

În perioada 1934-1937, reforma calendarului adoptată de România în 1919, care a fost acceptată de Biserica Ortodoxă Română în 1924, a generat o nouă reacție puternică din partea comunităților creștine de stil vechi. Acest grup, ce includea o parte a ortodocșilor care respectau calendarul

iulian, s-a simțit profund afectat de schimbările impuse, percependu-le nu doar ca o simplă modificare administrativă, ci și ca o amenințare la adresa identității lor religioase și culturale. Reforma calendarului a fost introdusă de autoritățile române sub pretextul modernizării și al alinierii cu standardele internaționale. Guvernul promova ideea că trecerea la calendarul gregorian ar aduce beneficii economice și sociale, facilitând o mai bună organizare a timpului și sincronizarea activităților cu cele ale altor state. Propaganda oficială a subliniat avantajele acestor schimbări, evidențiind eficiența și progresul, fără a ține cont de sensibilitățile culturale și religioase ale populației. Pentru creștinii de stil vechi, reforma calendarului a fost percepută ca o formă de agresiune împotriva tradițiilor lor. Aceștia considerau că calendarul iulian, utilizat de secole, era parte integrantă a identității lor spirituale și a practicilor religioase. Schimbarea sărbătorilor religioase, cum ar fi Crăciunul și Paștele, din datele tradiționale în care erau celebrate, a provocat o mare indignare. Oamenii se simțeau înstrăinați de ritualurile și tradițiile pe care le îmbrățișaseră de-a lungul generațiilor. Reacția comunităților de stil vechi a fost una de opoziție, manifestată prin proteste și petiții adresate autorităților. Aceștia nu doar că se opuneau schimbărilor, dar se organizau și în jurul unor mișcări de apărare a tradițiilor lor. În fața creșterii nemulțumirii, guvernul a răspuns cu o campanie de represiune, încercând să reducă la tăcere vocile disidente. În această ordine de idei, ministrul departamentului Cultelor și Artelor, dispune ca toți preoții misionari numiți de către minister, pentru propaganda împotriva stilismului, să înceapă ciclul conferințelor începând de la 10 ianuarie și până la sfârșitul lunii, în regiunile Moldovei de Nord și Basarabiei. Această abordare a intensificat tensiunile și a dus la o polarizare și mai mare între diferitele grupuri religioase din România. Un aspect esențial al nemulțumirii creștinilor de stil vechi era sentimentul de marginalizare. Într-o perioadă în care statul încerca să se modernizeze și să se alinieze cu tendințele internaționale, tradițiile locale păreau să fie ignorate sau chiar disprețuite. Mulți dintre aceștia considerau că reforma calendarului era o tentativă de-a le impune o cultură străină, în detrimentul valorilor și obiceiurilor proprii. Pe lângă aceste tensiuni sociale, reforma a generat și o diviziune în cadrul comunităților religioase. O parte din clerul ortodox a susținut trecerea la calendarul gregorian, argumentând că aceasta era o necesitate a vremurilor moderne. Această atitudine a dus la o ruptură în relațiile dintre diferitele facțiuni ale Bisericii, amplificând și mai mult nemulțumirile. În concluzie, reforma calendarului din România a reprezentat o provocare directă la adresa identității culturale și religioase a creștinilor de stil vechi, ceea ce a provocat o rezistență puternică din partea acestora, manifestată

prin proteste, organizarea în comunități de apărare a tradițiilor și o intensificare a tensiunilor sociale, evidențiind astfel conflictul dintre dorința de modernizare impusă de autorități și atașamentul profund al oamenilor față de valorile și obiceiurile lor ancestrale.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă română, calendar gregorian, calendar iulian, propaganda.*

Calendar reform: propaganda and the discontent of old-style Christians in Romania (1934-1937)

In the period 1934-1937, the calendar reform adopted by Romania in 1919, which was accepted by the Romanian Orthodox Church in 1924, generated a strong new reaction from the old-style Christian communities. This group, which included a part of the Orthodox who observed the Julian calendar, felt deeply affected by the imposed changes, perceiving them not only as a simple administrative change, but also as a threat to their religious and cultural identity. The calendar reform was introduced by the Romanian authorities under the pretext of modernization and alignment with international standards. The government promoted the idea that switching to the Gregorian calendar would bring economic and social benefits, facilitating better organization of time and synchronization of activities with those of other states. Official propaganda emphasized the advantages of these changes, highlighting efficiency and progress, without regard to the cultural and religious sensitivities of the population. For old-style Christians, calendar reform was perceived as a form of aggression against their traditions. They considered the Julian calendar, used for centuries, to be an integral part of their spiritual identity and religious practices. The changing of religious holidays such as Christmas and Easter from their traditional dates caused great outrage. People felt alienated from the rituals and traditions they had embraced for generations. The reaction of the old-style communities was one of opposition, manifested through protests and petitions addressed to the authorities. They not only opposed the changes, but also organized around movements to defend their traditions. Faced with growing discontent, the government responded with a campaign of repression, seeking to silence dissenting voices. In this vein, the minister of the Department of Cults and Arts orders that all the missionary priests appointed by the ministry, for propaganda against stylism, start the cycle of conferences starting from January 10 and until the end of the month, in the regions of Northern Moldova and Bessarabia. This approach intensified tensions and led to even greater polarization between the various religious groups in

Romania. A key aspect of old-style Christian discontent was the sense of marginalization. At a time when the state was trying to modernize and align with international trends, local traditions seemed to be ignored or even despised. Many of them considered that the calendar reform was an attempt to impose a foreign culture on them, at the expense of their own values and customs. In addition to these social tensions, the reform also generated a division within the religious communities. Some of the Orthodox clergy supported the switch to the Gregorian calendar, arguing that this was a necessity of modern times. This attitude led to a rupture in the relations between the various factions of the Church, further amplifying the grievances. In conclusion, the calendar reform in Romania represented a direct challenge to the cultural and religious identity of the old-style Christians, which caused a strong resistance on their part, manifested through protests, the organization in communities for the defense of traditions and an intensification of social tensions, thus highlighting the conflict between the desire for modernization imposed by the authorities and the deep attachment of people to their ancestral values and customs.

Key words: *Romanian Orthodox Church, Gregorian calendar, Julian calendar, propaganda.*

Nicolae Enciu

dr. hab.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-8213-5157

Considerații privind viața cotidiană în județul și municipiul Bălți în anul 1938

Prezenta comunicare este elaborată în baza materialelor documentare investigate în fondul Prefecturii județului Bălți și în cel al Biroului Populației orașului Bălți de la Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională, cu ordine circulare și instrucțiuni, cu studii pentru aplicarea Legii organizării națiunii și teritoriului, precum și cu măsurile recomandate pentru îmbunătățirea situației demografice – igienică și sanitară – a populației pe anul 1938. Este evocată importanța Buletinului Comunal al Primăriei mun. Bălți pentru studierea aspectelor vieții cotidiene a populației orașului și județului Bălți în cea de a doua jumătate a anilor '30. Rapoartele pretorilor de plase către prefectul județului Bălți reprezintă o altă sursă importantă de documentare, din care pot fi restituite activitățile

din cuprinsul județului cu privire la localurile în construcție și cele date în folosință, la funcționarea băilor populare, a farmaciilor sătești, a școlilor și căminelor culturale, a stării și funcționării bisericilor etc.

Cuvinte-cheie: *viața cotidiană, municipiul Bălți, județul Bălți, Biroul Populației, Buletinul Comunal, Prefectura jud. Bălți.*

Considerations regarding daily life in the county and municipality of Balti in 1938

This communication is elaborated on the basis of the documentary materials investigated in the fund of the Prefecture of Balti County and in that of the Population Bureau of the city of Balti from the National Archives Agency, the General Directorate of the National Archives, with circular orders and instructions, with studies for the application of the Law on the organization of the nation and the territory, as well as the recommended measures to improve the demographic situation - hygienic and sanitary - of the population for the year 1938. The importance of the Municipal Bulletin of the City Hall of Balti municipality for studying the aspects of the daily life of the population of the city and the county of Balti in the second half of the 30s is evoked. The reports of the net praetors to the prefect of Bălți County represent another important source of documentation, from which the activities within the county can be returned regarding premises under construction and those put into use, the operation of public baths, village pharmacies, schools and dormitories cultural, of the state and functioning of churches, etc.

Key words: *daily life, Bălți municipality, Bălți county, Population Bureau, Communal Bulletin, Bălți County Prefecture.*

Oleg Bercu

dr., lect. univ.

Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Cod: ORCID: 0000-0001-6599-9669

Reconfigurarea puterii: Constituția României din 1938 și monarhia autoritară

Votarea Constituției în anul 1938 a adus un regres în sistemul constituțional al României din perioada interbelică. Dacă Marea Unire din 1918 a fost completată de aprobarea Constituției din 1923, una dintre cele mai progresiste constituții ale acelei perioade, Constituția din 1938 a definitivat procesul de instaurare în România a unui regim autoritar. Aprobarea Con-

stituției din 1938 a fost precedată de noile imperative care se conturau pe continentul european, având în vedere instaurarea regimurilor totalitare într-un șir de state din Europa. În acest context, România nu a fost scutită de acest proces. Astfel, regele Carol al II-lea, instaurând dictatura personală la data de 10 februarie, avea nevoie de legitimarea dictaturii regale. În acest context, Carol al II-lea a întreprins un șir de măsuri în vederea consolidării puterii. Astfel, în „Monitorul Oficial” al României, Partea I, nr. 42 din 20 februarie 1938, a fost publicat Înaltul Decret Regal prin care Carol al II-lea a decretat noua Constituție a României. Tot în același număr al „Monitorului Oficial”, Carol al II-lea publică: Proclamația Regelui Carol al II-lea către români, prin care prezintă pe scurt conținutul noii constituții; Înaltul Decret Regal, prin care poporul român este chemat în ziua de 24 februarie 1938 să se pronunțe prin plebiscit asupra Constituției decretate de rege; Înaltul Decret Regal prin care au fost numiți cinci membri ai comisiei pentru totalizarea rezultatului plebiscitului. Cum era de așteptat, poporul român a „susținut” inițiativa regală de a modifica Constituția, dar trebuie menționat că procedura de votare s-a desfășurat prin vot deschis, ceea ce încălca normele Constituției din 1923, care stipula că votul trebuie să fie secret. De asemenea, în procesul de implementare a noii constituții, Carol al II-lea a încălcat prevederile Constituției din 1923 în materie de revizuire a acesteia. În termenii Constituției din 1938, regelui i-au fost delegate atribuții foarte extinse în guvernare, deoarece șeful statului devenea și șeful executivului, concentrând în mâinile sale și puterea legislativă. De fapt, această Constituție a legitimat dictatura regală, încălcând grav principiul separației puterilor în stat. Prin implementarea Constituției din 1938, vârsta minimă pentru dreptul de vot a fost ridicată la 30 de ani, limitând astfel participarea cetățenilor la treburile publice ale statului. Formal, în Constituție au fost păstrate drepturile cetățenilor, dar în realitate accentul era pus mai mult pe îndatoririle acestora. Totodată, Constituția din 1938 a abrogat principiul pluralismului politic, deoarece, conform legii electorale, la alegeri puteau participa doar reprezentanții partidului „Frontul Renașterii Naționale”, care la 22 iunie 1940 a fost transformat în „Partidul Națiunii”, iar Carol al II-lea s-a autoproclamat șef al acestui partid. În concluzie, se poate menționa că implementarea Constituției din 1938 a marcat un regres în materie constituțională, care s-a conturat în România, începând cu votarea Constituției din 1866. Astfel, prin Constituția din 1938, Carol al II-lea a legitimat dictatura personală în România, subminând grav principiile unei democrații.

Cuvinte-cheie: *Constituție, monarhie autoritară, drepturile cetățenilor, putere.*

Reconfiguration of Power: The Constitution of Romania from 1938 and the Authoritarian Monarchy

The adoption of the Constitution in 1938 marked a regression in Romania's constitutional system during the interwar period. While the Great Union of 1918 was complemented by the approval of the 1923 Constitution, one of the most progressive constitutions of that era, the 1938 Constitution finalized the establishment of an authoritarian regime in Romania. The approval of the 1938 Constitution was preceded by new imperatives emerging on the European continent, particularly the rise of totalitarian regimes in several European states. In this context, Romania was not exempt from this process. Thus, King Carol II, establishing personal dictatorship on February 10, needed to legitimize royal dictatorship. In this context, Carol II undertook a series of measures aimed at consolidating power. On February 20, 1938, the „Official Gazette” of Romania, Part I, No. 42, published the High Royal Decree through which Carol II decreed the new Constitution of Romania. In the same issue of the „Official Gazette”, Carol II also published: The Proclamation of King Carol II to the Romanians, which briefly presents the contents of the new constitution; the High Royal Decree calling upon the Romanian people to vote in a plebiscite on the Constitution decreed by the King on February 24, 1938; and the High Royal Decree appointing five members of the commission to tally the results of the plebiscite. As expected, the Romanian people „supported” the royal initiative to amend the Constitution, but it should be noted that the voting procedure took place through open voting, which violated the norms of the 1923 Constitution that stipulated the vote must be secret. Additionally, in implementing the new constitution, Carol II violated the provisions of the 1923 Constitution regarding its revision. Under the terms of the 1938 Constitution, the king was granted extensive powers in governance, as the head of state also became the head of the executive, concentrating legislative power in his hands. In fact, this Constitution legitimized royal dictatorship, severely violating the principle of separation of powers within the state. With the implementation of the 1938 Constitution, the minimum voting age was raised to 30 years, thereby limiting citizens' participation in the public affairs of the state. Formally, the rights of citizens were preserved in the Constitution, but in reality, the emphasis was placed more on their duties. Furthermore, the 1938 Constitution abolished the principle of political pluralism, as, according to the electoral law, only representatives of the „Front of National Renaissance” party could participate in elections, which on June 22, 1940, was transformed into the „Party of the Nation”, with Carol II proclaiming himself its leader. In conclusion, it can be noted

that the implementation of the 1938 Constitution marked a regression in constitutional matters that had been evident in Romania since the adoption of the Constitution of 1866. Thus, through the 1938 Constitution, Carol II legitimized personal dictatorship in Romania, gravely undermining the principles of democracy.

Key words: *Constitution, authoritarian monarchy, citizens' rights, power.*

Sergiu Cornea

dr. hab., conf. univ.

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Cod ORCID: 0000-0002-0888-5902

Starea învățământului primar din județul Cetatea Albă în anul școlar 1938-1939

Un deziderat important al României întregite a fost modernizarea sistemului educațional. Finalitatea proceselor modernizatoare s-a materializat în transformarea școlii într-o instituție care putea contribui la realizarea intereselor țării. În perioada interbelică, învățământul primar din Basarabia a cunoscut, cu toate problemele și dificultățile existente, o dezvoltare efervescentă. În prezentul studiu este analizată starea învățământului primar din județul Cetatea Albă în anul școlar 1938-1939 și anume: caracteristicile cantitative ale sistemului județean al învățământului primar, numărul, nivelul de promovabilitate și structura etnică a elevilor, analiza cantitativă și calitativă a personalului didactic, analiza instituțiilor complementare sistemului educațional.

Cuvinte-cheie: *Basarabia, Județul Cetatea Albă, învățământ primar.*

The state of primary education in Cetatea Albă county in the school year 1938-1939

An important aspiration of unified Romania was the modernization of the educational system. The outcome of these modernization processes materialized in the transformation of the school into an institution that could contribute to the achievement of the country's interests. During the interwar period, primary education in Bessarabia experienced vibrant development, despite the existing problems and difficulties. This study analyzes the state of primary education in Cetatea Alba County during the 1938-1939 school year, specifically: the quantitative characteristics of the county's primary education system, the number, promotion rate, and eth-

nic composition of students, the quantitative and qualitative analysis of teaching staff, and the analysis of institutions complementary to the educational system.

Key words: *Bessarabia, Cetatea Alba County, primary education.*

Anatol Petrencu

dr. hab., prof. univ.,

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-5449-1023

Căminele culturale în Basarabia interbelică: promovarea Istoriei românilor și culturii naționale

În urma actelor Unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei din 1918, România s-a întregit, devenind stat național. În același timp, la ordinea zilei, în afara problemelor restabilirii economiei țării, promovării reformei agrare etc., a fost pusă sarcina coagulării populației în privința vieții culturale și spirituale, educării conștiinței de neam, a identității etnice românești. Un rol determinant în opera de culturalizare a populației, mai ales a celei rurale, l-au avut Căminele culturale. Despre rolul lor în viața comunităților sătești au fost deja publicate studii semnate de Vasile Grosu, Ludmila Chiciuc, Larisa Noroc etc. Studiile au demonstrat activitatea sporită a Căminelor culturale în privința educației sanitare a populației, noilor metode de cultivare a culturilor agricole. Căminele culturale au organizat sărbători naționale, au amintit de tradițiile populare românești, au difuzat ziare, reviste, au format biblioteci cu cărți necesare populației. În același timp activiștii Căminelor culturale au promovat ideea unității naționale românești, a Statului unitar român. În comunicare sunt aduse fapte concrete privind activitatea Căminelor culturale din Basarabia.

Cuvinte-cheie: *România, Basarabia, Cămine culturale, cunoștințe istorice.*

Cultural homes in interwar Bessarabia: promoting Romanian history and national culture

Following the acts of the Union of Bessarabia, Bucovina and Transylvania in 1918, Romania became whole, becoming a national state. At the same time, the order of the day, apart from the problems of restoring the country's economy, promoting agrarian reform, etc., was the task of coagulation of the population in terms of cultural and spiritual life, the education of national consciousness, of the Romanian ethnic identity. The Cultu-

ral Homes had a decisive role in the work of culturalizing the population, especially the rural one. Studies signed by Vasile Grosu, Ludmila Chiciuc, Larisa Noroc, etc. have already been published about their role in the life of village communities. The studies demonstrated the increased activity of the Cultural Homes regarding the sanitary education of the population, the new methods of cultivation of agricultural crops. The cultural homes organized national holidays, remembered popular Romanian traditions, distributed newspapers, magazines, formed libraries with books necessary for the population. At the same time, the activists of the Cultural Homes promoted the idea of Romanian national unity, of the Romanian Unitary State. Concrete facts regarding the activity of the Cultural Homes in Bessarabia are presented in the communication.

Key words: *Romania, Bessarabia, Cultural homes, historical knowledge.*

Ion Șișcanu

dr. hab., prof. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID: 0009-000-5700-4852

Considerații privind trasarea granițelor RSS Moldovenești în 1940

În hotărârea din 12 octombrie 1924 privind formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în componența Ucrainei se menționa că granița acesteia, la vest și sud-vest, trecea pe „*granița de stat a Uniunii R.S.S.*” Până de curând, această formulă a fost interpretată precum că ar fi semnat granița de vest a fostei gubernii Basarabia, adică Prutul și brațul Chilia al Dunării. Cercetările din ultimii ani demonstrează că hotarul de vest al R.A.S.S. Moldovenești nu a fost nici măcar declarat pe râul Prut, ci rămânea pe râul Nistru. Constituția RASSM din 1938 fixa clar că în componența autonomiei moldovenești intrau 13 raioane din stânga Nistrului, iar în hotărârea adoptată la 2 august 1940 privind formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, Sovietul Suprem al U.R.S.S. evidenția Basarabia și R.A.S.S.M. ca entități separate. Intențiile Ucrainei sovietice privind anexarea Basarabiei sau, cel puțin, a unor teritorii din partea de nord și cea de sud a provinciei, s-au evidențiat încă în zorii formării statului ucrainean. La 16 martie 1918 (stil vechi), guvernul Ucrainei democratice a trimis o notă, semnată de ministrul afacerilor externe, Golubovici, guvernelor german, austro-ungar, turc, bulgar și român în care se menționa că

Basarabia, din punct de vedere etnografic, economic și politic ar fi format „o unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei”. Guvernul Ucrainei insista că moldovenii nu constituiau majoritatea populației din Basarabia, că această majoritate aparținea popoarelor nemoldave, printre care se numărau mulți ucraineni. În 1940, proiectul Ucrainei democratice a devenit, esența propunerilor privind delimitarea teritorială între R.S.S.U. și R.S.S.M. Ceea ce nu au reușit liderii ucraineni în 1917–1918, va realiza conducerea bolșevică de la Kiev, în 1940, când în urma reanexării Basarabiei de către Uniunea Sovietică și formării R.S.S. Moldovenești, cele trei județele Hotin, Cetatea Albă, Ismail, pretinse a fi populate majoritar de ucraineni, vor fi încorporate, cu susținerea Kremlinului, în componența RSS Ucrainene. În nota ultimativă remisă guvernului României de către Guvernul Uniunii Sovietice, la 26 iunie 1940, se menționa că Basarabia era populată, în principal, cu ucraineni. Prin urmare, Kremlinul atribuisese ucrainenilor poziția de populație majoritară a Basarabiei. În textul notei nu există nicio menționare a „poporului moldovenesc” și nu se spune nimic despre „populația moldovenească a Basarabiei”. Rezulta că la est de râul Nistru, în R.A.S.S. Moldovenească, locuiau aproape 170 de mii de moldoveni (28,5%), iar Basarabia, parte componentă a Voevodatului Moldovei până în 1812, când a fost anexată de Imperiul Rus, locuiau, în principal, ucraineni. La 2 august 1940, Sovietul Suprem al U.R.S.S. a adoptat legea „Cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești” care stabilea că în componența acesteia rămân doar șase județe ale Basarabiei, altele trei (Hotin, Ismail și Cetatea Albă (Akerman) fiind transmise Ucrainei, și șase raioane din fosta RASSM, cealalte rămânând Ucrainei.

În felul acesta Moscova a considerat mai oportun pentru ea să dezmembreze Basarabia, aproape similar împărțirii ei de către turci în așa numitele raiale în perioada suzeranității trisekulare asupra principatelor române.

Cuvinte-cheie: *Constituție, hotar, proiect, RASSM, R.S.S. Moldovenească, reanexare, România, Uniunea Sovietică.*

Considerations regarding the drawing of the borders of the Moldavian SSR in 1940

In the decision of October 12, 1924, regarding the formation of the Moldovan Soviet Socialist Autonomous Republic as part of Ukraine, it was mentioned that its western and southwestern border ran along the „state border of the USSR.” Until recently, this formulation was interpreted as referring to the western border of the former Bessarabia Governorate, namely the Prut River and the Chilia branch of the Danube. Research from recent years shows that the Prut River was not officially declared to

be the western border of the Moldovan ASSR. The border was crossing along the Dniester River. The 1938 Constitution of the Moldovan ASSR clearly stipulated that the Moldovan autonomy included 13 districts from the left bank of the Dniester, while the decision adopted on August 2, 1940, regarding the formation of the Moldovan Soviet Socialist Republic, underlined Bessarabia and the Moldovan ASSR as separate entities. The intentions of Soviet Ukraine regarding the annexation of Bessarabia or, at least, parts of the northern and southern territories of the province were evident even in the early days of its state formation. On March 16, 1918 (Julian Calendar)), the government of democratic Ukraine sent a note, signed by Foreign Minister Golubovici, to the German, Austro-Hungarian, Turkish, Bulgarian, and Romanian governments, stating that Bessarabia, from an ethnographic, economic, and political standpoint, formed „an indivisible unit with the territory of Ukraine.” The Ukrainian government insisted that Moldovans did not constitute the majority of the population in Bessarabia, and that this majority consisted from non-Moldovan peoples, including Ukrainians. In 1940, the project of democratic Ukraine became the core of the proposals concerning territorial demarcation between the Ukrainian SSR and the Moldovan SSR. What the Ukrainian leaders failed to achieve in 1917-1918 would be achieved by the Bolshevik leadership in Kyiv in 1940 when, following the re-annexation of Bessarabia by the Soviet Union and the formation of the Moldovan SSR, the three districts of Hotin, Cetatea Albă, and Ismail, claimed to be predominantly populated by Ukrainians, would be incorporated into the Ukrainian SSR with the support of the Kremlin. In the ultimatum note sent to the Romanian government by the Soviet Union on June 26, 1940, it was stated that Bessarabia was primarily populated by Ukrainians. Therefore, the Kremlin assigned Ukrainians the status of the majority population of Bessarabia. The text of the note does not mention the „Moldovan people” and says nothing about the „Moldovan population of Bessarabia.” In accordance with this, East of the Dniester River, in the Moldovan ASSR, there were almost 170,000 Moldovans (28.5%), while in Bessarabia, a part of the Principality of Moldavia until 1812, when it was annexed by the Russian Empire, the population was mainly Ukrainian. On August 2, 1940, the Supreme Soviet of the USSR adopted the law „On the Formation of the Moldovan Soviet Socialist Republic”, which established that only six districts of Bessarabia would remain part MSSR, along with districts from the former Moldovan ASSR, while the other three Bessarabian districts (Hotin, Ismail, and Cetatea Albă (Akerman)) were transferred to Ukraine, beside the rest of the Moldovan ASSR. In this way, Moscow considered to be more convenient to dismember Bes-

sarabia, just like the Turks did it into so-called rayas during the three-century suzerainty over the Romanian principalities.

Key words: *Constitution, border, project, RASSM, R.S.S. Moldavian, re-annexation, Romania, Soviet Union.*

Ion Valer Xenofontov

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-5993-1235

Activitatea lui Efrem Tighineanu în Basarabia reflectată în revista Bisericească „Misionarul” (1942-1943)

După revenirea autorităților române în Basarabia (1941), în fruntea Arhiepiscopiei Chișinăului și-a reînceput activitatea locotenentul de arhiepiscop Efrem Enăchescu, anterior (1938) hirotonisit cu titlul Tighineanu. În timpul refugiului, Efrem Tighineanu s-a ocupat provizoriu cu administrarea Eparhiei Buzăului, participând, totodată, la ședințele Sfântului Sinod. Or, acest fapt, demonstrează faptul că Mitropolia Basarabiei nu a fost desființată, ci a continuat să existe de jure. În 1944, Efrem Tighineanu devine, la 50 de ani, Arhiepiscop al Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei. Activitatea prodigioasă a ierarhului bisericii basarabene a fost reflectată în presa religioasă a timpului. Reactivitatea vieții bisericești în Basarabia a vizat înlăturarea consecințelor dezastruoase ale anexării provinciei românești de către autoritățile sovietice. Urmând exemplul marilor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Românești, din inițiativa lui Efrem la Chișinău a fost instituită Tipografia Eparhială, instalată în curtea Mitropoliei. Utilitatea acestei tipografii a fost argumentată ca fiind direcționată spre imprimarea diferitor reviste și publicații „necesare refacerii sufletești a populației din eparhie”. A fost preconizată tipărirea revistelor „Misionarul”, „Luminătorul”, „Foaia duminicală” și „Buletinul Oficial”, precum și ale altor publicații bisericești. O direcție aparte în activitatea lui Efrem Tighineanu a fost reactivarea revistelor bisericești. Una din publicațiile religioase, simbol al bisericii ortodoxe românești, a fost „Misionarul” fondată în anul 1929 de un Comitet provizoriu și editată la Tipografia Eparhială „Cartea Românească”. În urma anexării Basarabiei de către Uniunea Sovietică, în vara anului 1940, publicația religioasă și-a încetat apariția. Odată cu revenirea autorităților române, în 1941, s-au creat condiții favorabile de revenire la valorile firești românești. În anul 1942, revista bisericească „Misionarul” a fost reînființată, „după 18 luni

de întrerupere dureroasă”. În editorialul redacției se vorbea despre faptul că „Sfântul Sinod a recunoscut însemnătatea și actualitatea revistei „Misionarul” aprobând-o ca organ al misiei ortodoxe române recomandând-o tuturor eparhiilor din Țară”. Se scotea în evidență contribuția nemijlocită a arhiepiscopului Efrem Tighineanu „să redea viața Misionarului în aceste vremuri excepțional de grele prin care trecem”. Revista „Misionarul” a inclus și o arhiepăstorească binecuvântare a lui Efrem Tighineanu, care a apreciat reactivarea publicației „ce răsare acum la o viață nouă după o iarnă grea a urgiei bolșevice abătută peste ținuturile noastre românești”. Revista „Misionarul” a fost utilizată de Efrem Tighineanu ca o platformă de comunicare și de a transmite arhierescă binecuvântare „iubitului nostru cler și dreptcredinciosului popor” și de a face constatări referitoare la situația din lume, dar și asupra vieții religioase din provincie. Pe paginile „Misionarului” au fost inserate informații complexe despre schimbările din infrastructura edificiilor religioase. Activitatea complexă a locotenentului de arhiepiscop Efrem Tighineanu în Basarabia a fost una ajustată la cerințele specifice ale timpului, iar ziarul bisericesc „Misionarul” a fixat atât suflu de epocă, cât și misiunea religioasă a celui care a reactivat viața spirituală în provincia românească.

Cuvinte-cheie: *Efrem Tighineanu, publicația „Missionarul”, cler, Biserica Ortodoxă Română, Basarabia, 1942–1943.*

Efrem Tighineanu activity in Bessarabia reflected in the church magazine „Misionarul” (1942-1943)

After the return of the Romanian authorities to Bessarabia (1941), lieutenant archbishop Efrem Enăchescu, previously (1938) ordained with the title of Tighineanu, resumed his work at the head of the Chisinau Archdiocese. During the refuge, Efrem Tighineanu provisionally dealt with the administration of the Eparchy of Buzău, also participating in the meetings of the Holy Synod. However, this fact proves that the Metropolis of Bessarabia was not abolished, but continued to exist de jure. In 1944, Efrem Tighineanu became, at the age of 50, Archbishop of Chisinau and Metropolitan of Bessarabia. The prodigious activity of the Bessarabian church hierarch was reflected in the religious press of the time. The reactivity of church life in Bessarabia aimed at removing the disastrous consequences of the annexation of the Romanian province by the Soviet authorities. Following the example of the great hierarchs of the Romanian Orthodox Church, on the initiative of Efrem, the Diocesan Printing Office was established in Chisinau, installed in the courtyard of the Metropolis. The usefulness of this printing house was argued as be-

ing directed towards the printing of various magazines and publications "necessary for the spiritual restoration of the population of the diocese". The printing of the magazines "Misionarul", "Luminătorul", "Foia duminicală" and "Buletinul Oficial", as well as other church publications, was planned. A special direction in Efrem Tighineanu's activity was the reactivation of church magazines. One of the religious publications, a symbol of the Romanian Orthodox Church, was the "Missionarul" founded in 1929 by a Provisional Committee and published at the Diocesan Printing House "Cartea Românească". Following the annexation of Bessarabia by the Soviet Union in the summer of 1940, the religious publication ceased to appear. With the return of the Romanian authorities in 1941, favorable conditions were created for a return to natural Romanian values. In 1942, the church magazine "Misionarul" was re-established, "after 18 months of painful interruption". The editor's editorial spoke about the fact that "the Holy Synod recognized the significance and actuality of the magazine "Misionarul" by approving it as an organ of the Romanian Orthodox mission recommending it to all dioceses in the Country". The direct contribution of Archbishop Efrem Tighineanu "to give life to the Missionary in these exceptionally difficult times we are going through" was highlighted. The "Misionarul" magazine also included an archpastoral blessing from Efrem Tighineanu, who appreciated the reactivation of the publication "which is now springing to a new life after a hard winter of the Bolshevik plague brought down on our Romanian lands". The "Misionarul" magazine was used by Efrem Tighineanu as a platform for communication and to convey the bishop's blessing to "our beloved clergy and the righteous people" and to make observations regarding the situation in the world, but also on the religious life in the province. On the pages of the "Missionary" complex information about changes in the infrastructure of religious edifices was inserted. The complex activity of the lieutenant archbishop Efrem Tighineanu in Bessarabia was adjusted to the specific requirements of the time, and the church newspaper "Misionarul" fixed both the spirit of the era and the religious mission of the one who reactivated the spiritual life in the Romanian province.

Key words: *Efrem Tighineanu, the "Missionarul" publication, clergy, Romanian Orthodox Church, Bessarabia, 1942–1943.*

Igor Cașu
dr.

Agenția Națională a Arhivelor
Universitatea de Stat din Moldova
Cod ORCID: 0000-0001-7625-7652

Evoluția sistemului fiscal față de țăranii individuali și colhoznici în RSS Moldovenească, 1944-1945

Odată cu revenirea sovieticilor în Basarabia în 1944, aceștia au reimpus regimul de ocupație din 1940-1941, o dimensiune importantă a acestuia fiind politica fiscală față de țărani și ierarhia distribuirii hranei care privilegia locuitorii de la oraș în ansamblu și muncitorii din industrie în particular. Anume politica fiscală dură aplicată în regiune imediat după martie-august 1944 va contribui la agravarea situației țăranilor basarabeni și va constitui un factor esențial în provocarea foametei în masă în 1946 când recolta a fost compromisă de o secetă cumplită. Un alt factor care a anticipat înrăutățirea regimului alimentar – cu variații regionale conexe – a fost reprezentat de fenomenul evacuării complete a sute de localități pentru luni de zile din zona adiacentă frontului. Evacuarea a fost practică nu numai de sovietici, dar și de autoritățile românești și a perturbat procesul de recoltare și alte lucrări agricole din mai-august 1944. Mai ales în zonele evacuate de sovietici, rezervele alimentare acumulate cu greu de țărani în anii precedenți au fost reduse parțial sau complet, din varii motive. Foametea din 1946-1947 va fi anticipată până la un punct și de evoluțiile din anul precedent. Or, 1945 a fost un an cu mai puține precipitații decât media anuală ceea ce a provocat compromiterea parțială a recoltei de grâne și a altor culturi agricole. Criza alimentară din 1945 însă nu a evoluat în foamete parte pentru că erau încă resurse din recolta curentă, dar și pentru că reprezenta un an de tranziție când regimul sovietic, din inerție, funcționează conform comandamentelor din perioada războiului. Adoptarea planului cincinal, primul după război, începând cu ianuarie 1946 va marca reluarea în forță a sovietizării și a proiectului stalinist de modernizare aplicat în teritoriile vechi ale URSS în al doilea deceniu interbelic. După încheierea războiului, URSS nu mai beneficiază de ajutoarele americane prin programul Lend-Lease care includea și produse alimentare. Modelul stalinist de modernizare nu prevedea importul masiv de produse alimentare din străinătate, chiar și atunci când era stringent necesar. Din contră, acesta se baza pe exportul mai ales a grânelor în vederea obținerii de tehnologii și echipamente avansate din Occident.

Cuvinte-cheie: *politica fiscală sovietică, țărani individualiști, colhoznic, stalinismul târziu, impunerea ca cauză a violenței în masă și a represiunii, Moldova Sovietică.*

The Evolution of Fiscal System toward individual peasants and kolkhozniki in Soviet Moldavia, 1944-1945

With the Soviets' return to Bessarabia in 1944, they reimposed the occupation regime of 1940-1941, an important dimension of this is the fiscal policy towards peasants and the hierarchy of food distribution that privileged the inhabitants of the city as a whole and the workers in the industry in particular. Namely the harsh fiscal policy applied in the region immediately after March-August 1944 will contribute to worsening the situation of the Bessarabian peasants and will be an essential factor in causing mass hunger in 1946 when the harvest of it was compromised by a terrible drought. Another factor that anticipated the worsening of the food regime - with related regional variations - was represented by the phenomenon of the complete evacuation of hundreds of localities for months from the area adjacent to the front. The evacuation was practiced not only by the Soviets, but also by the Romanian authorities and disrupted the harvesting process and other agricultural works from May-August 1944. Especially in the areas evacuated by the Soviets, the food reserves accumulated by the peasants in the previous years were partially or completely reduced, for various reasons. The famine of 1946-1947 will be anticipated to some extent by the developments of the previous year. Or, 1945 was a year with less precipitation than the annual average, which caused the partial compromise of the grain harvest and other agricultural crops. The food crisis of 1945, however, did not evolve into a famine partly because there were still resources from the current harvest, but also because it represented a year of transition when the Soviet regime, out of inertia, operates according to the commandments of the war period. The adoption of the five-year plan, the first after the war, starting from January 1946 will mark the resumption in force of Sovietization and the Stalinist modernization project applied in the old territories of the USSR in the second interwar decade. After the end of the war, the USSR no longer benefits from American aid through the Lend-Lease program which also included food products. The Stalinist model of modernization did not provide for the massive import of food products from abroad, even when it was strictly necessary. On the contrary, it was based on the export of mainly grains in order to obtain advanced technologies and equipment from the West.

Key words: *soviet fiscal policy; individual peasants; kolkhozniki; late Stalinism; taxation as cause of mass violence and repression; Soviet Moldavia.*

Liliana Rotaru

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-3051-5721

Patul lui Procust al educației comuniste: straturi de identități studențești în școlile superioare din RSSM

Studiul abordează o problemă evitată mult timp în istoriografie din cauza atitudinilor preconcepute față de procesul și rezultatele educației comuniste a stratului intelectual din RSSM prin învățământul superior, intelectualitate moștenită de Republica Moldova după obținerea independenței. Cercetarea problemei este deosebit de importantă, or regimul comunist i-a dat o importanță mult mai mare educației comuniste a intelectualității decât formării profesionale și a promovat cu intensitate maximă inocularea idealurilor marxist-leniniste și a intereselor statului sovietic atât în cadrul curricular, cât și extracurricular și extrașcolar. În scopul educației unei intelectualități noi în RSSM, a unei *intelighenții* sovietice, regimul a experimentat un arsenal impresionant de forme și metode de educație comunistă, puse în funcțiune concomitent, gestionate și controlate de autorități îndeaproape. Cercetările demonstrează că în procesul de creare a lui *homo sovieticus* în RSSM, educația comunistă a exercitat și rolul de instrument de inginerie identitară și socială a intelectualității în și prin școala superioară declarată națională. Formele și metodele, precum și direcțiile educației comuniste au fost convertite și adaptate în funcție de sarcinile tactice ale partidului-stat și de metodele de soluționare a acestora. Au fost modelate intereselor tinerilor din școala superioară, fiind mai degrabă niște „arme blânde” din arsenalul politicilor de soft power ale educației implicite. Încă nu au fost identificate instrumente care să determine sau să măsoare cu precizie gradul de formare a unei „conștiințe comuniste” a studenților, considerată apogeul educației comuniste, dar rezultatele educației comuniste pot fi stabilite în funcție de cele câteva straturi de identități studențești care s-au format în școala superioară a RSSM deja către mijlocul anilor 1960: cea mai mare parte a studenților, în special moldovenii, beneficiind de oportunitățile de mobilitate socială și profesională oferite de regim prin învățământul superior, fiind puși sub „grija” paternalistă a statului sovietic, s-au arătat real sau declarativ atașați ideilor comuniste, convingși de superioritatea socialismului asupra capitalismului, a culturii, științei și limbii ruse și se credeau fericiți și mândri că trăiesc în Uniunea Sovietică. Totuși, gândită și aplicată în calitate de instrument de inginerie socială și națională, educația comunistă a produs rezultate parțiale, departe de ide-

alul imaginat, căci pe lângă o majoritate a celor „educați” și „convinși” a existat întotdeauna studenți deziluzionați de realitățile socialismului real și conștienți de pericolele reale ale politicilor sovietice de rusificare și de-naționalizare, dar, spre deosebire de confrății lor din republicile baltice sau instituțiile din orașele centrale ale URSS, aceștia nu au manifestat activ, ei evadând într-un fel de frondă personală, forma căreia și-au ales-o în funcție de nivelul de educație și cultură generală, dar și de oportunitățile pe care le-au oferit realitățile în care au trăit. O bună parte a „deziluzionaților” au dezvoltat un mod de gândire duplicitar și iezuitic, canalizându-și energiile și activismul spre ocupații și interese mai puțin „periculoase” pentru a satisface pretențiile educative ale regimului sau au adoptat comportamente excesive, epatante și, uneori impudice.

Cuvinte-cheie: *RSSM, învățământ superior, educație comunistă, conștiință românească, homo soveticus, intelectualitate sovietică, identități studențești.*

The Procustean Bed of Communist Education: Layers of Student Identities in Higher Schools in the Moldavian SSR

The study addresses a problem avoided for a long time in historiography due to preconceived attitudes towards the process and results of the communist education of the intellectual layer of the SSR through higher education, intellectuals inherited by the Republic of Moldova after independence. The research of the problem is particularly important, because the communist regime gave a much greater importance to the communist education of the intellectuals than to professional training and promoted with maximum intensity the inoculation of Marxist-Leninist ideals and the interests of the Soviet state both in the curricular, extracurricular and extracurricular framework. In order to educate a new intelligentsia in the SSR, a Soviet intelligentsia, the regime experimented with an impressive arsenal of forms and methods of communist education, put into operation simultaneously, managed and closely controlled by the authorities. Research demonstrates that in the process of creating homo soveticus in the USSR, communist education also exercised the role of an instrument of identity and social engineering of the intellectuals in and through the declared national higher school. The forms and methods as well as the directions of communist education were converted and adapted according to the tactical tasks of the party-state and the methods of solving them. They were shaped to the interests of high school youth, being rather “soft weapons” in the arsenal of implicit education soft power policies. No tools have yet been identified to accurately determine or measure the degree to which students develop a “communist conscious-

ness,” considered the pinnacle of communist education, but the outcomes of communist education can be determined by the several layers of student identities that are formed in the higher school of the SSR already in the mid-1960s: most of the students, especially the Moldovans, benefiting from the opportunities for social and professional mobility offered by the regime through higher education, being placed under the paternalistic “care” of the Soviet state, they showed real or declarative attachment to communist ideas, convinced of the superiority of socialism over capitalism, Russian culture, science and language, and thought themselves happy and proud to live in the Soviet Union. However, conceived and applied as an instrument of social and national engineering, communist education produced partial results, far from the imagined ideal, for in addition to a majority of the “educated” and “convinced” there were always students disillusioned with the realities of real socialism and aware of the real dangers of the Soviet policies of Russification and denationalization, but, unlike their confreres in the Baltic republics or the institutions in the central cities of the USSR, they did not actively demonstrate, they escaped in a kind of personal frond, the shape of which and -they chose it depending on the level of education and general culture, but also on the opportunities offered by the realities in which they lived. A good number of the “disillusioned” developed a duplicitous and Jesuitical way of thinking, channeling their energies and activism towards less “dangerous” occupations and interests in order to satisfy the educational demands of the regime or adopted excessive, outrageous and sometimes lewd behaviors.

Key words: *RSSM, higher education, communist education, Romanian consciousness, homo soveticus, Soviet intellectuals, student identities.*

István Bandi

drd.,

consilier principal ÁBTL, Ungaria

ORCID: 0000-0002-4301-3755

Oláh János /Ioan Ola protopop de Micherechi viața unui ierarh al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria reflectate în dosarele poliției politice din Ungaria

În cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, sistemul comunist de tip sovietic a ajuns la putere și în Ungaria, cu toate consecințele dramatice pe care le-a implicat o astfel de turnură. Noua ordine socială a fost impusă cu forța, iar structurile de conducere ale statului au subordonat totul ideologiei bolșevice. Aceste evoluții au avut urmări nefaste asupra bisericilor

care aveau un puternic impact asupra societății maghiare majoritare, dar și asupra comunităților etno-culturale minoritare și asupra vieții religioase ale acestora.

În lumina documentelor întocmite de către poliția politică a vremii, cercetarea vieții lui János Olah, protopop al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, dezvăluie lupta unui român împotriva sistemului și încercările la care au fost supuși oamenii bisericii. Putem cunoaște astfel strategia de viață pe care și-o clădise un minoritar prin prisma rapăspunsurilor date de acesta la provocările dictaturii.

După cel de-al Doilea Război Mondial conduita preoților din parohiile românești a contribuit în mare măsură la supraviețuirea și dezvoltarea comunităților ortodoxe din Ungaria. Spre exemplu protopopul János Oláh a luptat cu perseverență pentru interesele comunității din Mémkerék. Documentele poliției politice maghiare se referă la destinul Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria, destin marcat în primă fază de problemele juridic-ționale, apoi au apărut probleme care puneau sub semnul întrebării supraviețuirea acestora (în epoca Rakoșistă), ca în anii „Gulașcomunismului” Kadarian să se ajungă la diferite compromisuri cu puterea.

Aceste înscrisuri, fiind redactate din punctul de vedere al puterii, pot contribui la istoria ecleziastică doar în mod indirect și complementar. Noutatea lor constă în faptul că ne permit să cunoaștem, din perspective până acum nevalorificate, persoane și comunități ortodoxe românești și provocările cu care acestea s-au confruntat.

Cuvinte-cheie: *Biserica Ortodoxă. Română. din Ungaria, Ioan Ola protopop, poliția politică maghiară.*

Oláh János /Ioan Ola, Bishop of Micherechi - the life of a ierarh of the Romanian Orthodox Church in Hungary reflected in the files of the Hungarian political police

In the second half of the 20th century, the Soviet-style communist system came to power in Hungary, with all the dramatic consequences that such a turn of events entailed. The new social order was imposed by force and the state's governing structures subordinated everything to Bolshevik ideology. These developments had negative consequences for the churches, which had a strong impact on majority Hungarian society, but also on minority ethno-cultural communities and their religious life.

In the light of the documents drawn up by the political police of the time, the investigation into the life of János Olah, the protopope of the Romanian Orthodox Church in Hungary, reveals the struggle of a Romanian against the system and the trials to which the people of the church were

subjected. The life strategy that a minority had built up for himself can be seen in the way he responded to the dictatorship's challenges.

After the Second World War, the leadership of the priests in the Romanian parishes contributed greatly to the survival and development of the Orthodox communities in Hungary. For example, the parish priest János Oláh fought persistently for the interests of the Méhkerék community. The documents of the Hungarian political police refer to the destiny of the Romanian Orthodox Church in Hungary, a destiny marked at first by jurisdictional problems, then problems arose that questioned their survival (in the Rakosist era), and in the years of Kadarian "Gulasch Communism" various compromises with the powers that be were reached.

These writings, being written from the point of view of power, can contribute to the ecclesiastical history only indirectly and complementarily. Their novelty lies in the fact that they enable us to learn about Romanian Orthodox individuals and communities and the challenges they faced from hitherto unappreciated perspectives.

Key words: *Romanian Orthodox Church. in Hungary, Ioan Ola dean, Hungarian political police.*

Liliana Rotaru

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-3051-5721

Vlada Condrea

master.

Universitatea de Stat din Moldova

Instituția cenzurii sovietice versus presa și literatura din

RSSM: nemulțumiri, reclamații, note informative

Libertatea de exprimare este un criteriu obligatoriu pentru evaluarea gradului de respectare a democrației în orice stat din lume. Îngrădirea acestei libertăți continuă a fi desemnată sub termenul „cenzură”. Statele totalitare în vederea controlului societății au instaurat adevărate sisteme de cenzură, cel mai renumit fiind cel sovietic. Una dintre cele mai importante instituții de cenzură din URSS a fost Direcția Principală pentru Literatură și Edituri (în rusă: Главное управление по делам литературы и издательств), cunoscută sub acronimul – Glavlit, pe care-l vom utiliza și noi în continuare. Fondat la 6 iunie 1922 prin Hotărârea Sovietului Co-

misarilor Poporului, organul a avut drept scop unificarea tuturor tipurilor de cenzură a lucrărilor tipărite, inițial controlând literatura, presa și editurile de pe teritoriul RSFSR, având dreptul de a elimina informațiile ce reprezentau o agitație împotriva puterii sovietice, divulgau secrete militare ale statului, agitau opinia publică, fanatismul religios și național, sau prezentau un conținut pornografic. Treptat, după mai multe reorganizări, și-a extins activitatea în majoritatea domeniilor culturale și creând subdiviziuni locale: oblite, krailite, gorlitate, railite. Ulterior au fost create instituții ale cenzurii republicane, precum cel din RSSM. Fondat cel mai probabil concomitent cu instaurarea regimului sovietic în spațiul pruto-nistean, în perioada anilor 1941-1943 suspendându-și activitatea, organul de cenzură după anul 1944, când și-a restabilit activitatea pe teritoriul RSSM, verifică riguros respectarea ideologiei marxist-leniniste și păstrarea secretelor militare și de stat în tipărituri, programe de radio-difuziune, picturi, afișe, expoziții muzeale. Activitatea Glavlit-ului RSSM, aflat în subordinea Sovietului de Miniștri al RSSM și al Glavlit-ului URSS, a vizat controlul literaturii, a presei, artei, muzeelor, a radio-ului etc. Deși fiind o instituție de control, care se conducea după directivele primite de la Moscova și a cărei influență în viața culturală era semnificativă, interacțiunea dintre organul cenzurii și redacțiile ziarelor, ale editurilor, precum și cu scriitorii, nu presupunea mereu relații pașnice. Cenzurarea tipăriturilor putea trezi nemulțumiri, atât din cauza aspectelor tehnice ale activității cenzorilor, cât și a conținutului cenzurat de aceștia. În studiul dat ne propunem să analizăm câteva reclamații ale redactorilor-șefi ai ziarelor republicane și a directorilor de edituri, precum și a scriitorilor moldoveni adresate CC al PC(b)M în anii 1944-1953 privitor la activitatea lamentabilă a Glavlit-ului. În cazurile date Secția Propagandă și agitație a CC al PC(b)M întocmea note informative drept răspuns la plângerile adresate, fapt ce ne demonstrează interacțiunea strânsă dintre instituția cenzurii și partid. Atenția noastră a fost atrasă de reclamațiile redacției ziarului „Moldova Sovietică”, cea a ziarului raional din Soroca privitor la activitatea reprezentantului Glavlit-ului, adică a cenzorului, precum și cazul scriitorului Emilian Bucov privitor la conținutul unui material cenzurat de Glavlit. Existența acestor plângeri ne demonstrează faptul că organul de cenzură nu era privit de către toți reprezentanții lumii literare și artistice drept o instituție infailibilă, încercându-se revizuirea deciziilor și stabilirea unor limite clare ale intervenției cenzorilor.

Cuvinte cheie: *cenzură, Glavlit, plângeri, literatură, presă.*

The institution of Soviet censorship versus the press and literature of the MSSR: grievances, complaints, informative notes

Freedom of speech is a mandatory criterion for assessing the degree of respect for democracy in any state in the world. The restriction of this freedom continues to be designated under the term “censorship”. Totalitarian states in order to control society established true censorship systems, the most famous being the Soviet one. One of the most important institutions of censorship in the USSR was the Main Administration for Literary and Publishing Affairs (in Russian: Главное управление по делам литературы и издательств), known by the acronym – Glavlit, which we will also use next. Founded on June 6, 1922 by the decision of the Soviet of people’s commissars, the body aimed at unifying all types of censorship of printed works, initially controlling literature, the press and publishing houses on the territory of the RSFSR, having the right to remove information that represented an agitation against Soviet power, divulged military secrets of the state, agitated public opinion, religious and national fanaticism, or presented pornographic content. Gradually, after several reorganizations, he expanded his activity in most cultural areas and creating local subdivisions: oblite, kralite, gorlite, railite. Later, institutions of Republican censorship were created, such as the one in the MSSR. Founded most likely simultaneously with the establishment of the Soviet regime in the Prut-Dniester area, during 1941-1943 suspending its activity, the censorship body after 1944, when it restored its activity on the territory of the MSSR, rigorously checks the observance of marxist-leninist ideology and the preservation of military and state secrets in prints, radio-broadcasting programs, paintings, posters, museum exhibitions. The activity of the MSSR Glavlit, subordinated to the Soviet of Ministers of the MSSR and the USSR Glavlit, concerned the control of literature, press, art, museums, radio etc. Although being a control institution, which was guided by the directives received from Moscow and whose influence in cultural life was significant, the interaction between the institution of censorship and the editorial offices of newspapers, publishing houses, as well as with writers, did not always presuppose peaceful relations. The censorship of the prints could arouse discontent, both because of the technical aspects of the work of the censors and the content censored by them. In this study we propose to analyze some complaints of the editors-in-chief of the republican newspapers and of the directors of publishing houses, as well as of the Moldovan writers addressed to the CC of PC(b)M in 1944-1953 regarding the lamentable activity of Glavlit. In such cases, the propaganda and agitation section of the CC of the PC(b)M wrote informative notes in response to the

complaints addressed, which demonstrates the close interaction between the censorship institution and the party. Our attention was attracted by the complaints of the editorial office of the newspaper “Soviet Moldova”, of the district newspaper from Soroca regarding the activity of the representative of Glavlit, that is, of the censor, as well as the case of writer Emilian Bucov regarding the content of a material censored by Glavlit. The existence of these complaints shows us that the censorship body was not regarded by all representatives of the literary and artistic world as an infallible institution, trying to revise the decisions and establish clear limits on the intervention of censors.

Keywords: *censorship, Glavlit, complaints, literature, press.*

Ruslan Șevcenco

dr.

Institutul Politici Eficiente

Cod ORCID: 0000-0001-5203-7858

Relațiile internaționale ale RSS Moldovenesti în anul 1957

După moartea lui Stalin are loc creșterea treptată a contactelor internaționale a Moldovei cu alte țări. În 1953-1955 se produce lărgirea esențială a relațiilor Moldovei cu țările „blocului socialist”, în special cu România. Ele purtau un caracter de contacte politice între diferite structuri ale puterii, vizitele oamenilor politici a Moldovei în alte țări și vizite de răspuns. Numai spre încheierea anului 1955 are loc prima vizită a turiștilor-moldoveni din afara granițelor URSS. Liberalizarea vieții politice, care s-a declanșat în URSS, a contribuit la apariția noilor domenii de contacte a republicii cu străinătatea: în afara celor politice – agricole, sportive, mai productive au devenit contactele în sfera culturii. Primul pas în aceasta direcție a fost realizat în 1956. Autoritățile sovietice creeau intens pentru comunitatea internațională o iluzie de „suveranitate reală” a republicilor pe arena mondială. Liderul formal al republicii, Președintele Prezidiului Sovietului Suprem, care după funcția ocupa și postul de vicepreședintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, I. Codița, a început să primească oficial documente de acreditare din partea ambasadurilor străine, Ministerul de Externe a Moldovei a făcut publică declarația de protest împotriva atacului celor trei țări europene asupra Egiptului. Pe teritoriul republicii au început să facă opriri trenuri și automobile cu liderii țărilor străine. Primul politician străin, bine cunoscut în lume, care s-a oprit pe teritoriul Moldovei Sovietice, a fost Președintele Jugoslaviei I. Broz Tito. Prima vizita în republică, la fel prima în

perioada sovietică a istoriei RSS Moldovenești, a efectuat liderul bulgar T. Jivkov. Delegația bulgară a efectuat o călătorie îndelungată prin republică, făcând cunoștința cu starea lucrurilor în diferite raioane ale republicii. În schimb, în Bulgaria a plecat delegația Moldovei, care a studiat producerea mărfurilor alimentare. Relațiile cu Cehoslovacia purtau un caracter „industrial” – vizite reciproce au efectuat reprezentanții diferitor ramuri ale industriei. lărgit esențial și geografia călătoriilor cetățenilor republicii. Se activează legăturile moldo-române. Ele au început să devină tot mai variate. Principala formă a relațiilor au devenit contactele în domeniul culturii. Anume acest capitol al relațiilor a trezit cea mai mare frică din partea regimului sovietic de ocupație în Moldova, ceea ce a jucat un rol decisiv în viitorul apropiat. Dar în 1957 relațiile moldo-române se aflau în proces de ascensiune. Partea cea mai oficioasă al relațiilor moldo-române au constituit în perioada sovietică colaborarea între muncitorii întreprinderilor.

Cuvinte-cheie: *relații internaționale, contacte republica, țări străine, cetățeni, vizite, autorități.*

The international relations of the Moldovan SSR in 1957

After the death of Stalin, Moldova's international contacts with other countries gradually increased. In 1953-1955, the essential expansion of Moldova's relations with the countries of the "socialist bloc", especially with Romania, took place. They had the character of political contacts between different power structures, visits of Moldovan politicians to other countries and return visits. Only towards the end of 1955, the first visit of Moldovan tourists from outside the borders of the USSR took place. The liberalization of political life, which started in the USSR, contributed to the emergence of new fields of contacts of the republic with foreign countries: apart from the political - agricultural, sports, contacts in the sphere of culture became more productive. The first step in this direction was made in 1956. The Soviet authorities intensively created for the international community an illusion of "real sovereignty" of the republics on the world stage. The formal leader of the republic, the President of the Presidium of the Supreme Soviet, who after the position also occupied the position of the vice-president of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR, I. Codița, began to officially receive accreditation documents from foreign ambassadors, the Ministry of Foreign Affairs of Moldova published the statement of protest against the attack of the three European countries on Egypt. Trains and automobiles with the leaders of foreign countries started making stops on the territory of the republic. The first foreign politician, well known in the world, who stopped on the territory of Soviet Moldova, was the Presi-

dent of Yugoslavia I. Broz Tito. The first visit to the republic, as well as the first in the Soviet period of the history of the Moldavian SSR, was made by the Bulgarian leader T. Jivkov. The Bulgarian delegation made a long trip through the republic, getting to know the state of things in different districts of the republic. Instead, the Moldovan delegation went to Bulgaria, which studied the production of food products. Relations with Czechoslovakia had an “industrial” character - representatives of different branches of industry made mutual visits. the geography of the travels of the citizens of the republic has also been essentially expanded. Moldovan-Romanian ties are being activated. They started to become more and more varied. Contacts in the field of culture have become the main form of relations. Namely, this chapter of relations aroused the greatest fear on the part of the Soviet occupation regime in Moldova, which played a decisive role in the near future. But in 1957, Moldovan-Romanian relations were on the rise. The most official part of the Moldovan-Romanian relations during the Soviet period was the collaboration between the workers of the enterprises.

Key words: *international relations, republic, contacts, foreign countries, citizens, visits, authorities.*

Elena Negru

dr. hab., conf. univ.

Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0009-0003-8737-6659

Strategii de „deromânizare” în RSS Moldovenească în anii stalinismului

Comunicarea va analiza acțiunile regimului sovietic în RSSM după 1944 și de-a lungul primului deceniu postbelic prin implementarea planului de demolare a identității și culturii românești și de construire a identității „moldovenești”. În mod concret, vor fi evidențiate principalele strategii prin care aceste obiective au fost puse în aplicare, cum ar fi reeducarea ideologică a populației în registrul discursului de ură împotriva regimului românesc și a așa zișilor „dușmani”, anihilarea „naționaliștilor moldo-români”, acțiunile de dezmembrare a sistemului de învățământ românesc și înlocuirea acestuia cu un sistem sovietic, ideologizarea și impunerea limbii ruse în învățământ. Astfel, documentele arată că în RSSM, între 1946-1953, numărul celor reprimăți pentru „naționalism”, a atins niveluri ridicate, deoarece numai între 1946 și prima jumătate a anului 1948, 44 160 de persoane au fost condamnate pentru astfel de acuzații. Miza campaniilor

repressive continue împotriva intelectualității și țăranilor a fost eradicarea purtătorilor celor mai de seamă ai conștiinței naționale românești și impunerea, prin intermediul instituțiilor propagandei și a măsurilor coercitive, a unei identități noi „moldovenești”. Reorganizarea învățământului a fost un proces dificil și contradictoriu. Acest specific derivă din însăși viziunea regimului comunist de edificare etnoculturală în RSSM. Ca element al acestui proiect, sistemul de învățământ a avut misiunea să modeleze „omul nou” prin ștergerea memoriei istorice și a trecutului cultural al acestora. Pe de o parte, autoritățile sovietice au eliminat limba maternă și alfabetul latin în care elevii fuseseră școlarizați de-a lungul anilor în Basarabia, forțându-i să învețe într-o limbă-surogat, înțesată cu rusisme și cu expresii după modelul limbii ruse, și să scrie cu alfabet rusesc. Pe de altă parte, aplicarea principiilor proletcultiste în sistemul de învățământ a necesitat crearea de manuale și cadre didactice noi, corespunzătoare obiectivelor trasate. Întrucât nu existau manuale în limba maternă și personal didactic adecvat, aceste elemente vor fi improvizate ad-hoc, astfel încât școlile naționale să fie inferioare școlilor rusești prin toți parametrii calitativi și chiar cantitativi. O prioritate a regimului comunist din momentul reinstaurării puterii sale în RSSM a fost impunerea limbii ruse în sistemul de învățământ. În anul școlar 1944-1945, limba rusă a fost introdusă ca disciplină școlară în clasele românești începând din clasa a doua, iar pe parcursul anilor 1940 au fost adoptate și alte hotărâri care prevedeau „îmbunătățirea” predării acestei materii astfel încât copiii să însușească mai bine limba rusă, facilitând astfel educația lor în spiritul patriotismului sovietic. Învățământul superior a fost supus unui proces de rusificare încă de la început, în virtutea faptului că majoritatea contingentelor de studenți, dar și a corpului didactic, au provenit din rândurile persoanelor din afara RSSM. În paralel, a fost derulată o politică de îndoctrinare și epurare sistematică, instituindu-se un sistem drastic de admitere pentru a bloca accesul la studii superioare persoanelor indezirabile regimului sovietic, etichetate drept elemente „dușmănoase”.

Cuvinte-cheie: *RSSM, construcție identitară, regim sovietic, stalinism, propaganda.*

Stratégies de „deromanisation” dans la RSS Moldave au cours des années du stalinisme

La communication analysera les actions du régime soviétique en RSS après 1944 et tout au long de la première décennie d’après-guerre, en mettant en œuvre le plan visant à démolir l’identité et la culture roumaines et à construire l’identité „moldave”. Concrètement, seront soulignées les principales stratégies à travers lesquelles ces objectifs ont été mis en œu-

vre, comme la rééducation idéologique de la population dans le registre des discours de haine contre le régime roumain et les soi-disant „ennemis”, l’anéantissement du „Moldo-Nationalistes roumains”, les actions de démantèlement du système éducatif roumain et de son remplacement par un système soviétique, l’idéologisation et l’imposition de la langue russe dans l’éducation. Ainsi, les documents montrent qu’en RSS, entre 1946 et 1953, le nombre de personnes réprimées pour „nationalisme” a atteint des niveaux élevés, puisque seulement entre 1946 et la première moitié de 1948, 44 160 personnes ont été condamnées pour de telles accusations. Le but des campagnes répressives continues contre l’intelligentsia et les paysans était d’éradiquer les porteurs les plus importants de la conscience nationale roumaine et d’imposer, à travers les institutions de propagande et des mesures coercitives, une nouvelle identité „moldave”. La réorganisation de l’éducation a été un processus difficile et contradictoire. Cette spécificité découle de la vision même du régime communiste d’édification ethno-culturelle dans le RSSM. Dans le cadre de ce projet, le système éducatif avait pour mission de façonner „l’homme nouveau” en effaçant sa mémoire historique et son passé culturel. D’une part, les autorités soviétiques ont éliminé la langue maternelle et l’alphabet latin dans lesquels les élèves avaient été scolarisés au fil des années en Bessarabie, les obligeant à apprendre dans une langue de substitution, mêlée de russismes et d’expressions calquées sur la langue russe, et écrire avec l’alphabet russe. D’autre part, l’application des principes prolétaires dans le système éducatif a nécessité la création de nouveaux manuels et de nouveaux enseignants, correspondant aux objectifs fixés. Faute de manuels scolaires dans la langue maternelle et de personnel enseignant adéquat, ces éléments seront improvisés ad hoc, de sorte que les écoles nationales sont inférieures aux écoles russes dans tous les paramètres qualitatifs et même quantitatifs. L’une des priorités du régime communiste depuis la restauration de son pouvoir en RSS était l’imposition de la langue russe dans le système éducatif. Au cours de l’année scolaire 1944-1945, la langue russe a été introduite comme matière scolaire dans les classes roumaines à partir de la deuxième année, et au cours des années 1940, d’autres décisions ont été adoptées qui prévoyaient „l’amélioration» de l’enseignement de cette matière afin que les enfants mieux acquérir la langue russe, facilitant ainsi leur éducation dans l’esprit du patriotisme soviétique. L’enseignement supérieur a été soumis dès le début à un processus de russification, du fait que la plupart des contingents étudiants, ainsi que le personnel enseignant, provenaient de rangs extérieurs au RSSM. Parallèlement, une politique d’endoctrinement et d’épuration systématique a été menée, instaurant un système d’admission

drastique pour bloquer l'accès à l'enseignement supérieur aux personnes indésirables du régime soviétique, qualifiées d'éléments „ennemis”.

Mots-clés: *RSSM, construction identitaire, régime soviétique, stalinisme, propagande.*

Gabriel Moisa

dr. hab., prof. univ.

Universitatea din Oradea

Muzeul Țării Crisurilor Oradea

Operațiunea „Bastionul” sau despre supravegherea culturii în România anilor 1980

La începutul anilor 1980 în Oradea a apărut una dintre puținele publicații clandestine din România. Numele ei a fost *Ellenpontok* (Contrapuncte). Aceasta a fost editată de un grup de intelectuali maghiari din Oradea și Cluj-Napoca. În total au apărut 8 numere. Inițiatorii ei au fost Ara-Kovács Tiberiu Attila și soții Tóth Károly, aceștia fiind sprijiniți de la Cluj-Napoca de către scriitorul Szócs Géza. În paginile revistei au publicat în primul rând reprezentanți ai elitei maghiare: Szócs Géza, Ara-Kovács Attila, Tóth Károly Antal, Tőkés László, Tamás Gáspár Miklós, Takács Ferenc, Szilágyi Sándor, Molnár János, Keszthelyi András, Mészáros István, însă regăsim și câteva nume provenite din elita românească aflată în exil: Monica Lovinescu, Paul Goma, Virgil Ierunca, Mihnea Berindei, Mihai Corne. Cei mai mulți dintre autorii maghiari ai materialelor făceau parte din Cenaclul literar „Ady Endre” din Oradea. Cenaclul funcționa în Oradea deja de câțiva ani și intrase în atenția organelor de Securitate mult mai devreme decât momentul elaborării revistei *Ellenpontok*. Astfel, în aprilie 1978 Inspectoratul de Securitate al Județului Bihor deschidea un Dosar de Urmărire Informativă (DUI) intitulat „Bastionul” menit a supraveghea membrii Cenaclului literar „Ady Endre”. Intrată pe fir Securitatea a rezolvat rapid cazul, astfel că în foarte scurt timp grupul a fost destructurat. În octombrie 1982 Securitatea nu știa încă cine sunt autorii materialelor din revistă. Nu peste mult timp însă, Securitatea clujeană a aflat despre implicarea scriitorului clujean Géza Szócs în acțiune și a dispus percheziționarea locuinței acestuia. Așa s-a ajuns la grupul din Oradea. Prima care a fost percheziționată a fost locuința lui Tóth Károly, liderul Cenaclului „Ady Endre”. Editorii revistei *Ellenpontok* nu au fost arestați, însă pe parcursul lunilor ianuarie-aprilie 1983 aceștia au fost chemați la declarații de mai mute ori. În mai 1983, toți membrii grupului au fost achitați, iar dosarul clasat. Există multe semne de întrebare legate de ce a determinat acest tratament înțelegător al

autorităților comuniste. Există mai multe explicații. Este posibil ca regimul să nu dorească să facă multă vâlvă în jurul acestei probleme pentru a nu o internaționaliza. Apoi, regimul Ceaușescu se găsea încă în perioada în care era interesat de păstrarea unei imagini de putere politică frecventabilă nedorind subminarea eforturilor în acest sens. În plus, trebuie să o spunem, impactul nu a fost unul notabil în rândurile publicului. După aceste evenimente majoritatea celor implicați au plecat peste graniță, cei mai mulți în Ungaria. Primul a fost Kovacs Tiberiu Attila, în 1983, urmat de Tóth Károly cu soția, 1984, și de scriitorul Géza Szócs în 1986, acesta din urmă în Republica Federală Germania

Cuvinte-cheie: *Magazine of culture, „Ellenpontok”, politics, Securitate, Oradea, Cluj-Napoca.*

Operation “Bastionul” or about the surveillance of culture in Romania in the 1980s

At the beginning of the 1980s, in Hungary. The first was Kovacs Tiberiu Attila, in 1983, followed by Toth Karoly with his wife one of the few clandestine publications appeared in Oradea. Her name was Ellenpontok (Counterpoints). It was edited by a group of Hungarian intellectuals from Oradea and Cluj-Napoca. A total of 8 issues appeared. The initiators were Ara-Kovacs Tiberiu Attila and Tóth Károly, they being supported from Cluj-Napoca by the poet Géza Szócs. In the pages of the magazine they published first of all representatives of the Hungarian elite, but we also find some names from the Romanian elite in exile. After these events, most of those involved left the border, most of them, 1984, and the writer Szocs Geza in 1986, the latter in the Federal Republic of Germany.

Key words: *Magazine of culture, Ellenpontok, politics, Securitate, Oradea, Cluj-Napoca.*

Sergiu Gurin

drd.

Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”

Cod ORCID: 0000-0001-5512-4471

Sistemul de educație fizică și sport în tranziție: de la Uniunea Sovietică la Republica Moldova, anii 1988–1996

Perioada de tranziție de la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 a marcat un moment crucial pentru educația fizică și sportul din Republica Moldova. După destrămarea Uniunii Sovietice, între anii 1988 și 1996, sis-

temul sportiv moldovenesc a trecut prin transformări instituționale, curriculare și metodologice. Schimbările nu au fost doar tehnice, ci au reprezentat o adaptare la noile realități politice, economice și sociale ale tânărului stat independent. Sistemul sovietic de educație fizică era foarte centralizat și orientat către performanță sportivă. Acesta favoriza formarea sportivilor de performanță, în detrimentul unui model integrativ care să promoveze sportul pentru toți. Educația fizică era obligatorie și extrem de standardizată, iar accentul se punea pe pregătirea fizică a populației, cu scopul de a sprijini armata și forțele de muncă. Programul GTO („Gata pentru muncă și apărare”) era un exemplu al acestei abordări, evaluând cetățenii pe baza unor norme standardizate de rezistență, forță și viteză. De asemenea, sportul era intens militarizat, cu accent pe disciplina fizică și mentală, inclusiv prin introducerea pregătirii pentru apărare la nivel școlar și universitar. Infrastructura sportivă era bine dezvoltată, cu resurse dedicate pentru a susține performanțele sportivilor, iar sportul era văzut ca un mijloc de mobilitate socială, permițând tinerilor talentați să obțină recunoaștere și avantaje economice. În contextul tranziției politice și economice din anii 1990, sportul moldovenesc s-a confruntat cu mari dificultăți. Finanțarea a scăzut dramatic, multe baze sportive s-au degradat, iar sportivii și antrenorii au plecat în căutarea unor condiții mai bune în străinătate. Totuși, Moldova a reușit să participe la Jocurile Olimpice din 1992, sub drapelul Echipei unificate a fostelor republici sovietice. În această perioadă, presa moldovenească, inclusiv ziarele „Moldova Suverană” și „Tineretul Moldovei”, a reflectat atât dificultățile, cât și eforturile de reconstrucție sportivă. În 1991 a fost fondat Comitetul Național Olimpic al Republicii Moldova, un pas important către independența sportivă a țării. La 24 septembrie 1993, Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Comitetului Internațional Olimpic, marcând un nou început pentru sportul național.

Cuvinte-cheie: *tranziție, Cultura fizică, educația fizică, sport, sistem sovietic, performanță sportivă, Comitetul Național Olimpic și Sportiv.*

The system of physical education and sport in transition: from the Soviet Union to the Republic of Moldova, years 1988-1996

The transition period from the late 1980s to the early 1990s marked a crucial moment for physical education and sports in the Republic of Moldova. After the dissolution of the Soviet Union, from 1988 to 1996, the Moldovan sports system underwent institutional, curricular, and methodological transformations. These changes were not merely technical but represented an adaptation to the new political, economic, and social realities of the young independent state. The Soviet system of physical education

was highly centralized and performance-oriented. It favored the formation of sports elites at the expense of an integrative model that promoted sport for all. Physical education was compulsory and extremely standardized, focusing on the physical training of the population to support the military and labor forces. The GTO program (“Ready for Labor and Defense”) was an example of this approach, assessing citizens based on standardized norms of endurance, strength, and speed. Furthermore, sport was intensely militarized, emphasizing physical and mental discipline, including the introduction of defense training at the high school and university levels. The sports infrastructure was well-developed, with resources dedicated to supporting the performance of elite athletes, and sport was seen as a means of social mobility, allowing talented youth to gain recognition and economic advantages. In the context of the political and economic transition of the 1990s, Moldovan sport faced significant challenges. Funding dramatically decreased, many sports facilities deteriorated, and athletes and coaches sought better conditions abroad. Nevertheless, Moldova managed to participate in the 1992 Olympic Games under the flag of the Unified Team of the former Soviet republics. During this period, the Moldovan press, including newspapers like “Moldova Suverană” and “Tineretul Moldovei,” reflected both the difficulties and the efforts of sports reconstruction. In 1991, the National Olympic Committee of the Republic of Moldova was founded, an important step towards the country’s sports independence. On September 24, 1993, Moldova became a full member of the International Olympic Committee, marking a new beginning for national sport.

Key words: *transition, Physical Culture, Physical Education, Sport, Soviet System, Sports Performance, National Olympic and Sports Committee.*

Arhimandrit Iov (Cristea)

dr.

Mănăstirea „Nașterii Maicii Domnului”, Curchi.

80 de ani de la exodul obștii Mănăstirii Curchi în România (1944-2024)

Lucrarea descrie evenimentele legate de refugiarea monahilor de la Mănăstirea Curchi în România în perioada 1940-1945, în contextul ocupării Basarabiei de către sovietici și al celui de-Al Doilea Război Mondial. În iunie 1940, trupele sovietice au ocupat Basarabia, inclusiv Mănăstirea Curchi. Ieromonahul Teodor Gudima relatează persecuțiile asupra mona-

hilor, fiind reținuți timp de trei luni, iar călugării mai tineri fiind alungați. Mulți dintre ei, inclusiv starețul Teofilact Popovici, s-au refugiat în România, iar autoritățile sovietice au numit un nou stareț pentru a administra mănăstirea până în 1941, când Teofilact a revenit temporar la conducerea mănăstirii. Între 1941 și 1944, viața la mănăstire a fost relativ stabilă, însă în contextul înaintării trupelor sovietice, planurile de refugiu au început să fie puse în aplicare. În martie 1944, majoritatea monahilor, în frunte cu starețul Teofilact, au părăsit mănăstirea, refugiindu-se în România. Ultima slujbă la Mănăstirea Curchi a fost oficiată pe 19 martie 1944, iar evacuarea a durat 25 de zile, sub condiții meteorologice extreme. Monahii s-au stabilit la Mănăstirea Cernica, o mică parte la mănăstirea Căldărușani, unde și-au format o nouă comunitate. După război, în contextul ocupării României de către sovietici, s-a pus problema repatrierii bunurilor mănăstirești și a monahilor în Basarabia. În 1945, autoritățile sovietice au cerut întoarcerea bunurilor bisericești refugiate, iar starețul Teofilact a fost responsabilizat să le returneze. Mai multe documente din acea perioadă atestă eforturile monahilor de a gestiona situația financiară a obștii refugiate și de a menține legătura cu mănăstirea lor de origine. Deși sperau la o reîntoarcere în Basarabia, situația politică nu le-a permis acest lucru, iar cei mai mulți monahi refugiați au rămas în România până la sfârșitul vieții, fiind înmormântați la Mănăstirea Cernica.

Cuvinte-cheie: *Mănăstirea Curchi, Mănăstirea Cernica, Exod, Refugiu, Basarabia, Teofilact Popovici, Ocupație sovietică.*

The 80th Anniversary of the Exodus of the Curchi Monastery Community to Romania (1944-2024)

The paper describes the events related to the refuge of the monks from the Curchi Monastery in Romania in the period 1940-1945, in the context of the occupation of Bessarabia by the Soviets and the Second World War. In June 1940, Soviet troops occupied Bessarabia, including the Curchi Monastery. Hieromonk Teodor Gudima recounts the persecution of the monks, being detained for three months, and the younger monks being expelled. Many of them, including abbot Teofilact Popovici, took refuge in Romania, and the Soviet authorities appointed a new abbot to administer the monastery until 1941, when Teofilact temporarily returned to the leadership of the monastery. Between 1941 and 1944, life at the monastery was relatively stable, but in the context of advancing Soviet troops, refuge plans began to be implemented. In March 1944, most of the monks, led by abbot Teofilact, left the monastery, taking refuge in Romania. The last service at the Curchi Monastery was held on March 19, 1944, and the evacuation las-

ted 25 days, under extreme weather conditions. The monks settled at the Cernica Monastery, a small part of the Căldărușani monastery, where they formed a new community. After the war, in the context of the occupation of Romania by the Soviets, the question of the repatriation of monastic goods and monks to Bessarabia arose. In 1945, the Soviet authorities demanded the return of the refugee church goods, and Abbot Theophylact was made responsible for returning them. Several documents from that period attest to the efforts of the monks to manage the financial situation of the refugee community and to maintain contact with their home monastery. Although they hoped for a return to Bessarabia, the political situation did not allow them to do so, and most of the refugee monks remained in Romania until the end of their lives, being buried at the Cernica Monastery.

Key words: *Curchi Monastery, Cernica Monastery, Exodus, Refuge, Bessarabia, Teofilact Popovici, Soviet Occupation.*

Dumitru Dodul

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0003-4235-4467

Periferii în tranziție: dependențe, reziliență și posibilități de dezvoltare într-o lume interconectată

Valorile culturale exprimă un cadru social și se integrează în substanța vieții practice a comunităților naționale, unde alcătuiesc strategii de asimilare a realului și de ordonare a experienței. Culturile se deosebesc istoric și sincron ic nu doar în funcție de nivelul de dezvoltare al unei societăți, ci și în raport cu particularitățile unei comunități umane determinate. Configurația tipologică a unei culturi deține amprenta cadrului național în care se dezvoltă societatea contemporană. Acest cadru este codificat în structurile materiale și spirituale, teoretice și simbolice ale culturilor, subliniind distincțiile - le marchează identitățile. În teoria formelor fără fond - drept cadru de interpretare a procesului social, se are în vedere tocmai această distincție și se atrage atenția, asupra diferenței dintre evoluția generală (pe direcția formelor occidentale, introduse prin împrumut) se evoluția specifică (pe direcția fondului, nefolos it). Între cele două se constituie o contradicție și aceasta este problema crucială a modernizării. Începând cu secolul XVIII, modelul civilizației occidentale este socotit standardul exemplar al modernizării. La antipod se află tiparul balcanic, adică tot ceea ce nu este și nu poate fi vreodată occidental: „prin balcanism vom înțelege discursul, studiul, în ultimă

instanță, atitudinea construită pe coordonate esențial negative, pe stereotipuri, pe prejudecăți, generalizări facile și simplificări ale coordonatelor istorice și socio-culturale ale spațiului sud-est european”. Suntem contemporanii unor procese de recodificare complexă și reformatare a spațiului socio-cultural cu care suntem obișnuți. Transformări care neapărat vor duce la apariția unor configurații și rezultate, care nu au fost testate și încă nu sunt înțelese. Statele aflate în tranziție se confruntă cu o serie de provocări complexe, dar și cu oportunități de dezvoltare. În cazul în care dependența de resursele energetice, reprezintă o provocare – prin motivarea dezvoltării acelor sectoare(energia verde – considerată afacerea viitorului,... domeniul IT) unde putem fi competitivi la nivel global – aceasta poate fi transformată într-o oportunitate. Alături de producerea energiei regenerabile, domeniul IT reprezintă, fără îndoială, unul dintre cele mai promițătoare motoare de dezvoltare pentru statele aflate în tranziție și în acest sens se conturează următorul pas – creșterea investițiilor în educație, pentru a oferi accesul elevilor și studenților din toate categoriile sociale o educație de calitate, inclusive prin accesul la tehnologiile moderne. Sunt acțiuni care trebuie să reprezinte prioritățile acestor state. Atunci când vorbim de educație, procesul trebuie abordat în ansamblu, altfel toate prioritățile menționate devin nule. Este necesar să conștientizăm că reducând educația, doar la obținerea competențelor profesionale, nu este suficient. O persoană căreia i-au fost formate doar deprinderi de muncă, are posibilități intelectuale reduse, deci o perspectivă limitată. Cu cât gândirea ei este limitată la activități mediocre/simpliste, cu atât este mai puțin capabilă să conștientizeze natura lucrurilor. Din aceste considerente, devenirea accesului la studii tot mai dificil și mai elitist, conduce la un decalaj între o minoritate „școlită” și restul. Pericolul, în acest caz, va viza nu doar minoritatea din cadrul unei comunități, dar și comunitatea în ansamblu.

Cuvinte-cheie: *tranziție, periferie, globalizare, valori, educație.*

Periferies in transition: dependencies, resilience and development opportunities in an interconnected world

Cultural values express a social framework and are integrated into the substance of the practical life of national communities, where they make up strategies for assimilating reality and ordering experience. Cultures differ historically and synchronically not only depending on the level of development of a society, but also in relation to the particularities of a determined human community. The typological configuration of a culture bears the imprint of the national framework in which contemporary society de-

velops. This framework is codified in the material and spiritual, theoretical and symbolic structures of cultures, emphasizing distinctions - marking their identities. In the theory of forms without substance - as a framework for interpreting the social process, this distinction is taken into account and attention is drawn to the difference between the general evolution (in the direction of Western forms, introduced by borrowing) and the specific evolution (in the direction of the background, unused). There is a contradiction between the two and this is the crucial issue of modernization. Starting with the 18th century, the model of Western civilization is considered the exemplary standard of modernization. At the antipode is the Balkan pattern, i. e. everything that is not and can never be Western: „by Balkanism we will understand the discourse, the study, in the last instance, the attitude built on essentially negative coordinates, on stereotypes, on prejudices, easy generalizations and simplifications of the historical and socio-cultural coordinates of the southeast European space”. We are contemporaries of some processes of complex recoding and reformation of the socio-cultural space we are used to. Transformations that will inevitably lead to configurations and results that have not been tested and are not yet understood. States in transition face a series of complex challenges, but also opportunities for development. If the dependence on energy resources represents a challenge - by motivating the development of those sectors (green energy - considered the business of the future, the IT field) where we can be competitive on a global level - this can be transformed into an opportunity. Along with the production of renewable energy, the IT field is undoubtedly one of the most promising engines of development for states in transition, and in this sense the next step is taking shape - increasing investment in education, to provide access to pupils and students from all categories social a quality education, including through access to modern technologies. These are actions that must represent the priorities of these states. When we talk about education, the process must be approached as a whole, otherwise all the mentioned priorities become null. It is necessary to realize that reducing education, only to obtaining professional skills, is not enough. A person who has only been trained in work skills has reduced intellectual possibilities, so a limited perspective. The more her thinking is limited to mediocre/simple activities, the less she is able to realize the nature of things. For these reasons, access to education becoming increasingly difficult and elitist leads to a gap between an „educated” minority and the rest. The danger, in this case, will concern not only the minority within a community, but also the community as a whole.

Key words: *transition, periphery, globalization, values, education.*

Li Xiaoru

dr.

Institutul de Cercetări Naționale și Regionale de la
Universitatea Capital Normal din Beijing, China

Inițiativa „One Belt, One Road” a Chinei și dezvoltarea istorică a Drumului Mătăsii

Anul acesta se marchează cea de-a XI-a aniversare a Inițiativei Belt and Road lansată de Republica Populară Chineză. În ultimii unsprezece ani, prin eforturile comune ale Chinei și ale părților parte, cooperarea internațională în cadrul Centurii și Drumului a realizat o transformare practică, de la perspectivă la acțiune, de la zero, întinzându-se de pe continentul eurasiatic până în Africa și America Latină, și a obținut o serie de rezultate promițătoare. Intenția inițială a Chinei de-a propune această inițiativă, a fost folosirea experienței vechiului Drum al Mătăsii, care are o moștenire istorică profundă. Conceptul de „O centură și un drum” se referă la „Centura economică a Drumului Mătăsii” și „Drumul Mătăsii Maritime din secolul al XXI”, acoperind țările și regiunile din Asia Centrală, de Sud, Vest și Sud-Est, Europa Centrală și de Est, cu 65 de țări de-a lungul traseului (inclusiv Republica Moldova și România). „One Belt and One Road” a devenit cea mai extinsă și cea mai mare platformă de cooperare internațională în lumea modernă, ce a adus contribuții importante la construirea unei economii mondiale deschise și la construirea unei comunități cu un viitor comun pentru omenire. Iar din dezvoltarea spectaculoasă a China a beneficiat întreaga omenire. În China antică, Drumul Mătăsii nu era altceva decât coridoare comerciale și rute de schimb cultural. Drept bază a servit crearea de rute pentru comerțul cu țările străine. Acesta este sensul cuvântului „cale”. Aceste căi s-au dezvoltat continuu, absorbind treptat economia și cultura teritoriilor din jur, care s-a transformat treptat într-un spațiu multiteritorial, multinațional și monocultural, dar în același timp relativ unificat. Acesta este tocmai conceptul de „centură”. În dezvoltarea istorică a „drumului” și „centurei”, comerțul a ocupat un rol cheie. Lista mărfurilor a suferit modificări considerabile în diferite perioade istorice. Aceste schimbări au avut un impact direct asupra relația dintre cerere și ofertă a părților implicate, schimbări care vizau puterea reală a statelor, precum și ordinea specială a relațiilor economice și a schimburilor comerciale.

Cuvinte-cheie: *Centură, China, cooperare internațională, „Drumul Mătăsii”, moștenire.*

China's "Belt and Road" Initiative and the Historical changes of the Silk Road

This year marks the 11th anniversary of China's Belt and Road Initiative. Over the past 11 years, with the joint efforts of China and all parties, the Belt and Road international cooperation has achieved a practical transformation from vision to action, from nothing to something, extending from the Eurasian continent to Africa and Latin America, and has achieved a series of visible results. The original intention of my country to put forward this initiative is to learn from the ancient Silk Road, which has a profound historical background. The "Belt and Road" refers to the "Silk Road Economic Belt" and the "21st Century Maritime Silk Road", which covers countries and regions such as Central Asia, South Asia, West Asia, Southeast Asia and Central and Eastern Europe, and 65 countries along the route (including Moldova and Romania). Today, the "Belt and Road" has become the world's most extensive and largest international cooperation platform, and has made important contributions to the construction of an open world economy and the building of a community with a shared future for mankind, which has not only developed China, but also benefited the world. The "Silk Road" in ancient Chinese history is actually a corridor for multiple trade and cultural exchanges. Its core is the trade route between China and foreign countries, which is the concept of "Road". The continuous development and extension of these trade routes gradually included the economic and cultural exchanges of the regions through which the trade routes passed, forming a relatively unified interactive space involving multiple regions, multiple countries, and multiple cultural entities, which is the concept of "Belt". In the historical evolution of "Road" and "Belt", commercial trade is the most important content. In different historical periods, the main items of trade between China and foreign countries have changed greatly. This change reflects the changes in the supply and demand relationship and national conditions and strength of the participating parties, and also reflects a certain law in economic exchanges and trade.

Key words: *"Belt and Road", China, international cooperation, "Silk Road", commercial trade, heritage.*

Constantin Manolache
dr. hab., conf. univ.
Universitatea de Stat din Moldova
Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”
Cod ORCID: 0000-0001-6871-3005

Istoria cercetărilor genetice în RSS Moldovenească (1945-1991): abordare cronologică

Lucrarea se referă la domeniul de cercetări genetice efectuate în republica pe parcursul mai multor decenii (colectarea și studierea culturilor de câmp, a soiurilor autohtone, introducerea noilor soiuri de plante de cultură alimentară, cercetări în domeniul, dezvoltarea fundamentelor teoretice ale polenizării încrucișate și heterozisului). Sunt prezentate date despre cele mai importante direcții de cercetare, principalele rezultate obținute, lucrările științifice de valoare. Începuturile cercetărilor în domeniul geneticii și ameliorării plantelor în Basarabia sunt strâns legate de numele lui Alexei Bârlădeanu (06.03.1883, Comrat – 11.05.1960, Chișinău), biolog-darwinist, genetician, ameliorator, agronom, poliglot; absolvent al Facultății Agronomie din Leipzig (1912); președinte al Camerei agricole din Tighina și fondator al primei stațiuni (câmpul și laboratorul) experimentale și de ameliorare a plantelor agricole în Basarabia (Tighina, 1928); profesor al Facultății de Agronomie de la Chișinău (din 1934). Instituționalizarea științelor genetice academice și universitare în RSS Moldovenească a început cu 80 de ani în urmă. Inițial ele au evoluat în cadrul Institutului Agricol „M. Frunze” din Chișinău și la Stațiunea Experimentală de Ameliorare a Plantelor de Câmp a Institutului Agricol.

Bazele cercetărilor în domeniul geneticii și ameliorării în Republica Moldova au fost întemeiate în Academia de Științe a Moldovei, începând cu anul 1957, odată cu crearea Secției de Genetică a Plantelor a Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS de către savantul A.Kovarski. Academicianul A. Kovarski (1904-1974), unul dintre fondatorii Academiei de Științe a Moldovei, organizatorul și șeful Secției de Genetică a Plantelor (1957-1974), creatorul și conducătorul Catedrei de Ameliorare și Producere a Semințelor a Institutului Agricol „M. Frunze” din Chișinău (1944-1974), a contribuit la realizarea unui vast program prin care a fost obținut un bogat material inițial pentru cercetările ulterioare de genetică, ameliorare și producere a semințelor, un rol aparte revenindu-i în pregătirea cadrelor de înaltă calificare.

Ulterior, în diverse instituții de cercetare ale republicii s-au format propriile echipe de geneticieni și amelioratori ai plantelor, rezolvând cu succes probleme teoretice și practice ale științei genetice. Este vorba de Institutul moldovenesc de cercetări științifice în domeniul Pomiculturii, Viticulturii

și Vinificației; Grădina Botanică a Academiei de Științe a Moldovei; Institutul moldovenesc de cercetări științifice în domeniul Agriculturii Irigabile și Legumiculturii; Institutul moldovenesc de cercetări științifice în Agricultură; Institutul de cercetări științifice pentru Porumb și Sorg; Institutul moldovenesc de cercetări științifice în domeniul Tutunului; Stațiunea moldovenească agricolă experimentală a Culturilor Oleaginoase etc. Au fost fondate școli științifice în domeniul geneticii și ameliorării sub îndrumarea savanților A. Kovarski, T. Cealîc, V. Micu, V. Râbin, V. Lâsicov, P. Dvornikov, N. Balașova, A. Jucenko ș.a. În lucrare sunt analizate rezultatele științifice obținute de instituțiile și laboratoarele cu profil genetic din RSS Moldovenească în perioada 1945-1991 sub aspect cronologic.

Cuvinte-cheie: *istoria științei, genetică, culturi de câmp, soiuri autohtone, Filiala Moldovenească a Academiei de Științe a URSS, Secția de Genetică a Plantelor, Institutul Agricol „M. Frunze” din Chișinău, școli științifice în domeniul geneticii și ameliorării plantelor.*

History of genetic research in the Moldova SSR (1945 – 1991): chronological approach

This work refers to the field of genetic research carried out in the republic over the several decades (collection and study of field crops and native varieties, introduction of new food crops varieties, relevant studies in this field, development of theoretical foundations of cross-pollination and heterosis). Data on the most important research directions, main results obtained, and valuable scientific works are presented. The beginnings of research in plant genetics and breeding in Basarabia are closely linked to the name of Alexei Bârlădeanu (06.03.1883, Comrat – 11.05.1960, Chișinău), biologist-Darwinist, geneticist, breeder, agronomist, polyglot; graduate of the Faculty of Agronomy in Leipzig (1912); President of the Agricultural Chamber of Tighina and founder of the first Experimental Station (field site and laboratory) on Agricultural Plants Breeding in Basarabia (Tighina, 1928); Professor at the Faculty of Agronomy in Chișinău (since 1934).

Institutionalization of academic and university genetic sciences in the Moldovan SSR have started eighty years ago. Initially they have been evolving within the “M. Frunze” Agricultural Institute at Chisinau and the Experimental Plant Breeding Station of the Agricultural Institute. Research foundations in plant genetics and breeding in the Republic of Moldova were laid in the Academy of Sciences of Moldova, since 1957, with the creation of Plant Genetics Section of the Moldovan Branch of the USSR Academy of Sciences, by the scientist A. Kovarski. Academician A. Kovarski (1904-1974), one of the founders of the Academy of Sciences of Moldo-

va, organizer and head of the Plant Genetics Section (1957-1974), creator and head of the Seed Breeding and Production Department of “M. Frunze” Agricultural Institute at Chişinău (1944-1974), had promoted implementation of a vast program which allowed to obtain a rich primary material for further studies in genetics, breeding and seed production; a special role belonging to him in training of highly qualified personnel.

Subsequently, the teams of geneticists and plant breeders were formed in various research institutions of the republic, dealing with the successful resolving of theoretical and practical issues in genetic science. We should list here the Moldovan Institute of Orchards, Viticulture and Winemaking Research; Botanical Gardens of the Academy of Sciences of Moldova; Moldovan Institute of Irrigated Agriculture and Vegetables Research; Moldovan Institute of Agriculture Research; Scientific Institute of Maize and Sorghum Research; Moldovan Institute of Tobacco Research; Moldovan Experimental Agricultural Station of Oil Crops, etc. Scientific schools in the plant genetics and breeding were established under the guidance of such scientists as A. Kovarski, T. Cealić, V. Micu, V. Rybin, V. Lysicov, P. Dvornikov, N. Balashova, A. Juchenko et al. In this paper, the research results obtained by the genetic-profile institutions and laboratories in the Moldovan SSR during the years 1945-1991 are analyzed chronologically.

Key words: *history of science, genetics, field crops, autochthonous varieties, Moldovan Branch of the USSR Academy of Sciences, Plant Genetics Section, “M. Frunze” Agricultural Institute at Chişinău, scientific schools in plant genetics and breeding.*

Revenco Marcel

asist. univ.

Universitatea de Stat din Moldova
Cod ORCID: 0000-0001-9112-9528

Revenco Adelina

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova
Cod ORCID: 0000-0002-4446-3299

Evoluția comerțului extern al Republicii Moldova în perioada anilor 1991-2016 cu statele vecine (România și Ucraina)

Din timpurile cele mai vechi relațiile de rudenie și vecinătate dintre popoare determină stabilirea unor relații privilegiate inclusiv în plan economic. Stabilirea relațiilor economice între statele lumii a stimulat dezvoltarea

tarea umanității pe parcursul istoriei. Actualmente, nivelul de integrare a unui stat în economia mondială și inclusiv în relațiile economice internaționale reflectă nivelul de dezvoltare a statului respectiv. Mai mult ca atât, dezvoltarea oricărui stat de pe glob este imposibilă fără integrarea în structurile internaționale. Chiar și cele mai avansate țări nu ar putea supraviețui izolându-se.

Despre nivelul de dezvoltare a unui stat putem judeca analizând volumul producției exportate și importate în țară și constatăm că prosperă țările ce au o balanță comercială pozitivă. Stabilirea legăturilor comerciale între state servește ca imbold pentru dezvoltarea relațiilor politice și economice. Totodată țările lumii tind să-și protejeze producătorul autohton, de aceea comerțului exterior i se atribuie o mare importanță. Începând cu anul 1991 în structura și geografia comerțului R. Moldova intervin schimbări, ele vor fi atestate la scurt timp după declanșarea unei crize foarte adânci în care se pomenește țara. În aceste condiții statele vecine România și Ucraina se regasesc printre principalii parteneri comerciali ai Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *comerț extern, relații comerciale, export, import, balanță comercială.*

The evolution of foreign trade of the Republic of Moldova in the period 1991-2016 with neighboring states (Romania and Ukraine)

Since ancient times, kinship and neighborly relations between peoples have led to the establishment of privileged relations, including economic relations. The establishment of economic relations between the states of the world has stimulated the development of humanity throughout history. Today, the level of integration of a state into the world economy, including international economic relations, reflects the level of development of that state.

Moreover, the development of any state in the world is impossible without integration into international structures. Even the most advanced countries could not survive in isolation. We can judge a country's level of development by looking at the volume of production exported and imported into the country, and we see that countries with a positive trade balance prosper. Establishing trade links between countries serves as an impetus for the development of political and economic relations. At the same time, the countries of the world tend to protect their domestic producers, which is why foreign trade is given great importance. Since 1991, changes have been taking place in the structure and geography of Moldova's trade, and these will be confirmed shortly after the outbreak

of a deep crisis in which the country is currently embroiled. Under these circumstances, neighboring Romania and Ukraine are among Moldova's main trading partners.

Key words: *foreign trade, trade relations, export, import, trade balance.*

Oleg Ursan

drd.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0001-6869-7949

Conceptul de perspectivă de gen în documentele oficiale din Republica Moldova

Actualitatea cercetării acestei teme este argumentată prin apariția ideii naționale de integrare Europeană în perioada guvernării Sturza și într-un final, inițierea ei de către guvernul condus de PAS. Fără echivoc, procesul de integrare Europeană prevede un șir larg de obligațiuni și responsabilități de către statul-pretendent. În protocolul de aderare la UE, egalitatea de gen este marcată ca fiind extrem de importantă pentru o viață de calitate și echitabilă. Documente din Arhiva Națională, fondul «Politici Sociale», ne demonstrează că ideea de perspectivă de gen a apărut mult mai devreme de aprobarea cursului european, fiind inițial, parte componentă ale Drepturilor omului și ale Constituției Republicii Moldova. Ca urmare, societatea românească din Republica Moldova a fost pregătită la nivel oficial și documentar pentru a fi parte a UE încă din anul 1999. Din cauza instabilității politice, absenței resurselor economice și lobby-ului Federației Ruse în Republica Moldova, ideea de integrare Europeană a rămas neizbutită până la guvernarea pro-europeană condusă de PAS.

Cuvinte-cheie: *istorie contemporană, documente oficiale, gen, Moldova.*

The concept of gender perspective in official documents from the Republic of Moldova

The actuality of the research on this topic is argued by the appearance of the national idea of European integration during the Sturza government and finally, its initiation by the PAS government. The process of European integration provides for a wide range of obligations and responsibilities by the applicant state. In the EU accession protocol, gender equality is marked as extremely important for a quality and equity life. Documents from

the National Archive, the “Social Policies” fund, show us that the idea of a gender perspective appeared much earlier than the approval of the European course, being initially a component of Human Rights and the Constitution of the Republic of Moldova. As a result, the Romanian society in the Republic of Moldova was prepared on an official and documentary level to be part of the EU since 1999. Due to political instability, the absence of economic resources, and the lobby of the Russian Federation in the Republic of Moldova, the idea of European integration it remained unimproved until the pro-European PAS government.

Key words: *contemporary history, official documents, gender, Moldova.*

Octavian Moșin

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova

Cod ORCID: 0000-0002-6169-2122

Circulația pomelnicelor în parohiile ortodoxe din Republica Moldova la cumpăna secolelor XX-XXI

La fiecare rugăciune comună credincioșii transmit pomelnice spre a fi pomeniți atât cei vii, cât și adormiții. Pomelnicele sunt urmărite de-a lungul timpului și adesea sunt transmise de la o generație la alta. În spațiul basarabean cărțile de pomelnic și foițele cu prenume au un specific, fiind după modelul celor care circulă în Rusia și Ucraina. În ultimele trei decenii se trece prin mai multe transformări, care influențează și tipul pomelnicelor. Vom încerca să urmărim conținutul acestora, analizând zeci de parohii din toate zonele actualei Republici Moldova. Studiul cuprinde și localități cu populație etnică minoritară, în special bulgari, găgăuzi și ucraineni. De la atitudinea față de pomelnic, până la felul întocmirii și modul de prezentare a prenumelor, acestea prezintă date prețioase despre fiecare familie în parte și despre specificul fiecărei parohii. Urmărind o trecere treptată la grafia latină, descoperim greșeli gramaticale și înscriserea prenumelor în varianta familiară, cea folosită în uzul familiei, apoi descoperim alte specificări legate de o persoană în cauză sau despre nevoile și dificultățile prin care trec anumite familii. Pomelnicele exprimă evenimente din viața familiei sau a neamului, atunci când se nasc noi membri sau când pleacă din această viață, fiind specificate alături de nume prunci sau nou-adormiți. La vii alături de prenume pot fi indicate unele specificări: călători, bolnavi, învățăței etc. La adormiți sunt incluși

prunci, ostași etc. În linii mari, pomelnicele sunt îngrijite și sunt folosite la fiecare serviciu divin, iar în dependență de slujba oficiată e și conținutul cu prenume al fiecărui pomelnic. Unele pomelnice sunt ținute acasă și transmise periodic la anumite slujbe, altele sunt lăsate în biserică pentru anumite perioade, în special în perioada Postului Mare. Prenumele slujitorilor și ctitorilor sunt înscrise în cărți speciale, numite diptice. Cert este faptul că pomelnicele devin elemente indispensabile cultului public, acestea având locuri aparte unde sunt ținute în sfintele locașe. Credem că urmează o perioadă de catehizare a credincioșilor, care ar învăța cum să înscrie corect prenumele într-un pomelnic, însă mai important este de a explica nevoia participării fizice la fiecare slujbă a persoanelor incluse în pomelnic, precum și rugăciunea unora pentru alții.

Cuvinte-cheie: *pomelnice, rugăciune, parohii, credincioși, diptice.*

The Circulation of Diptychs in the Orthodox Parishes of the Republic of Moldova, in the Last Decades

At each common prayer, the faithful send diptychs to remember both the living and the dead. Diptychs are traced over time and are often passed down from one generation to the next. In the Bessarabian space, diptic books and name sheets have a specific peculiarities, being designed following the model of those circulating in Russia and Ukraine. In the last three decades, we passed through several transformations, which also influenced the type of diptychs. We will try to follow their content, analyzing dozens of parishes from all areas of the current Republic of Moldova. The study also includes places with ethnic minority populations, especially Bulgarians, Gagauz and Ukrainians. Considering the attitude towards the diptychs, the way of drawing them up and the way of presenting the first names, precious data are presented about each individual family and the specifics of each parish. Following a gradual transition to the Latin script, we firstly discover grammatical mistakes and the entry of first names in the familiar version (in family use), further, we identify other specifications related to a person in question or about the needs and difficulties that certain families go through. The Diptychs express family or even clan life events, when new members are born or when they leave this life, being specified next to the names of babies or newly asleep members. For those alive, some specifications can be indicated next to the first name: travelers, sick, apprentices, etc. For those who died, are included babies, soldiers, etc. Broadly speaking, the diptychs are taken care of and are used at every divine service, and depending on the officiated service it is also the content with the first name of each diptych. Some diptychs are kept at home and sent periodi-

cally to certain services, others are left in the church for certain periods, especially during Great Lent. The first names of the ministers and founders are written in special books, called diptic books. It is certain that the diptychs become indispensable elements of public worship, they have special places where they are kept in holy spaces. We believe that there is a period of catechizing the faithful, who would learn how to write the first name correctly in a prayer book (other way of calling the „diptych), but it is more important to explain the need for the physical participation in each service of the people included in this diptych, as well as the prayer for each other.

Key words: *diptychs, prayer, parishes, believers, diptic.*